

Електронне наукове видання «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

ISSN 2617-572X
DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8

№ 8 (38) / 2023

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 8 (38)

Київ 2023

ББК 66.061.43
УДК 351
П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023
© Електронне наукове видання
«Публічне адміністрування
та національна безпека», 2023

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publične administruvannâ ta nacional'na bezpeka"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошідзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Марухленко Оксана В'ячеславівна МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ.....	9
Івацко Тетяна Сергіївна, Василенко Надія Володимирівна АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»	14
Матвєєнко Ірина Володимирівна СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	19
Саханенко Сергей Єгоровіч, Мануїлова Катерина Віталіївна, Беньков Деніс Олегович ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ.....	26
Соколовський Сергій Сергійович КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ	31

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Ломака Олександр Олександрович ОСНОВНІ СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	38
Руденко Ольга Мстиславівна ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ У СФЕРІ ПОСЛУГ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ	44

СОЦІАЛЬНА І ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

Миколайчук Микола Миколайович СОЦІАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	48
Шевцова Юлія Миколаївна НОВА ПАРАДИГМА МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	54

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Лазор Олег Ярославович, Назаренко Марина Олександрівна УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ	63
Матвеєнко Ірина Володимирівна ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА.....	68
Матохнюк Олександр Дмитрович СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТОВІ ВИМІРИ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ	74
Русенко Наталія Василівна ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	83

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Фалько Данило Ігорович ПОНЯТТЯ БІОБЕЗПЕКИ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ	93
Хряпинський Антон Петрович ГІБРИДНИЙ ВПЛИВ І СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.....	99
Пасічник Василь Миколайович ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	106

CONTENTS

RESEARCH, DEVELOPMENT, PROJECTS ON PUBLIC ADMINISTRATION AND ADMINISTRATION

Marukhlenko Oksana MECHANISM FOR FORMING INNOVATIVE CLUSTERS	9
Ivatsko Tetiana, Vasylenko Nadia THE TOPICAL ISSUE OF TRAINING MEDIATION MASTERS STUDENTS IN THE CONTEXT OF MASTERS PROGRAM IN «PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION»	14
Matvieienko Iryna ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC SECURITY AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION	19
Sakhanienko Sierhieï, Manuilova Kateryna, Benkov Denys INTEGRATION PROCESSES IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: PROBLEMS AND CHALLENGES	26
Sokolovskyi Serhii CLUSTER APPROACH AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL REHABILITATION IN UKRAINE: PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT	31

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Lomaka Oleksandr THE MAIN COMPONENTS OF THE COMPLEX MECHANISM FOR THE IMPLEMENTATION OF STATE INDUSTRIAL POLICY AT THE REGIONAL LEVEL	38
Rudenko Olha PUBLIC-CIVIL PARTNERSHIP AS A FORM OF PUBLIC SECTOR PARTICIPATION IN THE SPHERE OF SERVICES IN LOCAL GOVERNMENT	44

SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY

Mykolaichuk Mykola SOCIAL ENTERPRISES AS A FORM OF PUBLIC-CIVIL PARTNERSHIP: FOREIGN EXPERIENCE FOR UKRAINE	48
Shevtsova Yuliia A NEW PARADIGM OF YOUTH WORK IN THE CONTEXT OF DECENTRALISATION AND EUROPEAN INTEGRATION	54

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Lazor Oleh, Nazarenko Maryna MANAGEMENT ACTIVITY OF THE UNR DIRECTORATE IN THE STRUGGLE TO PRESERVE STATEHOOD	63
--	----

Matvieienko Iryna CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT OF PUBLIC–CIVIL PARTNERSHIP.....	68
---	----

Matokhniuk Oleksandr THE ESSENCE AND CONTENT DIMENSIONS OF THE STRATEGIC COMPETENCE OF A PUBLIC SERVANT	74
--	----

Rusenko Nataliia INTERNAL POLITICAL SECURITY IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE	83
---	----

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

Falko Danylo THE CONCEPT OF BIOSAFETY AND ITS REGULATION IN STATE POLICY	93
--	----

Khriapynskyi Anton HYBRID INFLUENCE AND MODERN INFORMATION ENVIRONMENT	99
--	----

Pasichnyk Vasyl FORMATION OF THE STATE FINANCIAL CONTROL SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION	106
--	-----

UDC 352/354

Marukhlenko Oksana

*Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management
Borys Grinchenko Kyiv University*

Марухленко Оксана В'ячеславівна

*доктор наук з державного управління,
доцент кафедри управління
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID: 0000-0001-8050-6615*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9231

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

MECHANISM FOR FORMING INNOVATIVE CLUSTERS

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ

Summary. The necessity of developing innovations for the growth of the economy and maintaining its competitiveness in the long run has been studied. It is proved that this fact is connected with the creation of the mechanism for the innovative economic development, which is a priority at both state and regional levels of management. An important place in the structure of this mechanism is occupied by innovative clusters.

It is investigated that currently the cluster approach is considered as a new management technology that allows entities to increase the competitiveness of a particular region or industry, and the state as a whole. Partnerships within regional cluster structures, the availability of knowledge transfer channels stimulate innovative activities, promote the development of advanced technologies and the improvement of all the stages of joint economic activities. Studies show that the production structure of the cluster is more profitable than the industrial structure, as to create an innovative product requires the integration of efforts of enterprises in different industries. When grouping companies into clusters, there is an opportunity to optimize productive and technological processes and minimize costs at different enterprises. In addition, the cluster creates the effect of the industrial scale, which is based on the specialization of cluster members, as well as the presence of the innovative core that stimulates the production of new types of products and services. As a result, all participants in regional cluster structures receive additional competitive advantages under the sway of the combined influence and specialization, which provides increased productivity and reduced production costs.

Key words: mechanism, innovation, cluster, public policy, modernization, region, competitiveness.

Анотація. Досліджено необхідність розвитку інновацій для зростання економіки та підтримки її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Доведено, що цей факт пов'язаний із створенням механізму інноваційного розвитку економіки, який є пріоритетним як на державному, так і на регіональному рівнях управління. Важливе місце в структурі цього механізму посідають інноваційні кластери.

Досліджено, що на сьогоднішній день кластерний підхід розглядається як нова управлінська технологія, яка дозволяє суб'єктам господарювання підвищити конкурентоспроможність як окремого регіону чи галузі, так і держави в цілому. Партнерство в рамках регіональних кластерних структур, наявність каналів передачі знань стимулюють інноваційну діяльність, сприяють розвитку передових технологій та вдосконаленню всіх етапів спільної господарської діяльності. Дослідження показують, що виробнича структура кластера є більш прибутковою, ніж промислова структура, оскільки для створення інноваційного продукту необхідна інтеграція зусиль підприємств різних галузей. При об'єднанні компаній у кластери з'являється можливість оптимізувати виробничо-технологічні процеси та мінімізувати витрати на різних підприємствах. Крім того, кластер створює ефект промислового масштабу, в основі якого лежить спеціалізація учасників кластера, а також наявність інноваційного ядра, що стимулює виробництво нових видів продукції та послуг. У результаті всі учасники регіональних кластерних структур отримують додаткові конкурентні переваги під впливом спільного впливу та спеціалізації, що забезпечує підвищення продуктивності та зниження собівартості продукції.

Ключові слова: механізм, інновації, кластер, державна політика, модернізація, регіон, конкурентоспроможність.

Introduction. In the modern economy, clusters are becoming one of the most effective forms of the integration of the productive, financial and intellectual capital, which ensures the formation and development of competitive advantages for the territories. The priority role of the clusters in the structure of the regional mechanism for the innovative development actualizes the importance of the problem concerning the formation of regional innovative clusters.

The purpose of the article is to develop the mechanism for the innovative clusters formation as a part of the innovative mechanism for modernizing the public policy.

Overview of the research literature. The current state of the clustering of the regions in Ukraine demonstrates that the clusters in our country not only exist, but some of them function quite successfully, creating a real positive effect on the natural and economic development of the regions. However, there are those that remain underdeveloped due to the insufficient level of the participation of the government authorities and public administration in promoting the processes of the clustering of the regions.

The world experience in forming the clustering of the regions is reflected in the works of the foreign authors: T.Andersson, M.Enright, A.Marshall, M.Porter and others. Among the Ukrainian scientists it is worth noting the research papers of M.Voynarenko, S.Sokolenko, O.Tyshchenko, V.Fedorenko and others related to the development of the cluster structures. The works of these scientists cover the following issues: the organization and public administration regarding clusters; the competitiveness and formation of competitive advantages; determining the efficiency of the clusters and their impact on the growth of the domestic regional product, the gross domestic product, as well as the natural and economic development of the country as a whole.

Formation of a whole article. To investigate the need for the development of innovations for the growth of the economy and support of its competitiveness in the long term and to develop a mechanism for the formation of innovation clusters.

Presentation of the main body of the study. The competitiveness of the regions is based on the efficiency of the economic entities operating in them. That is why the cluster approach, as an alternative to the traditional sectoral industrial policy, is an effective tool for both increasing the competitiveness of the territory and developing the social potential of the region. The cluster approach is directly related to increasing the competitiveness of the territory not only because it simultaneously affects productivity and employment, but also because it removes the contradictions between them. The level of the labour productivity in the cluster grows due to the

specialization and outsourcing of non-core activities. And the level of the employment increases through the involvement and formation of new economic entities in related and supporting industries.

The world experience provides the examples of increasing the competitiveness of the territories and industrial complexes through the implementation of the cluster-oriented regional policy. The clusters are known in the field of small and medium businesses (production of furniture, footwear, food), in the field of innovations (biotechnology, telecommunications), in the large-scale industrial production (automotive industries), in the field of motorsport.

The diversity and individuality of clusters complicate their typification. There are different definitions of this form of relationships between different members of the business community and authorities. The cluster is a stable territorial-sectoral partnership of the enterprises and organizations, united by the innovative programme for the implementation of advanced productive, engineering and management technologies in order to increase the competitiveness of cluster members [1].

A cluster as a stable partnership of interconnected enterprises, institutions, organizations, and individuals may have a potential that exceeds the simple sum of the potentials of individual components. This increase arises as a result of the cooperation and effective use of the opportunities of partners in the long run, the combination of the cooperation and competition. Companies benefit from being able to share positive experiences and reduce costs by using the same services and providers.

The participants of the clusters are manufacturers and suppliers, engineering and consulting firms, research organizations and universities, credit organizations and banks, infrastructure, regional administrations, professional and public organizations.

Ongoing interaction promotes the formal and informal exchange of knowledge, the cooperation between organizations with complementary assets and professional skills. The education of the so-called “critical mass” of companies in the cluster serves as an incentive to further attraction of new companies, investments, services and suppliers to the cluster, and it also supports the formation of their own professional staff.

In general, the origin of the cluster, with rare exceptions, is carried out spontaneously, under the influence of the combination of certain factors, among which the main one can be considered as an entrepreneurial initiative. The basis for the formation of clusters is the possibility and / or necessity of the joint use of one or more unifying factors by many economic entities. These factors are the basic technology, marketing channels, training system, system of generating know-how related to the single product direction.

Any cluster goes through a number of stages. They may not be the same for all clusters, and the pace of their development may vary. However, there is an internal logic of the way in which clusters develop, which makes it possible to distinguish some specific models. Even though the exact shape and direction will depend on certain circumstances, the cluster goes through the following stages of the life cycle [2]:

The agglomeration. The stage at which there are several companies and other representatives in the region.

The emergence of a cluster. At this stage, some members of the agglomeration begin to cooperate around the main activity and realize common opportunities through their connection.

The cluster development. In connection with the emergence or involvement of new participants in the same or related activities in the region at this stage, new links emerge between all new agents. Formal and informal institutions of the cooperation may appear. Some names, websites, general content related to the region and activities often begin to appear.

The maturity of the cluster. The stage at which the mature cluster has already reached some critical mass of agents. It also developed the connections outside its borders, with other clusters, areas of activities, and regions. There is an internal dynamic of the creation of new firms through their emergence, joint ventures, separation.

The cluster transformation. This stage is characterized by the fact that with the passing of time, markets, technologies and processes change in the same way as clusters. For a cluster to survive, be viable, avoid stagnation and disintegration, it is necessary to innovate and adapt to any changes. It can choose to transform into one or more new clusters which focus on other activities or simply change the ways in which products and services are delivered.

The peculiarity of the cluster is that it is not registered as a single legal entity and is not the only business entity. It is the emergence and development of the cluster that in some cases are carried out according to a certain scenario (for example, in the case of the active participation in the development of the cluster of authorities). Quite often there is the joint planning of economic activities by the groups of economic entities, which are temporarily united to implement joint projects.

It is fair to say that the development of the potential cluster requires the active intervention of the authorities interested in improving the efficiency of the territory's economy. In some cases, the effective development of the cluster requires little efforts, in other situations it requires the implementation of large-scale projects [3].

Another important factor in the emergence and existence of a cluster is the geographical location. The localization of the main participants of the cluster,

as well as the transport and information infrastructure determine the possibility of the interaction between the participants of the cluster, namely their cooperation, exchange of technologies, ideas, and trained staff. Currently, due to the development of the transport networks and modern means of communication (Internet, e-mail), the boundaries of the clusters are expanding.

The relations of business entities within the cluster network are the strategic alliance, the members of which:

- develop a common strategy or, at least, a common goal, exchanging ideas and know-how;
- firms that form a network, act as a single entity of the competition, encouraging cooperation to achieve a common goal, more efficient use of resources, reducing transaction costs and costs for controlling material flows, but at the same time giving all partners independence in business;
- the strategic center of the network becomes the largest company, which, in cooperation with external firms, contains the long-term contracts that go beyond the usual subcontracting relationships.

These centers form a strategy, develop key competencies for partners, coordinate their activities, organize technology transfer and know-how, borrowing ideas from partners to create new technologies:

- in contrast to the usual system of the strategic management, based on a linear model of the behavior of firms, the strategy of technological networks centralizes self-organizing processes on a dynamic basis, which does not provide a stable balance. The strategic center collects and analyzes the information about new consumer requirements, new technologies, including related industries, resources available in the global market, actions of competitors and on this basis, together with the partners, selects a set of the network activities, which allows flexible responses to market requests and to produce maximum added value;
- the functions of managing inventory flows in the network are usually transferred to the special firm.

As a rule, clusters are aimed at achieving the following goals [5]:

- increasing the competitiveness of cluster members through the implementation of new technologies;
- reducing costs and increasing the efficiency of relevant knowledge-intensive services due to the effect of synergies and unification of approaches in logistics, engineering, information technologies, quality management etc. ;
- providing employment in the context of reforming large enterprises and outsourcing;
- consolidated lobbying of the cluster members' interests in various authorities.

Among the factors that motivate the integration of various forms and organizations into the cluster, we can note the following:

- agreed requirements for its suppliers and dealers;
- reduction of costs for the implementation of new technologies due to the effect of scale;
- more effective nature of collective innovations in knowledge-intensive industries, including co-design in the vertical integration and horizontal cooperation in outsourcing;
- increase of the potential market of engineering and consulting services, in particular for small enterprises, due to the introduction of subcontracting in complex projects and programmes implementation;
- expanding access to the information about market needs and promoting small business products and services to the market of large enterprises;
- increasing the capacity of the enterprises, including small ones, to attract investments and grants;
- more efficient system of reaching out to foreign partners and new markets.

An important distinguishing feature of the cluster is the factor of the innovative orientation. Clusters are usually formed where the “breakthrough” progress in the field of machinery and production technology and subsequent entry into new market niches is carried out or expected. In this regard, many countries, both economically developed and those just beginning to form a market economy, are increasingly using a cluster approach to support the most promising areas and forms of business, in the formation and regulation of their innovative systems.

The benefits for business from the development of the cluster as a whole are to increase efficiency and reduce costs in current activities and market development, increase flexibility and innovative potential in creating new products and technologies.

Businesses benefit from the cluster membership through:

- increasing the efficiency of the supply system for raw materials, components and constituent parts, more successful use of subcontracting;
- the availability and quality of specialized services;
- the access to various financial resources (for example, sources of risky financing for new technology companies in the cluster of information technologies);
- the availability and quality of opportunities for R and D;
- the availability of specialized and productive human resources;
- building a network of formal and informal relations for the transfer of market and technological information, knowledge and experience;
- the creation of the system for the identification of collective benefits and dangers, the formation of the common vision and productive strategy of the cluster development;
- the creation of the system for business power relations.

The cluster theory is used to shape the economic policies of many countries around the world, as well as their regions. The cluster policy is an important component of national economies. The cluster policy means the measures aimed at increasing the competitiveness of the clusters in the region by involving the cluster firms in this process, as well as the government agencies and research institutes. The cluster policy largely determines the microeconomic policy of the state, and its development takes into account regional, investment and other aspects that affect the development of small and medium-sized businesses.

In many foreign countries (Finland, Germany, Japan, China etc.) the clusters have already been formed in various industries (mechanical engineering, construction industry, forestry etc.), which operate successfully and allow us to judge not only the need for clusters formation, but also the effectiveness of their work both by the cluster members and within the region or the country as a whole.

The realization of the clustering potential in increasing the competitiveness of the regional economy is achieved through the formation of the comprehensive mechanism for managing the regional socioeconomic development [5].

The management of the regional development in the most general terms means the change management, which ensures its competitiveness in the context of the globalization on an innovative basis. It is worth noting that the latter, in its turn, in modern conditions is the most achievable thing based on the use of the cluster approach, as clusters lay the foundations for improving the competitiveness of the region.

The management of the regional development can be considered as the management of mutually agreed programmes (projects) for the development of all spheres of life in the region according to the priorities supported by the population, the state and regional interests accepted on execution on a legal or contractual basis, which imply the use of the necessary resources, with certain measures and deadlines. The main purpose of such management is to create conditions for every able-bodied citizen that allow them to maintain their own well-being and family welfare through their work and entrepreneurship, in the context of strengthening the targeting of the social support from the state, especially for vulnerable groups. In this definition, the development projects of all spheres of life in the region should be understood, first of all, as the development projects of all the subsystems of the region — economic, social and environmental, which are aimed at improving the quality of life in the region [6].

In view of the above, managing the development of the region will mean the change management in all the subsystems of the region (economic, social,

environmental), carried out by authorities and administrations together with other stakeholders using the cluster approach, and aimed at improving the quality of life in the region.

Conclusions. The development potential of the region is determined by the set of the resources and opportunities for their targeted use in the conditions of instability and uncertainty of the exter-

nal environment. Depending on the content of the resources, the appropriate types of potentials are formed, which require structuring in terms of the possibilities and effectiveness of the management functions. This will contribute to the systematic approach in solving the problems of the region and ensuring the planned and balanced development of its components.

Literature

1. Гнатенко Є.Ю. До питання формування інноваційних агровиробничих кластерів. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Вип. 2 (14). С. 25–31. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/889/1/7.pdf> (дата звернення: 30.09.2023).
2. Гуменюк О. Кластери як організаційна структура інноваційно-інвестиційної моделі розвитку промисловості. Актуальні проблеми економіки. 2007. № 2. С. 9–19.
3. Марухленко О.В. Кластери — інструмент регіонального розвитку. Право державного контролю: збірник наукових праць. 2017. Вип. 2, № 4 (29). С. 157–163.
4. Марухленко О. Критеріальний апарат кластеризації регіонів України за стадією інвестиційної залежності до розвитку соціального потенціалу. Науково-виробничий журнал Держава та регіон. Серія: «Державний контроль». 2019. № 3. С. 82–87.
5. Левковець О.М. Кластерна форма організації інноваційного процесу: проблеми застосування в Україні. Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. 2010. Вип. 264: в 9 т. Т. VII. С. 1880–1893.
6. Kotnik P., Petrin T. Implementing a smart specialisation strategy: An evidence-based approach. International Review of Administrative Sciences. 2017. Vol. 83, № 1. P. 85–105. doi: <https://doi.org/10.1177/0020852315574994>

References

1. Hnatenko Ye.Iu. (2018). Do pytannia formuvannia innovatsiinykh ahrovyrobnychych klasteriv [The question of the formation of innovative agriculture industrial clusters]. Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii, 2 (14), 25–31. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/889/1/7.pdf> [in Ukrainian].
2. Humeniuk O. (2007). Klasteriy yak orhanizatsiina struktura innovatsiino-investytsiinoi modeli rozvytku promyslovosti [Clusters as an organizational structure of the innovation-investment model of industry development]. Aktualni problemy ekonomiky, 68, 2, 9–19 [in Ukrainian].
3. Marukhlenko O. V. (2017). Klasteriy — instrument rehionalnoho rozvytku [Clusters as instruments of regional development]. Pravo derzhavnoho kontroliu: zbirnyk naukovykh prats, 2, 4 (29), 157–163 [in Ukrainian].
4. Marukhlenko O. (2019). Kryterialnyi aparat klasteryzatsii rehioniv Ukrainy za stadiieiu investytsiinoi zalezhnosti do rozvytku sotsialnoho potentsialu [Criteria apparatus for clustering the regions of Ukraine by the degree of investment attractiveness for the development of their social potential]. Naukovo-vyrobnychy zhurnal Derzhava ta rehion. Seriya: “Derzhavnyi kontrol”, 3, 82–87 [in Ukrainian].
5. Levkovets O. M. (2010). Klasterna forma orhanizatsii innovatsiinoho protsesu: problemy zastosuvannya v Ukraini [Cluster form of innovation process organization: problems of application in Ukraine]. Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zb. nauk. Prats, 264, 1880–1893 [in Ukrainian].
6. Kotnik P., Petrin T. (2017). Implementing a smart specialisation strategy: An evidence-based approach. International Review of Administrative Sciences, 83, 1, 85–105. doi: <https://doi.org/10.1177/0020852315574994> [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2023

УДК 78.046-021.65:351/354:005.336.2

Івацко Тетяна Сергіївна

аспірантка спеціальності «Публічне управління та адміністрування»

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

Ivatsko Tetiana

Graduate Student of the Specialty «Public Management and Administration»

Communal institution of higher education

«Vinnytsia Academy of Continuing Education»

ORCID: 0000-0001-9736-4852

Василенко Надія Володимирівна

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри управління та адміністрування

Комунальний заклад вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

Vasylenko Nadia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

Head of the Department of Management and Administration

Communal institution of higher education

«Vinnytsia Academy of Continuing Education»

ORCID: 0000-0002-1087-4591

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9195

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ»

THE TOPICAL ISSUE OF TRAINING MEDIATION MASTERS STUDENTS IN THE CONTEXT OF MASTERS PROGRAM IN «PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION»

Анотація. Основною метою суперечки між сторонами завжди була її успішна резолюція якнайшвидше і з найменшими витратами для сторін. Ефективною альтернативою державній судовій системі є Альтернативна вирішення суперечок (ADR), з яких однією з основних процедур є посередництво. Процес розвитку медіації в Україні є складним та трудомістким. Така процедура досі не сприймається як звичайний спосіб вирішення суперечок між суспільством, а громадяни, зазвичай, не мають інформації стосовно суті медіації, її основні принципи та переваги перед судовими процесами. Розвиток посередництва в Україні в повноцінний соціальний та юридичний інститут вимагає ряду факторів: створення регуляторних рамок, які б регулювали організацію та активність медіації та посередників; сприяння посередництву шляхом інформування громадян та певних професійних груп про можливість вирішення суперечок шляхом посередництва; створення та розвиток асоціацій професійних медіаторів; підготовка медіаторів уповноваженими організаціями, впровадження курсів посередництва в університетах та навчальних закладах; розвиток міжнародного комерційного посередництва. Медіатори – це професіонали, які навчаються посередницьким суперечкам та надають послуги з посередництва фізичним особам, бізнесом та урядовим органам у різних умовах – громад, шкіл, бізнесу, державних агенцій, судів та багатьох інших. Посередництво стосується структурованого процесу вирішення спорів «згідно з тим, що дві або більше сторін спроби спору самостійно, на добровільній основі, досягти угоди про врегулювання їх суперечки за сприяння посередника». У своєму сучасному вигляді посередництво зародилося в США, де його підтримували та інтегрували в судовій владі. З цього часу посередництво поширилося по всьому світу з дивовижною швидкістю. Україна з часу ухвалення Закону «Про медіацію» запровадила інтегроване правове забезпечення медіації, що відповідає національним підходам до правового регулювання суспільно значущих відносин і забезпечує законодавчий фундамент для подальшого

розвитку спеціальних правових режимів медіації в різних сферах суспільних відносин. Розглянуто особливості освіти та сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медіатора.

Ключові слова: медіатор, посередництво, сертифікат, суспільні відносини, освіта.

Summary. The main purpose of the dispute between the parties has always been its successful resolution as soon as possible and at the least cost for the parties. An effective alternative to the state judicial system is an alternative to dispute (ADR), one of the main procedures is mediation. The process of mediation development in Ukraine is complex and time consuming. Such a procedure is still not perceived as a common way of resolving disputes between society, and citizens usually do not have information about the essence of mediation, its basic principles and advantages over lawyer. The development of mediation in Ukraine in a full social and law institute requires a number of factors: the creation of a regulatory framework that would regulate the organization and activity of mediation and intermediaries; promoting mediation by informing citizens and certain professional groups about the possibility of resolving disputes through mediation; creation and development of associations of professional mediators; preparation of mediators by authorized organizations, introduction of mediation courses in universities and educational institutions; development of international commercial mediation. Mediators are professionals who study intermediary disputes and provide mediation services to individuals, business and government bodies in different conditions – community, schools, business, state agencies, courts and many others. Mediation concerns a structured dispute resolution process «according to the fact that two or more parties to an attempt at a dispute independently, on a voluntary basis, to reach an agreement to settle their dispute with the assistance of the mediator.» In its modern form, mediation originated in the United States, where it was supported and integrated in the judiciary. Since then, mediation has spread around the world at amazing speed. Since the adoption of the Law on Mediation, Ukraine has introduced an integrated legal support for mediation, which corresponds to national approaches to the legal regulation of socially significant relations and provides the legislative foundation for the further development of special legal regimes of mediation in various spheres of public relations. The peculiarities of education and a certificate confirming the passage of basic and/or specialized mediator training are considered.

Key words: mediator, mediation, certificate, public relations, education.

Постановка проблеми. Зусилля щодо посилення ролі громадянського суспільства в «миротворчості» вкорінені в практиці мудрості та результатів досліджень, що громадянське суспільство здатне збільшити ймовірність досягнення та реалізації мирних угод. Пропозиція про те, що громадянське суспільство є незамінним у мирних процесах на всіх рівнях, вже стало істиною в дослідженні конфліктів та мирних досліджень, що призвело до так званого мульти-трек-підходу з особливим акцентом на роль дипломатії людей до людей.

Не дивно, що цей підхід також застосовувався в Україні на основі досвіду інших збройних конфліктів, насамперед у світі, що розвивається. Однак ця стаття свідчить про те, що не весь досвід громадянського суспільства «миротворчості», що впливає з контексту країн, що розвиваються в Африці чи Азії, безпосередньо застосовуються до України.

Він стверджує, що серед інших контекстних факторів, присутність, потенціал та потенціал «миротворчості» місцевих професійних миротворців — посередників та фасилітаторів діалогу — відрізняють український конфлікт від інших контекстів. Мабуть, міжнародна спільнота та іноземні дослідники не повністю оцінили цю роль, принаймні на початку кризи. Ця стаття є першою спробою привернути увагу міжнародної наукової та політичної спільноти до цього явища. Це говорить про те, що медіаторів та фасилітаторів діалогів слід розглядати як незалежних суб'єктів, які керують процесами миротворчості в Україні,

одночасно є невід'ємною частиною громадянського суспільства за будь-яким визначенням.

Вчені, які вирішують проблеми медіації, визначили та проаналізували різні причини, які перешкоджають його активному застосуванню в юридичній галузі, зокрема, в Україні. Дійсно, наявність законодавчих, моральних, етичних, психологічних та економічних проблем перешкоджає активному розвитку медіації в Україні. У цьому аспекті, на наш погляд, основне гальмування процесу розвитку медіації відіграє недостатній рівень довіри громадськості практично у всіх елементах юрисдикційної системи України, низька обізнаність громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В рамках нашого дослідження відокремимо найбільш значимі публікації українських вчених в даному питанні.

Василенко Н. та Івацко Т. запропонували методичні засади щодо практичного використання моделі програмних результатів навчання магістрів з публічного управління та адміністрування із застосуванням компетенцій медіації та діалогу; обґрунтовано діяльність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які мають забезпечити розвиток програмних компетентностей магістрів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» [1]. Новацією дослідження [1] є необхідність формування соціокомунікативної компетентності застосування в практичній діяльності моделі медіації та діалогу для вироблення стійкості до стресів у здобувачів освіти.

Бабіна В.О. та Латишева В.В. стверджують, що наразі існує тенденція до зростання наукового інтересу щодо формування міжнародного іміджу України, спричиненого підвищенням ролі міжособистісної комунікації, тяжіння до естетизації соціальної реальності, домінуванням візуальної форми світосприйняття, поширенням інтерактивних медійних технологій тощо [2]. Саме навчання медiatorів допоможе вирішити проблему формування позитивного міжнародного іміджу України.

Марцеляк О.В. визначає, що дуже важливим напрямком діяльності префектів є виконання ними ролі медiatorів, тобто, як правило, будучи «людиною зі сторони» вони сприймаються місцевими політичними елітами в якості ефективного медiatorа в суперечках між різноманітними місцевими органами, політичними силами [3].

Костюченко О.Є., Монаєнко А.О., Атаманчук Н.І. відстоюють думку, що для розвитку медіації (як форми захисту цивільних прав) необхідно внести зміни до Закону України «Про медіацію», зокрема: мають бути нормативно визначені термінологічні поняття щодо угод, які укладаються у сфері медіації, тобто слід надати таким договорам чітку галузеву належність, адже сам факт договірної природи таких угод не розкриває базових засад правового регулювання порядку укладання і досягнення домовленостей у таких договорах, а також їх виконання [4].

Мета статті полягає в аналізі існуючих аспектів проблем підготовки фахівців з медіації в умовах магистратури «публічне управління та адміністрування».

Виклад основного матеріалу. Україна з часу ухвалення Закону «Про медіацію» [5] запровадила інтегроване правове забезпечення медіації, що відповідає національним підходам до правового регулювання суспільно значущих відносин і забезпечує законодавчий фундамент для подальшого розвитку спеціальних правових режимів медіації в різних сферах суспільних відносин.

Базова підготовка медiatorів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання [5]. Програма базової підготовки медiatorа включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок [5].

Підготовка медiatorів, крім базової, може включати спеціалізовану підготовку відповідно до програм навчання, розроблених суб'єктами освітньої діяльності [5].

Після проходження базової та/або спеціалізованої підготовки та підтвердження набутих компетентностей видається відповідний сертифікат, у якому зазначаються такі відомості (рис. 1).

До сертифіката, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медiatorа, можуть бути включені й інші відомості, визначені суб'єктом освітньої діяльності, що здійснив підготовку [5].

Забезпечення позитивного сприйняття Інституту посередництва українським суспільством, за умови, що як судові органи, так і особи, що займаються посередництвом. Операція та переваги вирішення суперечок за допомогою цієї процедури,

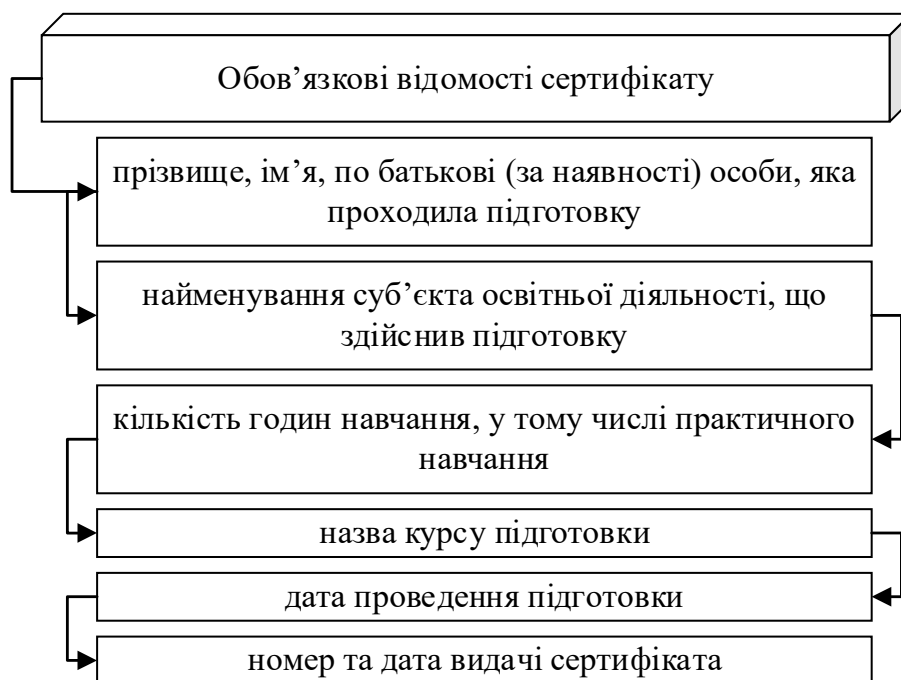

Рис. 1. Обов'язкові відомості сертифікату, що підтверджує проходження базової та/або спеціалізованої підготовки медiatorа

Джерело: побудовано автором на основі даних [5]

а також особливості, що відрізняються від традиційної державної судової системи.

Інформованість суспільства про процес посередництва, його переваги перед традиційними судовими процесами та вирішенням суперечок, організаціям, які його здійснюють, сама ідентичність посередника є, мабуть, найважливішим фактором його розвитку. Сприяння розвитку медіації в нашій країні можливе лише шляхом привернення уваги людей до нового альтернативного способу вирішення суперечок.

Ще одна перешкода для здійснення процедури посередництва в Україні, яка тісно пов'язана з низьким рівнем юридичної обізнаності громадян, є проблемою низької юридичної культури населення України. Історичним фактором цього є переважання у масовій свідомості пострадянського суспільства сприйняття закону виключно як інструменту політики, інструменту примусу, як воля будь-якого конкретного правлячого класу чи влади, консолідованої в законі. Мабуть, найважливішим елементом юридичної культури, яка впливає на усвідомлення громадськості, є стан верховенства права в суспільстві загалом.

Також бракує адекватного фінансування та незначної підтримки з боку держави, яка відіграє негативну роль на ранніх стадіях розвитку медіації в країні. Правильне фінансування для просування та впровадження альтернативних процедур у суспільному житті може забезпечити необхідний рівень сприйняття громадськості про процес медіації. Враховуючи, що діяльність з впровадження посередництва спрямована на полегшення завантаження судів, держава повинна виявити інтерес до своїх результатів.

До цих пір, на жаль, діяльність держави в галузі посередництва була зведена до розгляду проектів законів про посередництво та фінансування спеціальних курсів посередників у державних навчальних закладах. Тому, за відсутності адекватної фінансової підтримки з боку держави та ініціативи зверху вниз, спрямованій на розвиток медіації, не потрібно включати в кількість країн, що розвинуті Інститут медіації. Проекти, реалізовані в Україні, спрямовані на розробку відновлення справедливості в Україні, зазвичай, впроваджуються витратами міжнародних державних та неурядовими організаціями, що не сприяє розповсюдженню ініційованих міжнародних програм через припинення їх фінансування.

Той факт, що в Україні в цей час є переважно громадські фонди для розвитку медіації, добре відомий [6]. Самоорганізовані посередники, які в рамках відповідних проектів, що стосуються міжнародних, розробляють приватну модель медіації, залучають фахівців з юристів, нотаріусів, психологів, соціальних працівників для створення професійного корпусу незалежних медіаторів.

Серед найвідоміших у цьому сенсі — Український центр посередництва в Академії бізнесу Києво-Могилянки, Медіаційна школа в юридичній академії в Києві, регіональна медіаційна група Одеси, що базується в Академії юридичної академії Одеси.

Центри розвитку медіації, а також спеціальні курси з посередництва пропонуються у вищих навчальних закладах. Слід зазначити, що іноді вони створюються в державних навчальних закладах і фінансуються за рахунок державного бюджету України. Прикладом цього є новий курс спеціалізації «Резолюція конфліктів та посередництво» для магістерської програми на факультеті соціології та права Національного технічного університету України [7].

Навчання курсів посередництва в юридичних університетах під час підготовки фахівців з права також активно проводиться, і, як свідчить наш аналіз, динаміка кількості таких курсів поступово зростає [6]. Сьогодні провідні юридичні університети в країні вже запровадили курси, пов'язані з вивченням самого посередництва. Зокрема, в Національному університеті Києва ім. Тараса Шевченка, є курс «Альтернативне вирішення суперечок»; Юридичний університет імені Ярослава Мудрого пропонує курс «Теорія та практика посередництва»; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича представив курс «Професійний посередник» тощо [8].

Окрім курсів посередництва, що викладаються в юридичних університетах чи юридичних закладах, такі курси також викладаються на факультетах соціології та психології. Прикладом є магістерська програма «Резолюція конфліктів та посередництво» на факультеті соціології та права КПІ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Спираючись на висновки емпіричного дослідження, ця стаття продемонструвала, що роль громадянського суспільства в «миротворчості» в межах суспільства після Євро майдану визначається присутністю самоорганізованого, самосвідомого та кваліфікованого професіонала.

Будучи частиною широкого громадянського суспільства, українські професійні миротворці — посередники та фасилітатори діалогу — потенційно можуть відігравати провідну роль у процесах «миротворчості» та примирення.

Медіатори представляють професійну спільноту з більш ніж 3000 людей, які навчаються навичкам посередництва з середини 1990-х років, і включають кілька національних та регіональних навчальних центрів. Українські посередники були досить успішними у встановленні своєї професійної ідентичності на основі єдиної моделі

посередництва –полегшення посередництва. Ця опора на єдину модель професійної практики забезпечила досить швидке та послідовне формування професійної ідентичності, і, в той же час, залишили двері відкритими для деяких контрольованих оціночних практик. Хоча спільнота

медіації все ще стикається з багатьма проблемами, такими як розвиток попиту на посередницькі послуги, вони представляють високо компетентну та яскраву професійну спільноту, яка відстежує саморегуляцію та співпраця з усіма іншими зацікавленими сторонами.

Література

1. Василенко Н., Івацко Т. Формування програмних компетентностей в умовах магістратури з публічного управління та адміністрування: медіаційна та діалогічна компетенції. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2023. № 3. С. 44–51.
2. Бабіна В.О., Латишева В.В. Проблеми формування позитивного іміджу України на міжнародній арені. Наукові перспективи. 2021. № 7 (13). С. 101–120.
3. Марцеляк О.В. Статус префектів Франції: законодавче регулювання та практика функціонування. Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). 2015. № 3–4. С. 56–69.
4. Костюченко О.Є., Монаєнко А.О., Атаманчук Н.І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право. 2022. № 1. С. 49–56.
5. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. Голос України. 2021. 14 груд. (№ 236). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
6. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. Актуальні проблеми правознавства. 2017. № 4 (12). С. 47–54.
7. С'єдіна І.І. Медіація в цивільно-правових спорах: досвід Великобританії. Наше право. 2017. № 4. С. 172–178.
8. Поліщук М.Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. Судова та слідча практика в Україні. 2016. № 1. С. 52–56.

References

1. Vasylenko N., Ivatsko T. Formuvannya prohramnykh kompetentnostei v umovakh mahistratury z publichnoho upravlinnia ta administruvannia: mediatsiina ta dialohichna kompetentsii. Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriiia "Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia". 2023. № (3). S. 44–51.
2. Babina V.O., Latysheva V.V. Problemy formuvannia pozytyvnoho imidzhu Ukrainy na mizhnarodnii areni. Naukovi perspektyvy. 2021. № 7 (13). S. 101–120.
3. Martseliak O.V. Status prefektiv Frantsii: zakonodavche rehuliuвання ta praktyka funktsionuvannia. Malii i sereidnii biznes (pravo, derzhava, ekonomika). 2015. № 3–4. S. 56–69.
4. Kostiuuchenko O.Ye., Monaienko A.O., Atamanchuk N.I. Mediatsiia yak forma zakhystu tsyvilnykh prav. Nove ukrainske pravo. 2022. № 1. S. 49–56.
5. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX. Holos Ukrainy. 2021. 14 hrud. (№ 236). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (data zvernennia: 25.09.2023).
6. Podkovenko T. Mediatsiia: mizhnarodno-pravovi standarty. Aktualni problemy pravoznavstva. 2017. № 4 (12). S. 47–54.
7. Siedina I.I. Mediatsiia v tsyvilno-pravovykh sporakh: dosvid Velykobrytanii. Nashe pravo. 2017. № 4. S. 172–178.
8. Polishchuk M.Ia. Modeli mediatsii: porivnialno-pravovyi analiz dosvidu zarubizhnykh krain. Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini. 2016. № 1. S. 52–56.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2023

Матвєєнко Ірина Володимирівна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
Інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»*

Matvieienko Iryna

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of
Local Self-Government and Territorial Development
Educational and Scientific Institute of Public Service and Management of the
National University «Odesa Polytechnic»
ORCID: 0000-0002-2567-9668*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9183

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC SECURITY AS AN OBJECT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Анотація. Вступ. Недостатня стабільність світової системи та устрою систем публічного управління кожної країни є загальною для всього світу. Нестабільність також є економічною загрозою для кожної країни, що значно підвищує актуальність економічної безпеки як складової системи публічного управління державою.

Мета. Метою дослідження є узагальнення сутнісних характеристик економічної безпеки держави та визначення її місця в системі публічного управління в Україні.

Матеріали і методи. Особливо актуальним є розуміння економічної безпеки держави виходячи з теорії та практики публічного управління. Щоб сформулювати сучасне розуміння економічної безпеки держави, необхідно попередньо розглянути історичну ретроспективу цього явища. Історія поняття економічної безпеки сягає часів простого товарного виробництва, коли безпеку громади забезпечували її обранці. Термін «економічна безпека» з'явився в науковому та суспільному обігу лише в період «Великої депресії». У 1934 році указом президента США Ф. Д. Рузвельт створив Федеральний комітет з економічної безпеки та Консультативну раду. Однак, це не означало віднесення економічної безпеки до певного поняття.

Результати. В аспекті публічного управління економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах публічного управління економікою: макроекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, науково-технічної, енергетичної, промислової, демографічної, соціальної, продовольчої безпеки.

Об'єктом економічної безпеки країни з точки зору публічного управління є такий стан економіки, який суспільству бажано підтримувати або розвивати в прогресивних масштабах. Суб'єктами економічної безпеки України є функціональні та галузеві міністерства та інші органи державної влади, податкові та митні служби, банки, біржі, фонди та страхові компанії, а також виробники, продавці продукції та побутові споживачі. Тому поняття «економічна безпека держави» в аспекті публічного управління не існує поза простором і часом. Це завжди трансформована квінтесенція поширених уявлень про загрозу добробуту країни з боку будь-якого економічного чинника, який, у свою чергу, відображає позицію цієї країни у світовому поділі праці.

Ключові слова: економічна безпека, економічний вплив, публічне управління та адміністрування, заходи економічної безпеки, держава, об'єкт, система публічного управління.

Summary. Introduction. The insufficient stability of the world system and the structure of the public administration systems of each country is common to the whole world. Insufficient stability of the world financial system is an economic threat for each country, which significantly increases the relevance of economic security as a component of the public administration system of the country.

Purpose. The paper objective is to summarize the essential characteristics of the economic security of the state and to determine its place in the public administration system in Ukraine.

Materials and methods. In order to understand the modern understanding of the economic security of the state, it is necessary to consider the historical retrospective of this phenomenon beforehand. The history of the concept of economic security dates back to the days of simple commodity production, when the safety of the community was provided by its elected representatives.

The term «economic security» appeared in the scientific and public circulation only during the «Great Depression». In 1934, by decree of the President of the United States, F. D. Roosevelt established the Federal Committee on Economic Security and the Advisory Board. However, this did not mean allocating economic security to a specific concept.

Results. The economic security of the state consists of different types of security in different spheres of economy: macroeconomic, financial, foreign economic, investment, scientific and technological, energy, industrial, demographic, social, food security.

The object of economic security of the country is the state of the economy that is desirable on the part of the society to maintain or develop on a progressive scale. The subjects of economic security of Ukraine are the functional and branch ministries and other state authorities, tax and customs services, banks, exchanges, funds and insurance companies, as well as manufacturers, sellers of products and domestic consumers. Therefore, the concept of «economic security of the state» does not exist beyond space and time. It is always a transformed form of widespread perceptions of threats to the well-being of the country by any economic factor, which in turn reflects that country's position in the world division of labour.

Key words: economic security, economic influence, public management and administration, measures of economic security, state, object, system of public administration.

Постановка проблеми. Загострення соціально-економічної ситуації, що спостерігається останнім часом у більшості країн світу, виводить на перший план проблему недостатньої спроможності сучасної глобалізованої економіки ефективно реагувати на виклики сьогодення. Очевидна вразливість національних економік перед раптовим виникненням глобальних катаклізмів піднімає питання мінімізації їх негативних наслідків для кожної держави. Недостатня стійкість світової фінансової системи є економічною загрозою для кожної країни, що значно підвищує актуальність економічної безпеки як об'єкта публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню теоретичних аспектів проблеми економічної безпеки як об'єкта публічного управління присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема Л. Акімової, Я. Базилюка, А. Бесчастного, З. Варналія, О. Власюка, А. Гуменюка, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, В. Кейбла, Дж. Кіршнера, О. Користіна, Д. Лосмана, Дж. Лучіані, А. Мокія, Н. Попадинець, В. Тритяка, М. Флейчук та ін. При достатньо високому рівні активності наукових досліджень в цьому напрямі, залишаються недостатньо опрацьованими питання визначення сутнісних характеристик економічної безпеки держави в умовах ускладнення соціально-економічної ситуації в світі.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в узагальненні сутнісних характеристик економічної безпеки держави та визначенні її місця в системі публічного управління в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для усвідомлення сучасного розуміння економічної безпеки держави попередньо необхідно розглянути історичну ретроспективу цього явища. Історія виникнення поняття економічної безпеки бере свій початок з часів простого товарного виробництва, коли безпеку громади забезпечували обрані нею представники. З виникненням державності на зміну первісним угруповуванням населення прийшли традиційні державні структури,

які розчленували безпеку на медичну, фінансову, військову, продовольчу, соціальну, духовну і т.п. Домінування одного з напрямків безпеки визначалося розвитком суспільства в цілому. Спочатку пріоритетною в державності країни була релігія, після її відокремлення від держави — соціально-економічна безпека, яка нерозривно пов'язана з військово-політичною безпекою. З часом держави утворювали співтовариства, союзи, альянси і об'єднання з метою забезпечення безпеки їх учасників у глобальному світі, але їх значимість у формуванні національної безпеки окремо взятої держави-учасника дуальна. Це пояснюється тим, що, з одного боку, вони забезпечують глобальну безпеку в рамках економічного або політичного утворення, а з іншого — позбавляють можливості сформувати повноцінну національну економіку країни з усіма структурними елементами, виносячи ряд таких елементів, як енергетична, фінансова, фондова, продовольча і т.п. безпека на наднаціональний рівень.

Спочатку під «безпекою» розумілася лише фізична захищеність території держави від зовнішнього збройного вторгнення. Однак вже в XVIII столітті в передових країнах Європи (перш за все — в Англії) стало формуватись розуміння, що безпека держави нероздільна з її економічним благополуччям, в першу чергу це стосується сфери торгівлі. Втіленням цього розуміння була теорія і практика меркантилізму. Тоді ж була встановлена пряма залежність суто військової безпеки від рівня економічного розвитку країни. Ще Адам Сміт вказував, що винахід вогнепальної зброї дав перевагу «цивілізованим» (розвиненим) народам перед «варварськими» [12].

У XIX столітті економічний вимір міжнародних відносин був пов'язаний, головним чином, з дилемою «протекціонізм — вільна торгівля». Захисники високих митних бар'єрів (наприклад, німецький економіст Фрідріх Ліст) часто апелювали до патріотичних почуттів і трактували наплив дешевих іноземних товарів, пригноблюючих місцеву промисловість,

як свого роду економічну агресію. Протекціонізм, таким чином, перетворюювався в елемент національної безпеки. Велика Британія, що тривалий час мала промислову монополію, була найбільш послідовним захисником принципів фрітрейдерства, але і там до кінця XIX століття наплив дешевих і якісніших товарів з маркою «зроблено в Німеччині» став сприйматися як одна із загроз благополуччю.

Словосполучення «економічна безпека» з'явилося в науковому та суспільному обігу тільки в роки «великої депресії». У 1934 р. за указом президента США Ф.Д. Рузвельта був створений Федеральний комітет з економічної безпеки та Консультативна рада при ньому. Однак це не означало виділення економічної безпеки в особливу концепцію. Створений Рузвельтом комітет займався економічною безпекою окремих осіб (individuals) — в першу чергу боротьбою з безробіттям [14]. Не випадково головою комітету став міністр праці. Слід сказати, що поняття «economic security» в англomовних країнах досі використовується переважно в цьому первісному розумінні як захищеність приватних осіб і домогосподарств від різкого погіршення фінансового стану.

На рис. 1 зображено структурну роль та місце економічних аспектів у сучасній парадигмі публічного управління, зважаючи на ризики та загрози економічного характеру, їх прийнято розглядати виключно як елементи національної безпеки.

На практиці «економічний» вимір національної безпеки найтісніше пов'язаний із зовнішньою торгівлею: залежність від імпорту тих чи інших товарів або видів сировини може сприйматися як ознака зовнішньої уразливості країни. Міркування «безпеки» часто застосовуються для виправдання

протекціоністської політики в тих галузях, де «стратегічно важлива» вітчизняна продукція може виявитися дорожчою за імпорту. Таким чином, виникає альтернатива між зниженням економічних витрат і підвищенням безпеки в її традиційному розумінні.

В цьому ж контексті, наявність в іншій країні більш розвинених технологій часто сприймається як загроза безпеці, що пояснює стурбованість країн ЄС технологічними успіхами США і американську — успіхами Японії. У багатьох випадках «життєво важливі» імпортовані товари (не тільки військові) можна замінити вітчизняними, але це вимагає значних капітальних вкладень, які могли б знайти краще застосування.

Створення «стратегічних запасів» також вважається одним із заходів «несилової» відповіді на економічні загрози. Популярний у теоретиків безпеки термін «економічна агресія», на думку Дж. Лучіані, як правило, позбавлений скільки-небудь чіткого сенсу, оскільки рідко можна визначити, хто є агресором [17]. Найбільш важкі удари по національним економікам завдають раптові зміни ринкової кон'юнктури, які не мають конкретних винуватців. У ринковій економіці такі потрясіння характеризуються поняттям «ризик», який є її обов'язковим атрибутом.

На думку британського дослідника В. Кейбла, в сучасних умовах поняття «економічна безпека» вже не пов'язується так міцно з використанням військової сили, але, як і раніше трактується в «конфронтаційному» дусі [13]. Даний підхід, за твердженням Кейбла, був властивий такому специфічному напрямку в теорії міжнародних відносин, як «геоекономіка». Його прихильники трактують

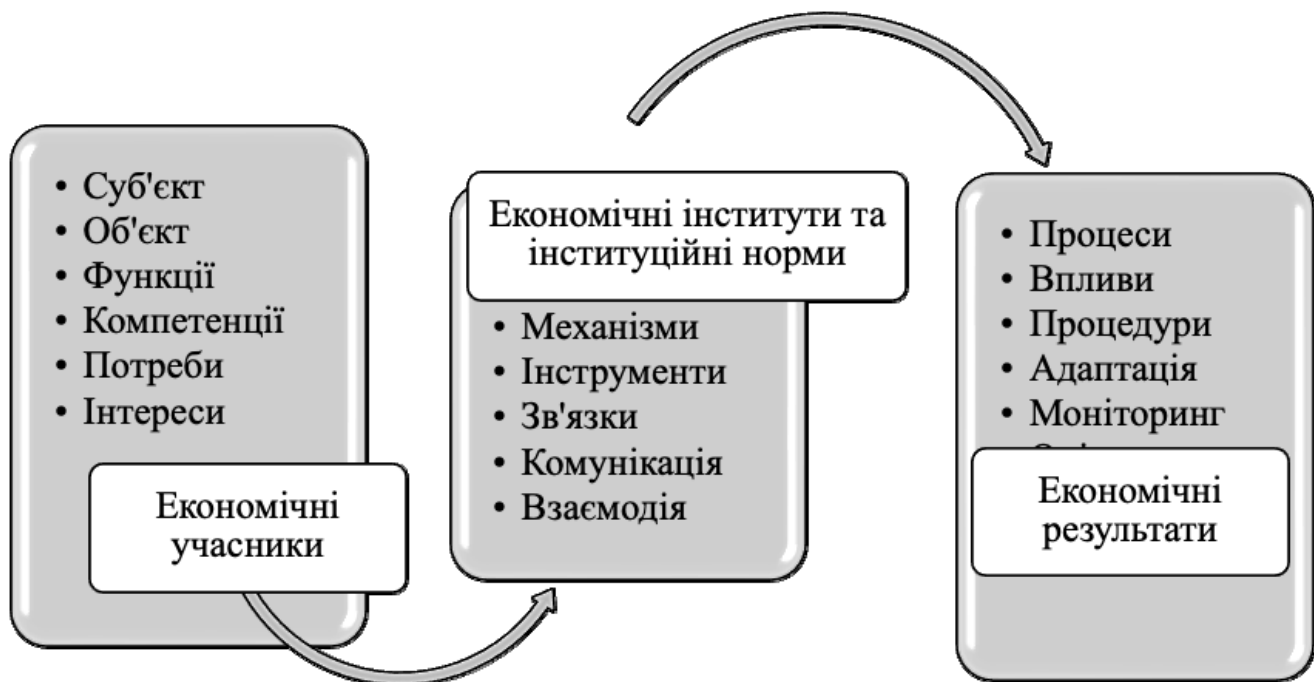

Рис. 1. Економічні аспекти в сучасній світовій парадигмі публічного управління
Джерело: розроблено автором

міжнародні економічні відносини як «холодну війну», головними антогоністами в якій виступають США, Євросоюз і Японія.

Важливим аспектом безпеки держави американський вчений Дж. Кіршнер вважає «національну життєву силу» (national vitality), що трактується як здатність суспільства цілеспрямовано вирішувати існуючі проблеми, перш за все соціально-економічні. Таким чином, Кіршнер став одним з не багатьох західних авторів, які включили внутрішні економічні проблеми в число компонентів національної безпеки [15].

Традиційне для англосаксонської наукової школи розуміння «економічної безпеки» як безпеки постачання було піддано критиці в роботі професора Д. Лозмена. Він докладно розглянув найбільш класичний випадок «економічної агресії» — арабське нафтове ембарго 1973 року, яке викликало в американських умах справжню «нафтову параною». На думку Лозмена, тяжкі наслідки для американської економіки були обумовлені не стільки самим ембарго, скільки внутрішньою ситуацією в США, що характеризувалась штучною підтримкою низьких цін на нафту на внутрішньому ринку [16].

Дослідження в галузі економічної безпеки в Україні здійснюються переважно на основі північноамериканського та західноєвропейського підходів. Так, на думку вчених Л. Акімової та А. Лисачок, економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19].

Більш конкретне визначення економічної безпеки, наближене до сфери застосування механізмів публічного управління, надає у своїй праці М. Єрмошенко. За його підходом економічна безпека — це такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталій і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [6, с. 29].

При цьому Я. Жаліло розглядає економічну безпеку «як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [8, с. 25]. У розвитку даного підходу, О. Користін визначає економічну безпеку як забезпечення здатності до виживання країни у випадку стихійних і екологічних лих або за умов національних і світових економічних катастроф [5].

Ряд вчених системи НАДУ питанням економічної безпеки також надають неабияке значення. Акцент

їх наукових праць зосереджено на важливості економічної та фінансово-бюджетної складової складових у безпеці життєдіяльності країни, регіонів та територій. Економічну безпеку вони розглядають як комплексне поняття, що охоплює цілі взаємодії соціальних, суспільних, фінансових виробничих та багаторівневих управлінських мереж [4, с. 107]. Також проблематика економічної безпеки досліджується у контексті антикризового управління публічними фінансами [3], а також з точки зору її врахування у прогностичних документах, які є основою формування державного та місцевих бюджетів [7].

На жаль, на законодавчому рівні поняття економічної безпеки держави чітко не визначено. Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку України як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [10]. Економічна складова національної безпеки частково розкривається у характеристиці національних інтересів, тобто «життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [10].

Більш конкретно зміст економічної безпеки держави розкрито у Стратегії національної безпеки України, затвердженій рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року. Основним змістом економічних реформ проголошено створення умов для подолання бідності і надмірного майнового розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи — членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС [11].

На рис. 2 наведені шляхи забезпечення економічної безпеки як умови досягнення нової якості економічного зростання країни, всі вони знаходяться у руслі цілей Стратегії та спрямовані на виконання її завдань.

Серед завдань Стратегії особливо важливими є:

- юридичний захист в міжнародних інституціях майнових інтересів фізичних і юридичних осіб України та Української держави, порушених Росією;
- забезпечення цілісності та захисту інфраструктури в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, та особливого періоду;
- ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної економічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій, дієвий контроль за станом державного боргу;
- стабілізація банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів;

– системна протидія організованим економічній злочинності та «тонізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації інституційних спроможностей фінансових, податкових, митних та правоохоронних органів, виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскація [11].

Отже, економічна безпека держави складається з різних видів безпеки в різних сферах господарювання: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека [1].

Розкриваючи сутність економічної безпеки держави, О.С. Власюк у якості об'єкту економічної безпеки країни розглядає той стан економіки, який з боку суспільства бажано зберегти або розвивати у прогресуючих масштабах. Загрози — це негативні зміни в зовнішньому політичному, економічному або природному середовищі, а також негативні зміни

в аналогічних процесах і сферах усередині країни. Загрози поділяють на внутрішні і зовнішні, на реальні і потенційні, на цілеспрямовано створені будь-яким суб'єктом або такі, що виникають стихійно, на безпосередні та опосередковані тощо. Збитки — це небажані зміни та втрати різноманітних складових частин об'єкта економічної безпеки. Основою для оцінки загроз і збитків є якісні та кількісні критерії економічної безпеки. Основні положення програми дій, які спрямовані на підвищення економічної безпеки, становлять стратегію забезпечення безпеки. Заходи із забезпечення економічної безпеки — це конкретні дії органів державної влади, їхніх соціальних сил та організацій, що в сукупності дає змогу підвищити економічну безпеку країни [2, с. 8–9].

До об'єктів економічної безпеки України, згідно з висновками Н.М. Попадинець, належать не тільки держава, її економічна система та всі природні багатства, а й суспільство з його інститутами, установами, філіалами, а також кожна окрема особа [9, с. 21].

Рис. 2. Шляхи забезпечення економічної безпеки як умови досягнення економічного зростання
Джерело: розроблено автором

Суб'єктами економічної безпеки України є функціональні і галузеві міністерства та інші органи державної влади, податкові й митні служби, банки, біржі, фонди і страхові компанії, а також виробники, продавці продукції і вітчизняні споживачі.

Предметом державної діяльності в галузі економічної безпеки є: визначення і моніторинг чинників, що підривають стійкість соціально-економічної системи і держави в коротко- і довгостроковій перспективі; формування економічної політики та інституційних перетворень, що усуває або пом'якшує шкідливий вплив цих чинників у рамках єдиної програми економічної реформи [9, с. 22].

В сучасному світі рівень економічної безпеки країн зумовлюється наступними факторами:

- геополітичним і економіко-географічним становищем країни і пов'язаних з цим розміщенням продуктивних сил на її території, доступом до вітчизняних і зарубіжних стратегічних ресурсів;
- економічною і військово-політичною потужністю країни і її конкурентними позиціями в світовій економічній системі за стратегічно важливими видами економічної діяльності;
- орієнтацією інституційної системи країни на підтримку галузей національної економіки, від яких залежить рівень економічної безпеки;
- пріоритетами економічної політики держави щодо забезпечення конкурентних переваг галузей і підприємств національної економіки, розвитку соціально-економічної і екологічної сфер, що забезпечують досягнення міжнародних (європейських) стандартів якості життя населення країни (включаючи рівень здоров'я, освіти, соціальної інфраструктури, культури, мистецтва);
- параметрами галузевої і регіональної структури ВВП з точки зору стратегічної значущості галузей національної економіки і регіонів країни для забезпечення економічної безпеки;

- умовами, що визначають принципи функціонування національної економіки у середовищі Європейського Союзу (експортні квоти, додержання стандартів та правил тощо);
- наявністю резервів стратегічно важливих матеріальних благ в обсягах, достатніх для забезпечення економічної безпеки в умовах форс-мажорних обставин;
- величиною і структурою трансакційних витрат, пов'язаних з виявленням зовнішніх і внутрішніх загроз, розробкою і реалізацією загальнодержавних цільових комплексних програм забезпечення економічної безпеки.

Перераховані фактори, по суті, відображають спектр зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці, що виникають у сучасному світі. Кожна з цих загроз представляє певний ступінь небезпеки для країни, що, в свою чергу, зумовлює пріоритети протидії цим загрозам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, поняття «економічна безпека держави» не існує поза простором і часом. Воно завжди є перетвореною формою поширених уявлень про загрози благополуччю країни з боку будь-яких економічних чинників, які, в свою чергу, відображають становище цієї країни в світовому поділі праці.

Економічна безпека може бути досягнута тоді, коли ступінь залежності країни від домінуючої економіки (або домінуючої в економічному, військовому чи політичному відношенні групи країн), а також ступінь загострення внутрішньополітичної, соціально-економічної і екологічної ситуації не перевищує межі, що загрожує втратою національного суверенітету, істотним ослабленням економічної потужності, значним зниженням рівня і якості життя нації або зривом досягнення глобальних стратегічних цілей країни. Це пояснює надвисоку важливість економічної безпеки в системі публічного управління нашої держави.

Література

1. Акімова Л., Лисачок А. Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Публічне урядування. 2017. № 5(10). С. 16–28.
2. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. між-нар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ, 2008. 48 с.
3. Гончаренко М.В. Європейські стандарти антикризового управління публічними фінансами. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. Вип. 2(50). С. 105–112.
4. Голинська О.В. Мережева взаємодія як методологічна основа багаторівневого публічного управління в Україні. Інвестиції: практика та досвід: серія Державне управління. 2019. № 3. С. 106–112.
5. Економічна безпека : навч. посіб. / Користін О та ін.; за ред. О. Джужі. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 244 с.
6. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: підручник. Київ: КНТЕУ, 2001. 309 с.
7. Жадан О.В., Ушакова М.В. Роль бюджетної декларації в реалізації державної політики реформ в Україні. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 2019. № 1(55). С. 134–141.

8. Жаліло Я. Економічна безпека держави, підприємства, особи в інтегрованому суспільстві. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2001. Вип. 26. С. 24–27.
9. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2(118). С. 20–23.
10. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.03.2020).
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 трав. 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 14.03.2020).
12. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ : Наш Формат, 2023. 722. с.
13. Cable V. What is International Economic Security? International Affairs. Apr. 1995. Vol. 71, No. 2. P. 312.
14. Executive Order Establishing the Committee on Economic Security and the Advisory Council on Economic Security. 29/06/1934. Social Security in America. Appendix XIII. URL: <http://www.ssa.gov/history.html> (дата звернення: 17.03.2020).
15. Kirshner J. Political Economy in Security Studies aftter the Cold War. Review of International Political Economy. Spring 1998. Vol. 5, No 1. P. 64–91.
16. Losman D. Economic Security. A National Security Folly? Policy Analysis. August 1, 2001. No. 409. P. 1–12.
17. Luciani J. The Economic Content of Security. Journal of Public Policy. Apr.-Jun., 1988. Vol. 8, No. 2. P. 151–173.

References

1. Akimova L., Lysachok A. (2017). Derzhavne rehuliuвання finansovo-ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodaruvannya. Publichne uriaduvannya. № 5(10). S. 16–28. [in Ukrainian]
2. Vlasniuk O.S. (2008). Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku / Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i oborony Ukrainy. Kyiv, 48 s. [in Ukrainian]
3. Honcharenko M. V. (2016). Yevropeiski standarty antykrizovoho upravlinnia publichnymy finansamy. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kh.: Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, Vyp. 2(50). S. 105–112. [in Ukrainian]
4. Holynska O. V. (2019). Merezheva vzaiemodiia yak metodolohichna osnova bahatorivnevoho publichnoho upravlinnia v Ukraini. Investytzii: praktyka ta dosvid: seriia Derzhavne upravlinnia. № 3. S. 106–112. [in Ukrainian]
5. Ekonomichna bezpeka : navch. posib. (2010) / Korystin O. ta in.; za red. O.Dzhuzhi. Kyiv : Alerta; KNT; Tsentr uchbovoi literatury, 244 s. [in Ukrainian]
6. Iermoshenko M. (2001). Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia: pidruchnyk. Kyiv : KNTEU, 309 s. [in Ukrainian]
7. Zhadan O. V., Ushakova M. V. (2019). Rol biudzhetnoi deklaratsii v realizatsii derzhavnoi polityky reform v Ukraini. Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr. Kharkiv : Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”. № 1(55). S. 134–141. [in Ukrainian]
8. Zhalilo Ya. (2001). Ekonomichna bezpeka derzhavy, pidpriemstva, osoby v intehrovanomu suspilstvi. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. Vyp. 26. S. 24–27. [in Ukrainian]
9. Popadynets N.M. (2016). Osnovni chynnyky zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy. Vyp. 2(118). S. 20–23. [in Ukrainian]
10. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 21 cherv. 2018 r. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (date of access: 14.03.2020). [in Ukrainian]
11. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 trav. 2015 r. “Pro Stratehiuu natsionalnoi bezpeky Ukrainy”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 trav. 2015 r. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (date of access: 14.03.2020). [in Ukrainian]
12. Smit A. (2023). Bahatstvo narodiv. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii. Kyiv: Nash Format, 722. s. [in Ukrainian]
13. Cable V. (1995). What is International Economic Security? International Affairs. Vol. 71, No. 2. P. 312.
14. Executive Order Establishing the Committee on Economic Security and the Advisory Council on Economic Security. 29/06/1934. Social Security in America. Appendix XIII. URL: <http://www.ssa.gov/history.html> (date of access: 17.03.2020).
15. Kirshner J. (1998). Political Economy in Security Studies aftter the Cold War. Review of International Political Economy. Vol. 5, No 1. P. 64–91.
16. Losman D. (2001). Economic Security. A National Security Folly? Policy Analysis. No. 409. P. 1–12.
17. Luciani J. (1988). The Economic Content of Security. Journal of Public Policy. Vol. 8, No. 2. P. 151–173.

УДК 351/354

Саханенко Сергій Єгоровіч

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та регіоналістики
Навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»*

Sakhanienko Sierhiei

*Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor,
Professor of the Department of Public Administration and Regional Studies
Educational and Research Institute of Public Service and Management of
Odesa Polytechnic National University*

ORCID: 0000-0001-8376-0328

Мануїлова Катерина Віталіївна

*доктор наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Одеського національного технологічного університету*

Manuilova Kateryna

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor of the
Department of Public Management and Administration
Odesa National Technological University*

ORCID: 0000-0002-0721-7232

Беньков Деніс Олегович

*магістр кафедри публічного управління та адміністрування
Одеського національного технологічного університету*

Benkov Denys

*Master of the Department of Public Management and Administration
Odesa National Technological University*

ORCID: 0009-0007-8762-472X

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9221

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ

INTEGRATION PROCESSES IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE: PROBLEMS AND CHALLENGES

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем інтеграції вищої освіти України до Європейського Союзу. У статті розглянуто проблеми приведення вітчизняної освітньої сфери у відповідність до освітніх стандартів ЄС.

Наголошено, що перед урядом України стоїть завдання узгодження та гармонізації цілей, освітніх концепцій, змісту навчання, освітніх методів та інструментів вітчизняної вищої освіти з європейськими стандартами. Тому існує нагальна потреба більш детально вивчити особливості функціонування розвитку вітчизняного освітньої сфери та виробити рекомендації щодо вдосконалення вищої освіти в Україні.

Дослідження сучасного стану інтеграції вищої освіти до ЄС. Засвідчило, що освіта України визнана ООН, ЮНЕСКО та іншими. Підкреслено, що Україна є учасником Болонського процесу.

Зазначено, що Україна як учасник загальноєвропейського освітнього процесу, є зацікавленою у використанні перспектив, які відкриває інтеграційний процес європейської системи вищої освіти. Однак, з іншого боку, є ризик того, що наша країна, як учасник інтеграційного процесу, може втратити свою культурну самобутність і освітню унікальність. . Наголошено, що інтеграційні процеси, які вже реалізовані в Україні дали позитивні наслідки та підвищили якість освітніх послуг у вишах України.

Для подальшого успішного розвитку вітчизняної системи вищої освіти після перемоги у війні необхідно посилити фінансування освітньої сфери, підняття конкурентоспроможності освітніх закладів через встановлення програми обміну студентами, науковцями, проведеннями спільних наукових досліджень.

Звернено увагу, що ключовим завданням, яке стоїть сьогодні перед вітчизняною системою вищої освіти не лише подальше узгодження, гармонізація та імплементація чинної освітньої сфери відповідно до освітніх стандартів країн ЄС, а й збереження національної ідентичності, вітчизняних освітніх традицій та впровадження найкращих освітніх інновацій в освітню сферу України.

Ключові слова: вища освіта України, інтеграція, конкурентоспроможність.

Summary. The article is devoted to the study of the problems of integration of higher education in Ukraine into the European Union. The article examines the problems of bringing the national educational sphere in line with the EU educational standards.

It is emphasised that the Government of Ukraine faces the task of aligning and harmonising the goals, educational concepts, content of education, educational methods and instruments of national higher education with European standards. Therefore, there is an urgent need to study in more detail the peculiarities of the functioning of the development of the domestic education sector and to develop recommendations for improving higher education in Ukraine.

Study of the current state of integration of higher education into the EU. It shows that Ukrainian education is recognised by the UN, UNESCO and others. It was emphasised that Ukraine is a member of the Bologna Process.

Furthermore, it is noted that Ukraine, as a participant in the pan-European educational process, is interested in using the prospects offered by the integration process of the European higher education system. However, on the other hand, there is a risk that our country, as a participant in the integration process, may lose its cultural identity and educational uniqueness. It is emphasised that the integration processes already implemented in Ukraine have had positive effects and improved the quality of educational services in Ukrainian universities.

For the further successful development of the national higher education system after the victory in the war, it is necessary to strengthen the financing of the educational sector, to increase the competitiveness of educational institutions by establishing an exchange programme for students, scientists, and joint research.

It is noted that the key task facing the national higher education system today is not only further harmonization, alignment and implementation of the current educational system in accordance with the educational standards of the EU countries, but also preservation of national identity, national educational traditions and introduction of the best educational innovations into the educational system of Ukraine.

Key words: higher education in Ukraine, integration, competitiveness.

Постановка проблеми. Інтеграція України до Європейського Союзу є вельми важливим й актуальним процесом сьогодення, якій впливає на всі сфери життя людини та суспільства. Вітчизняна вища освіта не є винятком із правил й у сучасних умовах в освітній сфері України відбуваються процеси реформування та адаптації вітчизняної вищої освіти до європейської спільноти. Ключовим напрямом реформи є приведення вітчизняної освітньої сфери у відповідність до освітніх стандартів ЄС.

Отже, перед урядом України стоїть важливе завдання узгодження та гармонізації цілей, освітніх концепцій, змісту навчання, освітніх методів та інструментів вітчизняної вищої освіти з європейськими стандартами. Тому існує нагальна потреба більш детально вивчити особливості функціонування розвитку вітчизняного освітньої сфери та виробити рекомендації щодо вдосконалення вищої освіти в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню інтеграційних процесів у вищій освіті присвячено ряд публікацій В. Антонюк, А. Булах, А. Вербицької, Н. Болтянської, О. Кручек, В. Шепітько, О. Шерстюк, Н. Борута, О. Тихонової, Н. Внукової, В. Пивоварова та інших.

Проте, подальшого дослідження потребує з'ясування наслідків інтеграційних процесів на зміни, які відбуваються у вітчизняній вищій освіті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета цього дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати сучасний стан інтеграції вищої освіти до ЄС та виявити тенденції, які гальмують процеси подальшої інтеграції вищої освіти України до освітньої спільноти ЄС.

Виклад основного матеріалу. В Україні зроблені певні спроби до щодо гармонізації чинного законодавства освіти відповідно, до стандартів вищої освіти ЄС.

З 2014 року почала формуватися сучасна нормативно-правова база засад системи вищої освіти України. Зокрема, було прийнято ряд законів, «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність». Означені нормативно-правові акти створили законодавчу основу для позитивних зрушень у сфері системи вищої освіти. ЗУ «Про вищу освіту» передбачає надання вишам України автономії в питаннях внутрішньої організації навчального процесу та розпорядку, освітніх програм тощо. Проте, поки вітчизняні вищі не отримали реальної фінансової автономії.

В нашій державі вже створено більшість стандартів освіти з різних спеціальностей відповідно до «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

Так, у першій редакції «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) (2005 р.) [1] значну увагу було приділено питанням та рекомендаціям щодо процедур забезпечення внутрішньої та зовнішньої якості у вищих навчальних закладах [2, с. 5–8]. Впровадження стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти повністю змінило парадигму вищої освіти в країнах Європейського Союзу.

У наступній редакції «Стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейський простір вищої освіти (ESG)», (2015 р.) акцент зроблено на студентоцентричності та впровадженню Болонського процесу у вищу освіту ЄС, а також питанням рамок освітніх кваліфікацій, особливостями визнання та сприяння використанню результатів навчання [3, с. 6–8].

Важливе значення, на наш погляд, для України має посилення та поглиблення співпраці між країнами ЄС у сфері вищої освіти. Зазначимо, що розвиток вищої освіти у кожній європейській країні залежить від національної системи освіти та від ступеня рівності та взаємодопомоги окремих учасників та держави в цілому.

Ми вважаємо, що найбільш вдала багатостороння співпраця у сфері вищої освіти є впровадження в національні системи вищої освіти країн ЄС засад концепції Європейського простору вищої освіти та Болонського процесу. Адже Болонський процес передбачає співіснування в єдиному європейському просторі вищої освіти різних політичних, культурних й академічних традицій, які протягом двох десятиліть створили сприятливе підґрунтя для реалізації спільних зобов'язань зі структурних реформ та спільних інструментів у галузі вищої освіти.

Членами Європейського простору вищої освіти та Болонського процесу є 49 країн. З квітня 2022 року у зв'язку з повномасштабними військовими діями на території України Російській Федерації та Білорусі було припинено участь в Європейському просторі вищої освіти та Болонського процесу.

Основні аспекти Болонського процесу, який сформувався на європейських просторах за останні кілька десятиліть, містяться в Лісабонській стратегії [4], цілі якої були реалізовані у процесі становлення єдиного європейського простору у сфері науки та освіти в межах втілення заходів Болонського процесу. Країни члени Болонського процесу узгодили питання щодо двоступеневої системи вищої освіти. Підготовка до ступенів бакалавра та магістра як обов'язковою в європейській вищій освіті [5, с. 47].

У рамках Болонського процесу формуються координаційні зв'язки, які сприятимуть подальшому посиленню комунікацій серед учасників освітнього процесу в інтегрованій вищій освіті. Україна у XXI столітті має можливість посилити інтеграцію до європейського простору вищої освіти (тобто до Болонського процесу). Для цього Україна розпочала реформування власної системи вищої освіти відповідно до Болонського процесу. Указом Президента України від 14.09.2000 р. була схвалена «Програма Європейського Союзу для України» [6] та відповідні розпорядження Кабінету Міністрів, Міністерства освіти і науки України, в яких були розроблені засади удосконалення вітчизняної вищої освіти відповідно до європейських стандартів [7].

Першу спробу приєднатися до Болонського процесу Україною було здійснено у 2003 р., коли до нього ще не входила жодна з країн колишнього СРСР. І лише 19 травня 2005 року Україні вдалося стати повноправним партнером [8]. європейських країн у створенні єдиного європейського освітнього простору [9].

Загальновідомим є факт, що стратегічною метою Болонського процесу є підвищення конкурентоспроможності та покращення якості освіти забезпечити подальше розширення експорту освітніх послуг та забезпечення країни висококваліфікованим персоналом. Приєднання України до Болонського процесу означає, що вища освіта в нашій державі є фундаментальним вибором для подальшого розвитку в напрямку євроінтеграції вищої освіти.

Система освіти України визнана ООН, ЮНЕСКО та іншими міжнародними асоціаціями. Нині в Україні діє двоступенева освітньо-кваліфікаційна система, яка є тотожною до відповідних структур в низці розвинених країн світу. Україна є державою-учасницею Гаазької конвенції про скасування вимоги легалізації іноземних офіційних документів [10]. Україна та ще 43 країни є учасниками Лісабонської конвенції [11] щодо визнання кваліфікацій вищої освіти, яка поширюється майже на всі країни Європи. Варто зауважити, що окрім європейських держав, членами даної конвенції також є Канада, Казахстан, Ізраїль, Сполучені Штати Америки, Білорусь та Австралія. Україна також була включена до «Болонської спільної декларації міністрів освіти Європи» [12] і наразі разом із 47 іншими урядами країн Європи Кабінет Міністрів України безвідривно упроваджує реформу Болонської системи освіти, тому Україна обрала навчальну програму, орієнтовану на європейські стандарти вищої освіти.

Українські дипломи є міжнародно визнаними, а рівень фахової підготовки вітчизняних випускників вишів високо оцінений іноземними роботодавцями. З кожним роком кількість іноземних

громадян, які здобувають освіту в вищих навчальних закладах України, зростає, а контингент іноземних студентів в українських університетах становить близько 70 тис. осіб зі 145 країн світу. Підготовку іноземних студентів здійснюють близько 240 вищих навчальних закладів. В Україні існують державні, державні та приватні вищі навчальні заклади типу університетів, коледжів, науково-дослідних інститутів тощо [13].

На перший погляд, означені результати мали б позитивно вплинути на зростання конкурентоспроможності України після приєднання до Болонського процесу. Проте, на практиці ж все набагато складніше. Адже першочерговим завданням європейської освітньої інтеграції є підвищення конкурентоспроможності країн ЄС, тому «її не можна розглядати ізольовано від процесу глобалізації, інформатизації та віртуалізації людського суспільства. Це не лише складові економічного розвитку, а й частина процесу взаємного проникнення економічної, політичної культурної, освітньої та наукової глобалізації» [14].

Європейська освітня інтеграція є частиною інтеграційної стратегії Європейського Союзу. Інші країни, які вступають у Болонський процес, можуть стати постачальниками спеціалістів виключно для європейського ринку праці без будь-яких національних змін (якщо такими не вважаються гармонізовані дипломи, загальноосвітні програми та нові національні рамки кваліфікацій).

Що стосується розвитку академічної мобільності, то без гідного фінансового забезпечення на національному рівні вона залишається незначною.

Ставлення України до Болонського процесу відзеркалює невизначеність щодо ідентичності та єдності вітчизняної освітньої системи. З одного боку, Україна як учасник загальноєвропейського освітнього процесу, є зацікавленою у використанні перспектив, які відкриває інтеграційний процес європейської системи вищої освіти. Однак, з іншого боку, є ризик того, що наша країна, як учасник інтеграційного процесу, може втратити свою культурну самобутність і освітню унікальність. Тому, насамперед слід зазначити, що Україні не слід ігнорувати освітню систему Болонського процесу загальноєвропейського характеру, проте

нав'язування зовнішніх стандартів українській вищій освіті в повному обсязі також буде мати ряд негативних наслідків. Зокрема, втрата національної ідентичності та вітчизняних освітніх традицій.

Варіантом розв'язку в цій складній ситуації є зацікавленість всіх сторін у взаємному врахуванні інтересів, що не тільки дозволить Україні адаптувати систему вищої освіти до рівня європейських країн, а й призведе до рівноправного становища вітчизняної освіти у європейському секторі вищої освіти та підвищить його через рівноправне спілкування.

Позитивний європейський досвід розробки та реалізації державних освітніх стандартів освіти в країнах ЄС, а також Болонські рекомендації відносно певних особливостей структурування освітніх програм вищів можна використовувати нашої державі як орієнтири для перегляду вітчизняної державної підготовки фахівців з вищою освітою. Ключовим аспектом у цьому випадку стає не кількість років, витрачених на здобуття вищої освіти та/або наукового ступеня, і не відсоткове співвідношення обов'язкових і вибіркового освітніх компонентів в освітній програмі, а передусім набір загальних і спеціальних компетенцій, необхідних майбутньому фахівцю для конкурентоспроможності на ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтеграційні процеси, які вже реалізовані в Україні дали позитивні наслідки та підвищили якість освітніх послуг у вишах України.

Для подальшого успішного розвитку вітчизняної системи вищої освіти після перемоги у війні необхідно посилити фінансування освітньої сфери, підняття конкурентоспроможності освітніх закладів через встановлення програми обміну студентами, науковцями, проведеннями спільних наукових досліджень.

На нашу думку, ключовим завданням, яке стоїть сьогодні перед вітчизняною системою вищої освіти не лише подальше узгодження, гармонізація та імплементація чинної освітньої галузі відповідно до освітніх стандартів країн ЄС, а й збереження національної ідентичності, вітчизняних освітніх традицій та впровадження найкращих освітніх інновацій в освітню сферу України.

Література

1. Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area. URL: <https://www.ehea.info/page-standards-and-guidelines-for-quality-assurance> (дата звернення: 02.09.2023)
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. European Association for Quality Assurance in Higher Education. Helsinki, Finland. 2005. 41 p. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ENQA/05/3/ENQA-Bergen-Report_579053.pdf (дата звернення: 12.09.2023)
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, Belgium. 2015. 32 p. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ESG/00/2/ESG_2015_616002.pdf (дата звернення: 12.09.2023)

4. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (дата звернення: 15.09.2023)
5. Хан Є. Участь України у Болонському процесі: 12 років на шляху до європейського освітнього простору. Європейські історичні студії. 2017. № 7. С. 45–63.
6. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 14.08.2023)
7. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000#Text> (дата звернення: 02. 09.2023)
8. National Erasmus+ Office Ukraine — Higher Education Reform Experts Team Institute of Higher Education, NAESU, 2020. 34 p.
9. Болонський процес — ідея «п'ятої свободи» в сучасному суспільстві знань. URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/4902/ (дата звернення: 13. 09.2023)
10. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/konventsiiya-scho-skasovue-vimogu-legalizatsii-inozemnih-ofitsiynih-dokumentiv> (дата звернення: 16.09.2023)
11. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. Ліссабон, 11.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text (дата звернення: 13.09.2023)
12. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19.06.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text (дата звернення: 15. 09.2023)
13. Іноземним студентам. Офіційний вебсайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inozemnim-studentam> (дата звернення: 15. 09.2023)
14. Рудаковський Ю. Кредитно-модульна система організації навчального процесу як необхідна умова інтеграції вищої технічної освіти України. Вища школа. 2004. № 5–6. С. 66–69.

References

1. Standards and guidelines for quality assurance in the European higher education area. URL: <https://www.ehea.info/page-standards-and-guidelines-for-quality-assurance> (date of access: 02.09.2023)
2. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. European Association for Quality Assurance in Higher Education. Helsinki, Finland. 2005. 41 p. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ENQA/05/3/ENQA-Bergen-Report_579053.pdf (date of access: 12.09.2023)
3. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, Belgium. 2015. 32 p. URL: https://www.ehea.info/media.ehea.info/file/ESG/00/2/ESG_2015_616002.pdf (date of access: 12.09.2023)
4. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (date of access: 15.09.2023)
5. Khan Ye. Uchast Ukrainy u Bolonskomu protsesi: 12 rokiv na shliakhu do yevropeiskoho osvitnoho prostoru. Yevropeiski istorichni studii. 2017. № 7. S. 45–63.
6. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (date of access: 14.08.2023)
7. Pro Prohramu intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000#Text> (date of access: 02. 09.2023)
8. National Erasmus+ Office Ukraine — Higher Education Reform Experts Team Institute of Higher Education, NAESU, 2020. 34 p.
9. Bolonskyi protses — ideia “piatoi svobody” v suchasnomu suspilstvi znan. URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/4902/ (date of access: 13. 09.2023)
10. Konventsiiia, shcho skasovuiе vymohu lehalizatsii inozemnykh ofitsiynykh dokumentiv. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/konventsiiya-scho-skasovue-vimogu-legalizatsii-inozemnih-ofitsiynih-dokumentiv> (date of access: 16.09.2023)
11. Konventsiiia pro vyznannia kvalifikatsii z vyshchoi osvity v yevropeiskomu rehioni. Lissabon, 11.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_308#Text (date of access: 13.09.2023)
12. Spilna deklaratsiia ministriv osvity Yevropy “Ievropeyskyi prostir u sferi vyshchoi osvity”. Bolonia, 19.06.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text (date of access: 15. 09.2023)
13. Inozemnym studentam. Ofitsiyniy vebsait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inozemnim-studentam> (date of access: 15. 09.2023)
14. Rudakovskiy Yu. Kredytно-modulna systema orhanizatsii navchalnoho protsesu yak neobkhdna umova intehratsii vyshchoi tekhnichnoi osvity Ukrainy. Vyshcha shkola. 2004. № 5–6. S. 66–69.

УДК 351.074:614.02

Соколовський Сергій Сергійович

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування

НТУ «Дніпровська політехніка»

Sokolovskyi Serhii

Graduate Student of the Department of Public Administration

Dnipro University of Technology

ORCID: 0000-0002-6559-9777

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9176

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

CLUSTER APPROACH AS A TOOL FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL REHABILITATION IN UKRAINE: PUBLIC ADMINISTRATION ASPECT

Анотація. Вступ. Ефективна організація державного управління медичною реабілітацією є запорукою створення системи надання доступних і якісних послуг з медичної реабілітації громадянам, які зазнали обмежень життєдіяльності. У свою чергу, Всесвітня організація охорони здоров'я розглядає проблему обмеження життєдіяльності як проблему прав людини, проблему громадського здоров'я та проблему розвитку. А відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ми впевнені в тому, що інвестування в розвиток медицини та системний підхід до розв'язання проблем надання медичної та реабілітаційної допомоги має забезпечити майбутнє, в якому український народ буде більш стійким, розвинутим і здатним впоратися з будь-якими викликами, що стоять перед ним.

Мета. Метою дослідження є обґрунтування кластерного підходу як інструменту підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації в Україні.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правове забезпечення щодо регулювання сфери охорони здоров'я України; 2) праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що проводять свої науково-практичні дослідження у питаннях державного управління медичною реабілітацією та кластерного підходу.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення та групування (для характеристики складових системи реабілітації в сфері охорони здоров'я України, а також визначення основ кластеризації); формалізації, аналізу та синтезу (для обґрунтування ідеї створення реабілітаційних кластерів, у контексті кластерного підходу, та відповідно до інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті досліджено основні проблеми у питаннях організаційного забезпечення системи надання послуг з медичної реабілітації громадянам України. Визначено головні засади системи реабілітації у сфері охорони здоров'я. Досліджено особливості інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні, який передбачає створення госпітальних округів за кластерним принципом і формування спроможних мереж закладів охорони здоров'я. Визначено кластерний підхід як інструмент підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації. Запропоновано авторський варіант удосконалення системи медичної реабілітації шляхом створення реабілітаційних кластерів, в контексті кластерного підходу, та відповідно до інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на особливостях структури і функціонування реабілітаційних кластерів, відповідно до інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: державне управління, медична реабілітація, кластерний підхід, повоєнне відновлення

Summary. Introduction. The effective organization of the state management of medical rehabilitation is the key to creating a system of providing affordable and high-quality medical rehabilitation services to citizens who have experienced life limitations. In turn, the World Health Organization considers the problem of life limitation as a human rights problem, a public health prob-

lem, and a development problem. And according to the Constitution of Ukraine, a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized as the highest social value in Ukraine. We are sure that investing in the development of medicine and a systematic approach to solving the problems of providing medical and rehabilitation care should ensure a future in which the Ukrainian people will be more stable, developed and able to cope with any challenges facing them.

Purpose. The purpose of the study is to justify the cluster approach as a tool for increasing the efficiency of medical rehabilitation activities in Ukraine.

Materials and methods. The research materials are: 1) regulatory and legal support for the regulation of the sphere of health care of Ukraine; 2) the works of domestic and foreign authors conducting their scientific and practical research in the issues of state management of medical rehabilitation and the cluster approach.

In the process of carrying out the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization and group- ing (to characterize the components of the rehabilitation system in the field of health care of Ukraine, as well as to determine the basis of clustering); formalization, analysis and synthesis (to substantiate the idea of creating rehabilitation clusters, in the context of the cluster approach, and in accordance with the infrastructural stage of healthcare transformation in Ukraine); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article examines the main problems in organizational support of the system of providing medical rehabilitation services to citizens of Ukraine. The main principles of the rehabilitation system in the field of health care are determined. The peculiarities of the infrastructural stage of healthcare transformation in Ukraine, which involves the creation of hospital districts based on the cluster principle and the formation of capable networks of healthcare institutions, have been studied. A cluster approach is defined as a tool for increasing the efficiency of medical rehabilitation activities. The author's version of improving the medical system is proposed rehabilitation by creating rehabilitation clusters, in the context of the cluster approach, and in accordance with the infrastructural stage of healthcare transformation in Ukraine.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on the peculiarities of the structure and functioning of rehabilitation clusters, in accordance with the infrastructural stage of the transformation of health care in Ukraine.

Key words: public administration, medical rehabilitation, cluster approach, post-war recovery

Постановка проблеми. Ефективна організація державного управління медичною реабілітацією є запорукою створення системи надання доступних і якісних послуг з медичної реабілітації громадянам, які зазнали обмежень життєдіяльності. У свою чергу, Всесвітня організація охорони здоров'я розглядає проблему обмеження життєдіяльності як проблему прав людини, проблему громадського здоров'я та проблему розвитку. А відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому, забезпечення реалізації цих принципів є головним завданням держави України, а пошук інструментів виконання цього завдання стає процесом з найвищим рівнем пріоритету, особливо в сучасних кризових умовах розвитку України.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення умов для гідного життя українського народу, у період зіткнення держави і суспільства з руйнуючим впливом комплексу таких чинників, як пандемія, бойові дії, гуманітарний тероризм та економічний занепад. Обов'язок влади перед своїми громадянами — забезпечити їх підтримкою і захистом у часи випробувань. Ми впевнені в тому, що інвестування в розвиток медицини та системний підхід до розв'язання проблем надання медичної та реабілітаційної допомоги має забезпечити майбутнє, в якому український народ буде більш стійким, розвинутим і здатним впоратися з будь-якими викликами, що стоять перед ним. Для цього ми пропонуємо розглянути наше

бачення щодо розвитку можливостей для організації підтримки українців за допомогою вдосконалення системи медичної реабілітації. Вважаємо, що інноваційний підхід щодо розвитку інфраструктурної мережі та спеціалізованих програм, спрямованих на надання реабілітаційної допомоги населенню, може значно покращити стійкість і здатність нашої країни до ревіталізації під час та після складних подій в сучасній історії нашої Держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання державного управління медичною реабілітацією та кластерного підходу були об'єктом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників: М. Портер, Яремчук О. В., Берлінець І. А., Шевчук В. І., В. В. Паненко, О. Т. Поліщук, Ю. П. Шаров, І. А. Чикаренко та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування кластерного підходу як інструменту підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проблема медичної реабілітації в розвиненому суспільстві дедалі актуалізується та потребує вчасних системних зрушень для вирішення цього питання, особливо в умовах руйнуючого впливу комплексу різноманітних факторів на громаду загалом та кожну людину зокрема.

Відповідно до останнього звіту оцінки стану реабілітації в Україні комітетом ООН Всесвітньою організацією охорони здоров'я (2021) визначено основні контекстуальні фактори, які можуть служити

проміжними показниками попиту на реабілітаційні послуги. Так, в Україні тенденції здоров'я або контекстуальні фактори, що впливають на стан здоров'я населення, включають Чорнобильську катастрофу, зростання неінфекційних захворювань, старіння населення, вплив COVID-19, триваючу війну (на той час) на сході країни. У звіті наголошується, що медична реабілітація може допомогти мінімізувати або уповільнити інвалідизаційні наслідки хронічних захворювань, допомогти зменшити дискомфорт від захворювань в людей похилого віку [1, с.8–9]. Крім того, повномасштабна агресія РФ проти України, починаючи з 24 лютого 2022 року, привела до ситуації, коли бойові дії поширились по всій території України, що призвело до великої кількості жертв та ще більшої кількості людей серед населення, які потребують медичної та реабілітаційної допомоги після фізичних травм та внаслідок руйнуючого інформаційно-психологічного впливу. Важко навіть підрахувати кількість осіб з обмеженнями життєдіяльності серед населення, потребуючих кваліфікованої допомоги, в умовах недоступності до тимчасово окупованих територій України, державної таємниці щодо військових втрат серед особового складу сил безпеки й оборони, та відсутньої системності в оцінюванні втрати функціональності на основі принципів Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я.

Проте у вересні 2022 року Міністерством охорони здоров'я України було оприлюднено результати першого з початку повномасштабної війни дослідження психологічного стану населення, певні розлади якого можуть вкрай негативно впливати на повсякденну життєдіяльність людини. Так, більшість опитаних (понад 90%) мали прояви хоча б одного з симптомів посттравматичного стресового розладу, а 57% громадян перебувають в зоні ризику розвитку посттравматичного стресового розладу [2]. Пізніше, у грудні 2022 року, представником Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні Ярном Хабіхтом було заявлено, що близько десяти мільйонів людей в Україні можуть страждати від психічного розладу [3].

На початку 2023 року Всесвітньою організацією охорони здоров'я за результатами роботи Місії технічної підтримки України з питань обмежень життєдіяльності, реабілітації та допоміжних технологій 10 липня – 6 серпня 2022 року, щодо головних організаційних проблем, були оприлюднені наступні висновки:

- обмеженість людських ресурсів (як у кількості, так і у професійних навичках) є основним бар'єром для покращення реабілітаційної допомоги, особливо в умовах надзвичайної ситуації, що не може бути вирішено шляхом надання обладнання чи короткострокових тренінгів;
- відсутність амбулаторних послуг і послуг на рівні територіальних громад є головним бар'єром

для ефективного надання реабілітаційних послуг впродовж континууму допомоги та створює значні виклики в умовах надзвичайної ситуації;

- доступ до поранених військових у цивільних лікарнях є обмеженим та міжнародні партнери не мають доступу до поранених військових, за виключенням короткотривалого перебування (гострий реабілітаційний період) у цивільній системі охорони здоров'я. Багато лікарень не перевантажені реабілітаційними потребами, пов'язаними із пораненими військовими, окрім ключових лікарень. Викликає занепокоєння місцезнаходження військовослужбовців, які потребують реабілітації, та їх доступ до сучасної реабілітаційної допомоги;
- існують глибоко вкорінені системні бар'єри, пов'язані із «культурою практики», включаючи низьку обізнаність про реабілітацію в деяких закладах та окремих клінічних відділеннях, та високу залежність в інших центрах від фізіотерапевтичних модальностей радянських часів;
- стандартизовані реабілітаційні маршрути для скерування до спеціалізованої реабілітації (включаючи протезування та ортезування) є відсутніми, що загрожує негайним результатам щодо здоров'я для всіх пацієнтів та це є бар'єром для цілеспрямованої підтримки системи охорони здоров'я;
- існуючі нормативні акти та політики обмежують забезпечення допоміжними засобами реабілітації (включаючи ортези, милиці та крісла колісні) впродовж гострого реабілітаційного періоду, оскільки це окреме фінансування від міністерств охорони здоров'я та соціальної політики. Отже, пацієнти, які потребують засобів після виписки з лікарень (після закінчення гострої та після-гострої стаціонарної реабілітації) часто виписуються без допоміжних засобів реабілітації та повинні чекати схвалення своєї заявки щодо фінансування з боку Міністерства соціальної політики Кабінету Міністрів України та оплачувати з кишені або сподіватися на фінансову підтримку членів сім'ї [4, с. 4].

Ці висновки доповнюють попередній звіт ВООЗ з оцінки стану реабілітації в Україні (2021), в якому серед основних проблемних категорій визначено проблеми управління, фінансування, наявності людських ресурсів, інформаційної забезпеченості. Відповідно до проблем управління, як наголошувалось у звіті, в Україні існує декілька координаційних центрів реабілітації: Міністерство охорони здоров'я та Міністерство соціальної політики. Крім цього, інші міністерства також відіграють певну роль у медичній реабілітації, але немає встановленої структури, у рамках якої питання реабілітації діляться та обговорюються. Відповідно до рекомендацій, в Україні першочергово рекомендується консолідувати керівництво та координацію медичної реабілітації [1, с. 72–73].

Ми пропонуємо розглянути головні засади державного управління медичною реабілітацією, та кластерний підхід як інструмент підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації в Україні.

Так, відповідно до Закону України № 1053-IX «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 3.12.2020 р. система реабілітації:

- складається із суб'єктів реабілітації, їхніх прав та обов'язків, відносин між ними, урегульованих законодавством, а також визначених законодавством вимог, протоколів та нормативів надання реабілітаційної допомоги;
- ґрунтується на біопсихосоціальній моделі обмеження повсякденного функціонування/життєдіяльності, реабілітаційній стратегії охорони здоров'я та Міжнародній класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я.

Реабілітаційна стратегія охорони здоров'я, відповідно до цього Закону, є окремою стратегією охорони здоров'я, головною метою якої є досягнення оптимального рівня функціонування особи у взаємодії з її навколишнім середовищем, соціальної інтеграції та незалежності, для чого використовуються інтегровані підходи до оптимізації участі, розбудови та зміцнення ресурсів особи, забезпечення сприятливості навколишнього середовища та залучення особи до взаємодії з її навколишнім середовищем [5].

У свою чергу, державне управління медичною реабілітацією, за визначенням Берлінець І.А., є комплексним впливом держави (шляхом застосування політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів, практичних заходів, важелів, стимулів) на суб'єкти національної системи охорони здоров'я, які здійснюють свою діяльність щодо забезпечення як найповнішого відновлення (або максимальної компенсації) втрачених унаслідок дії набутих чинників функцій, здібностей і здатностей індивідуума [6, с. 4].

Також організація надання реабілітаційної допомоги, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1268 «Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я» від 03.11.2021, відповідає принципам послідовності та безперервності, відбувається за реабілітаційними маршрутами та забезпечується:

- на первинному рівні — фахівцями з реабілітації медичної допомоги, у вигляді домашньої реабілітації, у територіальних громадах, в амбулаторних реабілітаційних закладах;
- на спеціалізованому рівні — мультидисциплінарними реабілітаційними командами, в мобільному режимі за місцем перебування особи, якій надається реабілітаційна допомога, у палатах гострої реабілітації у закладах охорони здоров'я, в амбулаторних/стаціонарних відділеннях післягострої та довготривалої реабілітації у закладах охорони

здоров'я або на базі санаторно-курортних закладів, в стаціонарних та амбулаторних реабілітаційних закладах [7].

Зазначаємо, що в умовах інфраструктурного етапу трансформації охорони здоров'я в Україні, який передбачає створення госпітальних округів за кластерним принципом і формування спроможних мереж закладів охорони здоров'я, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 174 «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» від 28.01.2023, реабілітацію було включено у перелік послуг, які повинні надаватися в кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я.

Так, спроможна мережа закладів охорони здоров'я, згідно з цією Постановою, визначається як мережа надавачів медичних послуг, що забезпечує медичне обслуговування у межах відповідного госпітального округу, зокрема під час надзвичайних ситуацій, надзвичайного чи воєнного стану, та дає змогу організувати належну якість такого обслуговування, своєчасність та доступність для населення, а також ефективне використання матеріальних, трудових та інших ресурсів [8].

У складі спроможної мережі визначаються надкластерні, кластерні, та загальні заклади охорони здоров'я; надавачі медичних послуг, які надають первинну медичну допомогу; центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф із пунктами постійного базування бригад екстреної медичної допомоги.

У свою чергу, згідно із Законами України № 2347-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 01.07.2022 та 2494-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану» 29.07.2022, були визначені наступні терміни:

- госпітальний округ — територія, у межах якої забезпечено надання якісної, комплексної, безперервної і орієнтованої на пацієнтів медичної та реабілітаційної допомоги шляхом організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я;
- загальний заклад охорони здоров'я — багатопрофільний лікарняний заклад, що надає медичну та реабілітаційну допомогу населенню територіальної громади або декількох громад та забезпечує базові напрями стаціонарної медичної допомоги відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України, стабілізацію стану пацієнта та його маршрутизацію до кластерних та надкластерних закладів охорони здоров'я [9];
- кластерний заклад охорони здоров'я — багатопрофільний лікарняний заклад, спроможний забезпечити на території госпітального кластера потребу населення в медичному обслуговуванні у найбільш поширених захворюваннях і ста-
нах за напрямками медичного обслуговування

в стаціонарних умовах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України;

- надкластерний заклад охорони здоров'я — багатопрофільний лікарняний заклад, в якого наявні ресурси та технології, орієнтовані на забезпечення медичного обслуговування у найбільш складних та/або рідкісних випадках захворювань населення всього госпітального округу за напрямками медичного обслуговування в стаціонарних умовах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України [10].

Крім того, госпітальний округ територіально визначається однією областю, в межах якої, відповідно до кількості адміністративних районів, поділяється на госпітальні кластери. У свою чергу, в межах госпітальних кластерів функціонує спрощена мережа закладів охорони здоров'я.

Таким чином, інфраструктурний етап трансформації охорони здоров'я в Україні відбувається шляхом кластеризації. Проте ми зазначаємо, що у сфері охорони здоров'я, а саме у системі реабілітації потенціал кластерного підходу можна значно розширити.

Так, відповідно до визначення одного із засновників теорії кластеризації, професора Гарвардської бізнес-школи М. Портера, кластер є системою постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, що взаємодіють у процесі створення додаткової вартості. Даний підхід базується на врахуванні позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації, тобто близькості споживача та виробника, мережених впливів та дифузії знань і вмінь. М. Портер акцентує на відсутності реальних меж між галузями та типами діяльності, усі вони розглядаються у взаємозв'язку [11, с. 65–66].

Як зазначають Паненко В. В. та Поліщук О. Т., кластерний підхід є особливою комбінацією механізмів територіальної і міжгалузевої взаємодії, що дозволяє стимулювати інвестиційні процеси у сфері охорони здоров'я. Це пояснюється тим, що при створенні територіальних кластерів виникає синергетичний ефект від взаємодії його учасників, що перевищує подібний ефект від функціонування вертикально і горизонтально інтегрованих структур. Кластерний підхід, як зазначають автори, дозволяє впорядкувати організаційну структуру регіональної системи охорони здоров'я, вибудовує ланцюжок стійких взаємозв'язків, заснованих на довірі і розумінні спільних інтересів [12, с. 65–66].

Грунтуючись на основах кластеризації, із врахуванням різкого росту рівня обмежень життєдіяльності серед українців, непропорційно низької кількості фахівців з реабілітації та потребу у забезпеченні доступними допоміжними засобами реабілітації, нашою пропозицією є створення реабілітаційних кластерів, в контексті розширення спроможної мережі закладів охорони здоров'я.

Реабілітаційний кластер визначено нами як систему споживачів, постачальників, виробників, елементів інфраструктури, освітніх та дослідницьких інститутів в межах госпітального округу, які взаємодіють у процесі діяльності щодо забезпечення якнайповнішого відновлення (або максимальної компенсації) втрачених унаслідок дії набутих чинників функцій, здібностей і здатностей індивідуума.

Так, нами визначено основні цілі реабілітаційних кластерів, серед яких:

- підготовка фахівців з реабілітації та комплектування мультидисциплінарних реабілітаційних команд;
- забезпечення умов для реабілітаційної допомоги у післягострому та довготривалому періодах реабілітації;
- організація науково-виробничої діяльності у напрямку створення нових програм, технологій та допоміжних засобів реабілітації;

На перший погляд це може виглядати як звичайна сукупність медичних закладів вищої освіти, стаціонарів післягострої та довготривалої реабілітації, науково-дослідницьких інститутів, та промислової інфраструктури з виробництва допоміжних технологій реабілітації. Проте саме формування цієї сукупності у реабілітаційний кластер, згідно з основами кластеризації, формує позитивний синергетичний ефект регіональної агломерації та дефрагментує окремі види діяльності, пов'язані з організацією медичної реабілітації, в єдину систему.

Таким чином, кожен госпітальний округ, відповідно, кожна область України буде забезпечена автономною системою з підготовки фахівців, надання послуг, виробництва допоміжних засобів, та створення нових технологій реабілітації.

Також нами визначено основні завдання реабілітаційних кластерів, серед яких:

- інтенсифікація підготовки фахівців з реабілітації, для пропорційного забезпечення на всіх рівнях медичної допомоги;
- інтенсифікація формування нових мультидисциплінарних реабілітаційних команд, для пропорційного забезпечення на спеціалізованому рівні медичної допомоги;
- розвантаження кластерних, надкластерних закладів охорони здоров'я у питаннях надання реабілітаційної допомоги в післягострому та довготривалому періодах реабілітації;
- забезпечення доступними допоміжними засобами реабілітації;
- створення нових програм і технологій реабілітації.

Крім того, що синергетичний ефект від функціонування реабілітаційного кластеру має вдосконалити рівень організації існуючої системи надання реабілітаційних послуг, це також відкриває наступні можливості.

Процес реабілітації в довготривалому періоді може бути поєднаний з освітнім процесом щодо

підготовки фахівців з реабілітації. По-перше, це створює ефект відволікання та зміни домінанти від власної проблеми на пізнання нового, по-друге, це підвищує обізнаність особи у питаннях функціонування та здоров'я, по-третє, така особа стає потенційним фахівцем з реабілітації.

Процес реабілітації в довготривалому періоді, в контексті ерготерапії, може бути поєднаний з науково-виробничим процесом щодо створення нових програм, технологій та допоміжних засобів реабілітації. По-перше, це створює ефект відволікання та зміни домінанти від власної проблеми на пізнання нового, по-друге, в умовах втрати особою здатності до попередньої трудової діяльності, це відкриває можливості для її подальшої соціалізації, по-третє, така особа стає потенційним спеціалістом у науково-виробничій діяльності в напрямку створення нових програм, технологій та допоміжних засобів реабілітації.

Особи, які проходять навчання на фахівців з реабілітації в умовах реабілітаційного кластеру, матимуть доступ як до повного обсягу реабілітаційної практики, так і до актуальних реабілітаційних технологій. Крім того, для них вже на етапі навчання вирішується питання щодо майбутнього працевлаштування.

Спеціалісти та дослідники науково-виробничого процесу під час створення реабілітаційних технологій матимуть широкі можливості для досліджень в умовах дифузії галузевих знань, наявності відповідного поля для апробації результатів, та оперативного зворотного зв'язку.

Також реабілітаційні кластери, розташовані в прикордонних західних областях України можуть мати статус транскордонних кластерів, що відповідає завданням Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка була затверджена Кабінетом Міністрів України 5 серпня 2020 року [13]. Враховуючи відносний рівень безпеки, та поєднання діяльності різних інституцій в рамках реабілітаційного кластеру, це дозволить активно і без обмежень залучатись до міжнародного співробітництва в питаннях підготовки фахівців, надання послуг, виробництва допоміжних засобів, та створення нових технологій реабілітації.

Таким чином, на нашу думку, створення реабілітаційних кластерів відповідає інфраструктурній трансформації охорони здоров'я в Україні. Більш того, цей процес розкриває потенціал кластерного підходу, стимулюючи таким чином розвиток медичної реабілітації.

Більш того, це відповідає стратегічним цілям Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої, за ініціативою Першої леді України Олени Зеленської та її команди, 14 квітня 2021 року Кабінетом Міністрів України, а саме сфокусованості державної політики на підвищенні рівня здоров'я, забезпеченні фізичної активності населення; та спрямованості філософії соціального захисту та гарантій на створення можливостей та реалізації досягнень [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в процесі наукового пошуку нами було досліджено проблеми у питаннях забезпечення реабілітаційної допомоги в Україні. Крім того, в умовах війни та після Перемоги, по мірі збільшення прогнозованого рівня обмежень життєдіяльності серед населення України та відсутності інтенсифікації вирішення цих проблем, вони будуть тільки збільшуватися, що потребує рішучих дій з боку влади.

Також визначено, що інфраструктурний етап трансформації охорони здоров'я в Україні відбувається шляхом кластеризації. Проте цей процес не розкриває весь потенціал кластерного підходу. Нами було запропоновано в межах кожного госпітального округу створити реабілітаційний кластер, який визначено як систему споживачів, постачальників, виробників, елементів інфраструктури, освітніх та дослідницьких інститутів в межах госпітального округу, які взаємодіють у процесі діяльності щодо забезпечення якнайповнішого відновлення (або максимальної компенсації) втрачених унаслідок дії набутих чинників функцій, здібностей і здатностей індивідуума.

З нашої точки зору, застосування кластерного підходу як інструменту підвищення ефективності діяльності з медичної реабілітації загалом, і створення реабілітаційних кластерів зокрема, повинно стати одним із факторів забезпечення стійкості, розвитку та ревіталізації територій і громад в Україні.

Література

1. Situation assessment of rehabilitation in Ukraine. WHO. 2021. URL: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289056304> (дата звернення: 01.09.2023)
2. В Україні презентували результати першого з початку повномасштабної війни дослідження психологічного стану населення. Міністерство охорони здоров'я України. 22.09.2022. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-prezentuvali-rezultati-pershogo-z-pochatku-povnomasshtabnoi-vijni-doslidzhennja-psihologichnogo-stanu-naselennja> — (дата звернення: 01.09.2023)
3. Russia-Ukraine war: Zelenskiy visits Bakhmut as Putin admits situation in parts of Ukraine 'extremely difficult' — as it happened. The Guardian. 20.12.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/live/2022/dec/20/russia-ukraine-war-live-putin-says-situation-in-illegally-annexed-parts-of-ukraine-extremely-difficult?page=with-block-63a1d6158f083d29b407ca07#block-63a1d6158f083d29b407ca07> (дата звернення: 01.09.2023)

4. Technical support mission to Ukraine on disability, rehabilitation and assistive technology. WHO. 2023. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366376> (дата звернення: 01.09.2023)
5. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 3.12.2020 р. № 1053-IX.
6. Яремчук О.В., Берлінець І.А. Проблематика державного управління у сфері медичної реабілітації у процесі трансформування національної системи охорони здоров'я. Демократичне врядування. 2018. Вип. 21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_13 (дата звернення: 08.09.2023)
7. Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11.2021 р. № 1268.
8. Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2023 р. № 174.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 01.07.2022 № 2347-IX.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану : Закон України від 29.07.2022 № 2494-IX.
11. Управління змінами в публічному адмініструванні : навч. посіб. / Ю.П. Шаров, І.А. Чикаренко, Т.В. Маматова [та ін.]; за наук. ред. Ю.П. Шарова. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2012. 148 с.
12. Паненко В.В., Поліщук О.Т. Об'єднання комунальних некомерційних підприємств як важливий компонент кластерного підходу в організації системи охорони здоров'я територіальних громад. Інноваційна економіка. 2021. № 7–8. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/856> (дата звернення: 08.09.2023)
13. Державна стратегія регіонального розвитку : Постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2020 р. № 695.
14. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р.

References

1. Situation assessment of rehabilitation in Ukraine. WHO. 2021. URL: <https://www.who.int/europe/publications/item/9789289056304> (Accessed 1 September 2023)
2. V Ukraini prezentuvaly rezultaty pershoho z pochatku povnomasshtabnoi viiny doslidzhennia psykholohichnoho stanu naselennia. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. 22.09.2022. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-prezentuvali-rezultati-pershogo-z-pochatku-povnomasshtabnoi-vijni-doslidzhennja-psihologichnogo-stanu-naselennja> — (Accessed 1 September 2023)
3. Russia-Ukraine war: Zelenskiy visits Bakhmut as Putin admits situation in parts of Ukraine 'extremely difficult — as it happened. The Guardian. 20.12.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/live/2022/dec/20/russia-ukraine-war-live-putin-says-situation-in-illegally-annexed-parts-of-ukraine-extremely-difficult?page=with:block-63a1d6158f083d29b407ca07#block-63a1d6158f083d29b407ca07> (Accessed 1 September 2023)
4. Technical support mission to Ukraine on disability, rehabilitation and assistive technology. WHO. 2023. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/366376> (Accessed 1 September 2023)
5. Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia : Zakon Ukrainy vid 3.12.2020 r. № 1053-IX.
6. Yaremchuk O.V., Berlinets I.A. Problematyka derzhavnogo upravlinnia u sferi medychnoi reabilitatsii u protsesi transformuvannia natsionalnoi systemy okhorony zdorovia. Demokratichne vriaduvannia. 2018. Vyp. 21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_13 (Accessed 8 September 2023)
7. Pytannia orhanizatsii reabilitatsii u sferi okhorony zdorovia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3.11.2021 r. № 1268.
8. Deiaki pytannia orhanizatsii spromozhnoi merezhi zakladiv okhorony zdorovia : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.01.2023 r. № 174.
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia nadannia medychnoi dopomohy : Zakon Ukrainy vid 01.07.2022 № 2347-IX.
10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo pidvyshchennia dostupnosti medychnoi ta reabilitatsiinoi dopomohy u period dii voiennoho stanu : Zakon Ukrainy vid 29.07.2022 № 2494-IX.
11. Upravlinnia zminamy v publichnomu administruvanni: navch. posib. / Yu.P. Sharov, I.A. Chykarenko, T.V. Mamatova [ta in.]; za nauk. red. Yu.P. Sharova. D. : DRIDU NADU, 2012. 148 s.
12. Panenko V.V., Polishchuk O.T. Obiednannia komunalnykh nekomertsiiynykh pidpriemstv yak vazhlyvyi komponent klasterneho pidkhodu v orhanizatsii systemy okhorony zdorovia terytorialnykh hromad. Innovatsiina ekonomika. 2021. № 7–8. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/856> (Accessed 8 September 2023)
13. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5.08.2020 r. № 695.
14. Natsionalna stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14.04.2021 r. № 366-r.

Ломака Олександр Олександрович

*аспірант кафедри управління персоналом та підприємництва
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Lomaka Oleksandr

Postgraduate Student of the

Department of Personnel Management and Entrepreneurship

Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration» of

V.N. Karazin Kharkiv National University

ORCID: 0000-0002-0206-0723

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9219

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ КОМПЛЕКСНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

THE MAIN COMPONENTS OF THE COMPLEX MECHANISM FOR THE IMPLEMENTATION OF STATE INDUSTRIAL POLICY AT THE REGIONAL LEVEL

Анотація. У статті розглянуто основні складові комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні. Промислова політика будь-якої країни має суттєвий вплив на розвиток економіки держави. Ця політика охоплює як внутрішні, так і зовнішні сфери діяльності, диктуючи пріоритети зростання та сприяючи стабільному економічному розвитку на всіх етапах економічних циклів. Ретельно спланована та реалізована державна промислова політика може спрямувати прогрес реального сектору економіки на більш стійкі та вигідні зміни, що зрештою призведе до стабільного соціально-економічного розвитку країни. Промислова політика реалізується через свій механізм, визначений сукупністю способів, інструментів і правил їх застосування для досягнення поставлених завдань.

Метою статті є визначення основних складових комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні.

Визначено, що у загальному вигляді комплексний механізм реалізації регіональної промислової політики можна визначити як сукупність механізмів, форм, методів та інструментів, за допомогою яких органи державного управління та місцевого самоврядування при взаємодії з менеджментом промислових організацій здатні надавати позитивний вплив на процеси розвитку регіонального промислового комплексу. Структура комплексного механізму може складатись з суб'єкту, об'єкту, мети, завдання, принципів, функцій, зворотній зв'язок, а також нормативно-правового, економіко-фінансового, організаційно-адміністративного та інформаційно-комунікативного механізму.

Комплексний механізм реалізації державної промислової політики на регіональному рівні забезпечує систематичний та організований підхід до розвитку промисловості в регіоні. Він враховує економічні, екологічні, соціальні та інші аспекти, сприяє створенню сприятливого середовища для промислового розвитку та забезпечує досягнення стратегічних цілей регіональної промисловості.

Ключові слова: держава, державне управління, промислова політика, державна промислова політика, регіональний рівень.

Summary. The article examines the main components of a complex mechanism for the implementation of state industrial policy at the regional level. The industrial policy of any country has a significant impact on the development of the state's economy. This policy covers both domestic and foreign spheres of activity, dictating growth priorities and promoting stable economic development at all stages of economic cycles. A carefully planned and implemented state industrial policy can direct the progress of the real sector of the economy to more sustainable and beneficial changes, which will ultimately lead to stable socio-economic development of the country. Industrial policy is implemented through its mechanism, defined by a set of methods, tools and rules for their application to achieve the set goals.

The purpose of the article is to determine the main components of the complex mechanism of implementation of state industrial policy at the regional level.

It was determined that, in general, the complex mechanism for the implementation of regional industrial policy can be defined as a set of mechanisms, forms, methods and tools, with the help of which state administration and local self-government bodies, in interaction with the management of industrial organizations, are able to exert a positive influence on the development processes of the regional industrial complex. The structure of a complex mechanism can consist of a subject, object, goal, task, principles, function, feedback, as well as a normative-legal, economic-financial, organizational-administrative and information-communication mechanism.

The complex mechanism of implementation of state industrial policy at the regional level provides a systematic and organized approach to the development of industry in the region. It takes into account economic, ecological, social and other aspects, contributes to the creation of a favorable environment for industrial development and ensures the achievement of strategic goals of regional industry.

Key words: state, public administration, industrial policy, state industrial policy, regional level.

Постановка проблеми. Промислова політика реалізується через свій механізм, визначений сукупністю способів, інструментів і правил їх застосування для досягнення поставлених завдань. Склад механізму визначається принципом його дії, в результаті якого відбувається трансформація впливу однієї складової частини на іншу для забезпечення виконання певної функції та досягнення необхідного результату. Зі збільшенням числа і ролі гнучких зв'язків на виконання функції механізму впливають випадкові фактори, що робить зв'язки між складовими елементами то жорсткими, то гнучкими.

Головне призначення механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні в тому, що він дозволяє розкрити процес перекладу абстрактно поставлених цілей в практичну реалізацію заходів щодо їх досягнення. Для досягнення поставлених цілей вкрай важливо розглядати механізм як щось більше, ніж просто теоретичні основи та наукові висновки. Він передбачає реальні зміни та дії, які переводять частини економічних систем з одного стану в інший. Таким чином він забезпечує державний вплив і поступове просування до бажаних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти державної промислової політики розглянуті в працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Вагомий внесок у дослідження промислової політики зробили такі вчені Дейнеко Л.В. [11], Кизим М.О. [7], Кіндзерський Ю.В. [6], Клименко Л.П., [12], Онешко С. [7], Шелудько Е.І. [11], Тарасова Н.В. [12], Хаустова В.Є. [15] М.М. Якубовський [11] та ін. Стосовно механізмів державного управління у різних сферах соціально-економічних відносин, то змістовними є праці наступних авторів Ганцюк Т. [2], Демешок О.О. [3], Дегтяр А.О. [4] Древалі Ю.Д. [5] Слободян О.С. [14] Однак, незважаючи на численні дослідження, слід зазначити наявність низки невивчених питань у сфері теоретико-методологічних підходів до комплексного механізму реалізації державної промислової

політики саме на регіональному рівні, що свідчить про актуальність обраної тематики цієї статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення основних складових комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Визначити механізм реалізації державної промислової політики, можливо через його структурні елементи, такі як мета, завдання, суб'єкт та об'єкт, принципи, функції, зворотній зв'язок [2; 3; 4; 5]. На нашу думку даний механізм повинен носити комплексний характер та складатись із функціональних механізмів реалізації державної промислової політики на регіональному рівні, а саме: нормативно-правового, економіко-фінансового, організаційно-адміністративного та інформаційно-комунікативного механізму, які у свою чергу мають арсенал власних методів, засобів та інструментів (див. табл. 1).

Таким чином у загальному вигляді комплексний механізм реалізації регіональної промислової політики можна визначити як сукупність механізмів, форм, методів та інструментів, за допомогою яких органи державного управління та місцевого самоврядування при взаємодії з менеджментом промислових організацій здатні надавати позитивний вплив на процеси розвитку регіонального промислового комплексу.

Враховуючи, що комплексний механізм реалізації промислової політики, необхідно здійснювати на основі законодавства, пропонуємо перш за все розглянути нормативно-правовий механізм.

Нормативно-правовий механізм реалізації державної промислової політики на регіональному рівні включає систему правових норм, законодавчих актів та регулятивних засобів, які регулюють діяльність у сфері промисловості на регіональному рівні [8, с. 191]. Цей механізм має на меті створення правової бази та правил, які сприяють розвитку та реалізації промислової політики.

Як і будь-яка сфера суспільних відносин, економічні відносини, що складаються між господарюючими суб'єктами, а також між господарюючими

Таблиця 1

**Складові комплексного механізму реалізації державної промислової політики
на регіональному рівні**

Складові механізму	Зміст
Мета	Головна мета механізму реалізації регіональної промислової політики полягає в забезпеченні сталого розвитку промисловості в конкретному регіоні.
Завдання	– створення нових робочих місць у промисловості. – підвищення конкурентоспроможності промислової продукції України на світовому ринку. – зменшення рівня регіональної нерівності. – покращення якості життя населення в регіонах.
Суб'єкт та об'єкт	Суб'єкт: органи державної влади та місцевого самоврядування; промислові підприємства; громадські організації, фінансові установи. Об'єкт: промислові сектори та підприємства, що діють в конкретному регіоні, регіональний промисловий комплекс.
Принципи	– прозорості та відкритості; – сталого розвитку промисловості в регіоні; – партнерства, інтегрованості; – гнучкості та адаптивності до змін у соціально-економічному середовищі; – врахування місцевих особливостей; – конкурентоспроможності; – ефективності.
Функції	Планування: розробка стратегій, планів та програм для розвитку промисловості в регіоні. Координації: різних учасників, таких як урядові органи, промислові підприємства, громадські організації та інші стейкхолдери. Фінансування: фінансова підтримка регіональних промислових проектів та ініціатив; Регулювання: розробка та впровадження нормативних актів та регуляторних інструментів діяльності промислових підприємств; Підтримка підприємств: консультаційна, фінансова допомога, інноваційні програми, підтримку експорту, підвищення кваліфікації працівників; Інформування та комунікація: інформування та комунікація між різними стейкхолдерами.
Функціональні механізми	Нормативно-правовий; Економіко-фінансовий; Організаційно-адміністративний; Інформаційно-комунікативний.
Зворотній зв'язок	Моніторинг, контролінг та оцінка результатів впровадження політичних заходів.

Джерело: розроблено автором

суб'єктами і державою при організації виробництва промислової продукції, при виробництві та реалізації промислової продукції, є об'єктом регулювання з позиції держави [11, с. 121].

Державне регулювання відрізняється від інших видів регулювання (саморегулювання, договірне регулювання) насамперед засобом, за допомогою якого здійснюється регулюючий вплив [1, с. 98]. Таким засобом при здійсненні державного регулювання є нормативний правовий акт.

Наступною складовою комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є економіко-фінансовий механізм.

Економіко-фінансовий механізм реалізації державної промислової політики на регіональному рівні включає набір заходів, що спрямовані на забезпечення економічної стійкості та фінансової підтримки розвитку промисловості в регіоні [10, с. 121]. На нашу думку основними його складовими мають бути: інвестиційна та інноваційна діяльність, державно-приватне партнерство; формування кластерів; публічні закупівлі; включення у глобальні ланцюги вартості; субсидії, субвенції, бюджетні кредити, податкові пільги.

Визначальним елементом економіко-фінансового механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є інвестиційна складова. Основні впливи інвестицій на реалізацію промислової політики такі: стимулювання розвитку промисловості; впровадження нових технологій; розвиток людського капіталу; привабливість інвестиційного клімату; розширення експортного потенціалу; інвестиції допомагають розвивати експортно орієнтовану промисловість та забезпечують підвищення експортного потенціалу країни.

Потрібно відзначити, що впровадження інновацій сприяє підвищенню конкурентоспроможності промислових підприємств, стимулює економічне зростання, сприяє розвитку нових галузей промисловості та підтримує науково-дослідницьку діяльність [15, с. 211].

Державно-приватне партнерство відображає співпрацю між державою і приватним сектором з метою розвитку промисловості та стимулювання економічного зростання.

Кластери не є абсолютною новацією в господарській практиці, але лише в останні десятиліття вони стають об'єктом та інструментом державної

промислової політики [7, с. 25]. Такий підхід передбачає об'єднання галузевих підприємств, науково-дослідних установ, урядових органів та інших зацікавлених сторін з метою створення сприятливих умов для розвитку певної галузі в конкретному регіоні.

Важливою складовою економіко-фінансового механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є підхід який полягає у формуванні промислової політики, орієнтованої на включення в глобальні ланцюжки вартості.

Державні закупівлі або публічні закупівлі, які можуть відігравати важливу роль у формуванні регіональної промислової політики [12, с. 247]. Публічні закупівлі є важливим інструментом реалізації регіональної промислової політики України. Вони дозволяють державним органам закуповувати товари, роботи та послуги від українських підприємств, що сприяє розвитку промисловості та створенню нових робочих місць у регіонах.

Останньою складовою економіко-фінансового механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є субсидії, субвенції, бюджетні кредити та податкові пільги, які можуть використовуватись для стимулювання розвитку промисловості в конкретному регіоні.

Наступною складовою комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є організаційно-адміністративний механізм, який включає набір структурних та адміністративних заходів, що забезпечують ефективне управління і координацію виконання промислової політики. На нашу думку основними інструментами організаційно-адміністративного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є: розробка стратегій та планів; розподіл ресурсів; кадровий потенціал; інститути підтримки; розвиток інфраструктури; екологічний контроль.

Розробка стратегій та планів є важливою складовою організаційно-адміністративного механізму реалізації регіональної промислової політики. Ці стратегії та плани визначають загальні напрями розвитку промисловості в регіоні, визначають конкретні цілі, завдання та заходи, які необхідно виконати для досягнення цих цілей [13, с. 20].

Розподіл ресурсів при формуванні регіональної промислової політики є важливим етапом, який передбачає визначення і раціональний розподіл доступних ресурсів для досягнення поставлених цілей політики [11, с. 121]. Ресурси можуть включати фінансові, людські, матеріальні, технічні та інші ресурси, необхідні для розвитку промисловості в регіоні.

Кадровий потенціал є одним з ключових аспектів при реалізації регіональної промислової політики. Ефективне управління кадрами та розвиток людського капіталу в регіоні можуть сприяти

створенню конкурентоспроможної індустріальної бази та прискорити його економічний розвиток [2, с. 62].

Основними видами інфраструктури які потребують розвитку є: транспортна інфраструктура; енергетична інфраструктура; інформаційно-комунікаційна інфраструктура; індустріальні парки та спеціалізовані зони; урбаністичне планування та земельне господарство.

Вагомість екологічного контролю при реалізації регіональної промислової політики, полягає в тому, що він спрямований на забезпечення сталого розвитку промисловості та захист довкілля.

Інформаційно-комунікативний механізм реалізації регіональної промислової політики — це система засобів та методів забезпечення ефективного взаємодії між бізнесом та державою з метою розвитку економіки та покращення умов для бізнесу на регіональному рівні [9, с. 365]. Далі пропонуємо розглянути основні засоби цього механізму: інформаційно-комунікаційна інфраструктура; інформаційно-аналітичні центри; взаємодія із ЗМІ; суспільно-державний діалог «бізнес влада»; бази даних; регіональний промисловий маркетинг; моніторинг та оцінка.

Здійснення систематичного моніторингу та оцінки реалізації регіональної промислової політики. Це дозволяє оцінювати результативність політики, виявляти потреби та проблеми, вносити коригування до стратегії та заходів.

Всі ці елементи сприяють покращенню обміну інформацією, залученню зацікавлених сторін, створенню сприятливих умов для розвитку промисловості в регіоні та ефективній реалізації промислової політики.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином розглянуті основні складові комплексного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні. На нашу думку структура комплексного механізму може складатись з суб'єкту, об'єкту, мети, завдання, принципів, функцій, зворотній зв'язок, а також нормативно-правового, економіко-фінансового, організаційно-адміністративного та інформаційно-комунікативного механізму.

Нормативно-правовий механізм реалізації державної промислової політики на регіональному рівні включає систему правових норм, законодавчих актів та регулятивних засобів, які регулюють діяльність у сфері промисловості на регіональному рівні. Цей механізм має на меті створення правової бази та правил, які сприяють розвитку та реалізації промислової політики.

Економіко-фінансовий механізм складається з наступних засобів та інструментів: інвестиційної та інноваційної діяльності, державно-приватного партнерства; формування кластерів;

публічних закупівель; включення у глобальні ланцюги вартості; субсидії, субвенції, бюджетні кредити, податкові пільги.

Основними інструментами організаційно-адміністративного механізму реалізації державної промислової політики на регіональному рівні є: розробка стратегій та планів; розподіл ресурсів; кадровий потенціал; інститути підтримки; розвиток інфраструктури; екологічний контроль.

Інформаційно-комунікативний механізм містить такі основні засоби: інформаційно-комунікаційну

інфраструктуру; інформаційно-аналітичні центри; взаємодію із ЗМІ; суспільно-державний діалог «бізнес влада»; бази даних; регіональний промисловий маркетинг; моніторинг та оцінка.

Підсумовуючи, важливо визнати, що комплексний механізм реалізації промислової політики на регіональному рівні все ще перебуває в початковій формі та є гіпотезою. Це пояснюється тим, що на даний момент він спирається на суто теоретичну основу, відповідно є одним з варіантів для подальших наукових розвідок та удосконалень у даному напрямку.

Література

1. Виклики майбутнього для промислового розвитку України : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук Л.В. Дейнеко. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». 2022. 184 с.
2. Ганцюк Т. До проблеми визначення елементів комплексного механізму державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 3. С. 17–26.
3. Демешок О.О. Механізм формування та реалізація промислової політики: концепт та системоутворюючі регулятори. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. Вип. 2. С. 190–194.
4. Дегтяр А.О. Механізми прийняття управлінських рішень органами державної влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів : монограф. / за ред. А.О. Дегтяра. Харків : ХарРІ НАДУ Вид-во «Магістр», 2006. 299 с.
5. Древаль Ю.Д. До питання про сутність та зміст механізмів державного управління. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 57–63.
6. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монограф. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ : [б.в.], 2013. 536 с.
7. Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України : монограф. Нац. акад. наук України, Н.-д. центр індустр. пробл. розв. Харків : ІНЖЕК, 2011. 301 с.
8. Механізми реалізації регіональної політики: оцінка ефективності та напрями удосконалення : монограф. / наук. ред. С.Л. Шульц; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 205 с.
9. Онешко С. Модель реалізації промислової політики в Україні на основі концепції «Індустрія 4.0». Наукові перспективи. 2023. № 1(31). С. 364–374.
10. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми : монограф. НАН України, Рада по вивч. продукт. сил України, Чорномор. держ. ун-т ім. П.Могили. Миколаїв : Вид-во ЧДУ, 2010. 265 с.
11. Промислова політика посткризової економіки : монограф. / Л.В. Дейнеко, М.М. Якубовський, Е.І. Шелудько та ін.; за ред. Л.В. Дейнеко, М.М. Якубовського; НАН України, ДУ «Ін-т економ. та прогноз. НАН України». Київ : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2014. 315 с.
12. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи : монограф. / Н.В. Тарасова, Л.П. Клименко, В.М. Ємельянов та ін. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 320 с.
13. Скорік К.А. Сучасні теорії та концепції промислової політики в західній науковій літературі. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 2 (60). С. 19–28.
14. Слободян О.С. Механізми реалізації активної промислової політики. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління: зб. наук. пр. / Нац. ун-т цив. захисту України. Харків, 2019. Вип. 1(10). С. 374–380.
15. Хаустова В.Є. Промислова політика в Україні: формування та прогнозування : монограф. Харків : ІНЖЕК, 2015. 380 с.

References

1. Deineko L. V. (2022). Vykyky maibutnoho dlia promyslovoho rozvytku Ukrainy [Future challenges for the industrial development of Ukraine]. Kyiv : NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnoz. NAN Ukrainy" [in Ukrainian].
2. Hantsiuk T. (2014). Do problemy vyznachennia elementiv kompleksnoho mekhanizmu derzhavnoho upravlinnia [To the problem of defining the elements of the complex mechanism of state administration] Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia, 3, 17–26 [in Ukrainian].
3. Demeshok O. O. (2014). Mekhanizm formuvannia ta realizatsiia promyslovoi polityky: kontsept ta systemoutvoriuiuchi rehuliatory [Mechanism of formation and implementation of industrial policy: concept and system-forming regulators] Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, 2, 190–194 [in Ukrainian].

4. Diehtiar A.O. (2006). Mekhanizmy pryiniattia upravlinskykh rishen orhanamy derzhavnoi vlady shchodo sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv [Mechanisms of management decision-making by state authorities regarding socio-economic development of regions]. Kharkiv : KharRI NADU Vyd-vo "Mahistr" [in Ukrainian].
5. Dreval Yu.D. (2014). Do pytannia pro sutnit ta zmist mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia [To the question of the essence and content of mechanisms of state administration]. Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia, 1, 57–63 [in Ukrainian].
6. Kindzerskyi Yu.V. (2013). Promyslovist Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnolohichnoi modernizatsii [Industry of Ukraine: strategy and policy of structural and technological modernization]. Kyiv : [b.v.] [in Ukrainian].
7. Kyzym M.O. (2011). Promyslova polityka ta klasteryzatsiia ekonomiky Ukrainy [Industrial policy and clustering of the economy of Ukraine]. Kharkiv : INZhEK [in Ukrainian].
8. Shults S.L. (2018). Mekhanizmy realizatsii rehionalnoi polityky: otsinka efektyvnosti ta napriamy udoskonalennia [Mechanisms of implementation of regional policy: evaluation of effectiveness and areas of improvement]. Lviv : "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy" [in Ukrainian].
9. Oneshko S. (2023). Model realizatsii promyslovoi polityky v Ukraini na osnovi kontseptsii "Industriia 4.0" [Model of implementation of industrial policy in Ukraine based on the concept of "Industry 4.0"]. Naukovi perspektyvy, 1(31), 364–374 [in Ukrainian].
10. Peltek L.V. (2010). Rozvytok rehionalnoi promyslovoi polityky derzhavy: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy [Development of regional industrial policy of the state: theory, methodology, mechanisms]. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU [in Ukrainian].
11. Deineko L.V., Yakubovskyi M.M., Sheludko E.I. (2014). Promyslova polityka postkryzovoi ekonomiky [Industrial policy of the post-crisis economy]. Kyiv : In-t ekonom. ta prohnoz. NAN Ukrainy [in Ukrainian].
12. Tarasova N.V., Klymenko L.P., Yemelianov V.M. (2011). Promyslovist Ukrainy: tendentsii, problemy, perspektyvy [Industry of Ukraine: trends, problems, prospects]. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
13. Skorik K.A. (2020). Suchasni teorii ta kontseptsii promyslovoi polityky v zakhidnii naukovi literaturi [Modern theories and concepts of industrial policy in Western scientific literature]. Ekonomichnyi visnyk Donbasu, 2 (60), 19–28 [in Ukrainian].
14. Khaustova V.Ie. (2015). Promyslova polityka v Ukraini: formuvannia ta prohnozuvannia [Industrial policy in Ukraine: formation and forecasting]. Kharkiv : INZhEK [in Ukrainian].
15. Slobodian O.S. (2019). Mekhanizmy realizatsii aktyvnoi promyslovoi polityky [Mechanisms of active industrial policy implementation] Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia, 1(10), 374–380 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.09.2023

УДК 35:352

Руденко Ольга Мстиславівна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Rudenko Olha

*Doctor of Science in Public Administration, Professor
Chernihiv Polytechnic National University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9187

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ФОРМА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ У СФЕРІ ПОСЛУГ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

PUBLIC–CIVIL PARTNERSHIP AS A FORM OF PUBLIC SECTOR PARTICIPATION IN THE SPHERE OF SERVICES IN LOCAL GOVERNMENT

Анотація. За останні два десятиліття у всьому світі спостерігається значне зростання процесів приватизації та комерціалізації послуг. Ця тенденція викликає значний інтерес у наукових та громадських колах і відзначається збільшенням обсягу наукових досліджень та публікацій, які критикують ці процеси. Від відчуження державних ресурсів до укладання короткострокових угод між державним сектором та приватними компаніями, а також розвитку внутрішніх ринків комунальних послуг, наростає кількість обговорень стосовно впливу цих ринкових тенденцій на якість послуг, рівень справедливості, доступність та стабільність. Ця проблематика охоплює різноманітні теми та має глобальний характер.

Значна частина наявної літератури також розглядає альтернативні шляхи до приватизації. Однак, за винятком окремих висновків, зазвичай ці розгляди годяться до кінця статей і книг, які загалом розглядають необхідність та можливість застосування некомерційних підходів. Навіть існуюча наукова література має своїм недоліком розпорошеність за регіональною та тематичною спрямованістю та не завжди враховує єдиний аналітичний підхід до цієї проблематики.

Ключові слова: партнерство, державно-громадянське партнерство, громадський сектор, громадянське суспільство, послуги.

Summary. Over the past two decades, there has been a significant increase in the processes of privatization and commercialization of services throughout the world. This trend arouses considerable interest in scientific and public circles and is marked by an increase in the volume of scientific studies and publications criticizing these processes. From the divestment of public resources to short-term deals between the public sector and private companies and the development of internal markets for utilities, there is a growing debate about the impact of these market trends on service quality, equity, affordability and sustainability. This problem covers a variety of topics and has a global character. Much of the existing literature also considers alternative routes to privatization. However, with the exception of individual conclusions, these considerations are usually appended to the end of articles and books that generally address the need for and opportunities for non-commercial approaches. Even the existing scientific literature has the disadvantage of being dispersed by regional and thematic focus and does not always take into account a single analytical approach to this issue.

Key words: partnership, public-civil partnership, public sector, civil society, services.

Постановка проблеми. Розвиток нових тенденцій в участі громадського сектору в управлінні та наданні соціальних послуг на місцевому рівні через державно-громадянське партнерство, спонукає до пошуку нових сидів взаємодії. Нагальна проблема комерціалізації у наданні муніципальних послуг

населенню. Участь неурядових організацій через державно-громадянське партнерство розглядається як альтернатива приватизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню державно-громадянського партнерства серед українських науковців приділялось небагато

уваги. Проте, теоретичні напрацювання у цьому аспекті присутні. Так, державно-громадянське партнерство досліджували: Л. Антонюк, І. Гаранчевська, Н. Драгомирецька, С. Дружинін, М. Лахижа та ін. Проте, недостатньо дослідженими є механізми державно-громадянського партнерства та аспекти регулювання цього явища.

Формулювання цілей статті. Мета цієї статті полягає в тому, щоб надати огляд та виявити деякі з більш проблематичних тенденцій у державно-громадянському партнерстві, і, зрештою, у спробі покращити та зробити більш чітким наше розуміння державно-громадянського партнерства у сфері надання послуг на місцевому рівні. Таким чином, дослідження також сприяє ширшому колу тематичних і галузевих дебатів про альтернативи приватизації

Виклад основного матеріалу. Ідея про те, що мешканці громади відіграють певну роль у наданні послуг, безсумнівно, добре утвердилася в дискурсі та практиці міжнародного розвитку. Учасники розвитку, як зазначають Р. Еванс, Е. Остром та ін., протягом десятиліть мобілізували міські та сільські громади для «спільного виробництва» суспільних благ і послуг, які мають для них значуще значення [9; 3; 8]. Враховуючи різноманітність контекстів, у яких застосовували цей підхід, не дивно, що результати були неоднозначними. Д. Мосс та Ф. Клівер та А. Тонер, наприклад, наголошували на серйозному дисбалансі влади, який обмежує колективні дії в громаді, і на значній суперечності між вимогами справедливості та ефективності [7; 1]. Визнаючи ці недоліки, А. Дасгупта та В. Бірд, а також К. Крішна та К. Явас зазначають, що інституційні реформи можуть вивільнити місцеву енергію для виробництва того, чого не можуть держава та ринки, що бідні продовжують отримувати вигоди, незважаючи на захоплення елітою, і що громадські групи можна продуктивно залучати як субпідрядників навіть якщо їм бракує зв'язків зі своїми виборцями та легітимності з ними.

Розвиток громади, заснований на потребах, спрямований на підвищення добробуту шляхом збільшення обсягів послуг і встановлення державної політики, спрямованої на усунення диспропорцій. Але йому за своєю суттю бракує уваги до досвіду людей у спільноті. Замість використання цього досвіду для виявлення сильних сторін, які можна використовувати для підвищення добробуту, підхід, заснований на потребах, припускає, що активів громади недостатньо, щоб змінити долю громади. Таким чином, розвиток громади на основі потреб деякі вчені вважають менш життєздатною моделлю розвитку громади порівняно з розвитком громади на основі активів [5].

Організаційно державно-громадянське партнерство можна розділити на декілька категорій: між державними органами та недержавними організаціями та між недержавними організаціями. Третя

категорія включає багатопартнерство, яке може включати кілька типів відносин і повноважень. Усі ці організаційні структури можуть мати місце в трьох різних просторових масштабах.

Організаційне угруповання державно-громадянського партнерства, яке відбувається між державними органами та неурядовими організаціями відрізняється тим, що один партнер є офіційною державною організацією, а обмін потенціалом і навичками часто відбувається з різними цілями. За даними дослідників, партнерства відбуваються, як правило, між муніципальною владою та місцевими організаціями, які займаються покращенням комунальних послуг водопостачання у своїй громаді

Також важливо визначити, що мається на увазі під «партнерством». Тут ми використовуємо цей термін для позначення будь-якої істотної офіційної договірної співпраці між двома або більше установами в державному та некомерційному секторі з метою експлуатації та/або фінансування надання послуг протягом тривалого періоду часу. Комбінація партнерства може включати дві або більше державних організацій, які працюють разом (на одному рівні управління або на різних рівнях управління), дві або більше некомерційних організацій, які працюють разом, або їх поєднання. Намір тут полягає в тому, щоб вказати на наявність формальних і неформальних зв'язків між різними державними установами та виключити абстрактні поняття «широкої громадськості» з того, що насправді є офіційними інституційними механізмами.

Визначення активів громади (індивідів, асоціацій, установ, фізичного середовища, економічних ресурсів і зв'язків) дає людям можливість стати активними учасниками, а не бути пасивними споживачами, які отримують послуги. Активи збільшують соціальний капітал і сприяють зростанню добробуту. Як зазначають Дж. Крецман і Дж. Мак Найт, хоча активи існують у кожній громаді, вони не обов'язково використовуються або доступ до них цілеспрямовано [5]. З цього розділу це означає, що традиційні рольові гравці схильні диктувати умови участі, з іншого боку, альтернативні гравці, швидше за все, запитуватимуть, як допомогти, замість того, щоб робити припущення, що робити.

Партнерство між недержавними організаціями (наприклад, громадським водопровідним кооперативом і профспілкою) також, як правило, є дуже локальним, хоча існують міжнародні НУО та профспілки, які можуть створювати міждержавні партнерства. Прикладом партнерства між місцевою та міжнародною неурядовими організаціями є співпраця між Dushtha Shasthya Kendra (DSK) і WaterAid у Дакці, Бангладеш, де організації працювали разом, щоб розширити послуги водопостачання для неформальних поселень [4].

Тепер ми переходимо до обговорення цілей державно-громадянського партнерства, як вони були виражені в літературі — як явно, так і приховано. Широкі цілі включають бажання покращити послуги з надання послуг, просувати аспекти «спільних благ» послуг з водопостачання та брати участь у некомерційних партнерствах, які створюють солідарність та спільні знання, а не прибутки.

Вступ до партнерства з приватним або державним суб'єктом може допомогти збільшити спроможність надавати послуги шляхом залучення нового досвіду, і таким чином підвищити як ефективність, так і якість обслуговування. Ключовим є вибір партнера з необхідним досвідом і навичками на основі обґрунтованої оцінки наявних можливостей і потреб. Однак, як показують усі тематичні дослідження, партнерство не обов'язково подолає серйозні основні обмеження, такі як нестача інвестиційного фінансування та високий рівень бідності, що обмежує перспективи відшкодування витрат. Стійкий вплив більш вірогідний, якщо передача навичок є частиною домовленості, а не просто підрядне управління. Кожен тип партнерства також має свої проблеми. Партнерство має бути адаптоване до місцевого контексту та потреб, включаючи вибір партнерів. Уряди, які вступають у партнерство, повинні мати достатню інформацію про доступні варіанти, їхні переваги, витрати та ризики. Взаємодія з місцевими ОГС, НУО та громадськими організаціями, ймовірно, буде ефективним способом покращення послуг для регіонів з низьким рівнем доходу, напр. у приміських районах через інноваційні підходи, знання місцевості та мотивацію цих груп на користь бідних. Це рекомендовано незалежно від того, чи надаються послуги державним чи приватним сектором, хоча важливо пам'ятати, що ці групи можуть мати власні проблеми та плани. Поведінка обох партнерів має вирішальне значення для успіху партнерства. Якщо місцева влада чи уряди не беруть на себе повну підтримку чи відданість цьому, це може підірвати успіх партнерства. При цьому державно-громадянське партнерство не слід

розглядати просто як інструмент для підготовки ґрунту для державно-приватного партнерства, оскільки вони також можуть запропонувати потенційну альтернативу. Зовнішня підтримка також важлива для успіху партнерства, як фінансова, так і консультативна. У випадку державно-приватного партнерства це особливо важливо під час розробки контракту, у сфері регуляторної спроможності та для посередництва у будь-яких суперечках між партнерами. У випадку державно-громадянського партнерства більш важливими є підбір партнерів, фінансові стимули для партнерів, які підтримують заходи щодо розбудови потенціалу, а також підтримка офіційного оформлення контрактів і механізмів моніторингу. Державно-громадянське партнерство загалом, швидше за все, вимагає «легкого дотику», особливо там, де немає передачі відповідальності за управління послугами. Органи публічної влади повинні зберігати гнучкість, щоб припинити невдале партнерство, не зазнаючи руйнівних витрат. Таким чином, наведені вище заходи підтверджують аргумент, наведений Крецманном і Мак Найтом [5], що активи громади з точки зору практичних навичок, спроможності та знань місцевих жителів служать колективними ресурсами, які мають у своєму розпорядженні окремі особи та громади, і ці активи можуть розширити як основу для розвитку громади. Участь була репрезентативною та трансформаційною відповідно до форм участі, наведених Уайтом [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показало дослідження державно-громадянське партнерство, як один із видів забезпечення сталості у наданні послуг на місцевому та регіональному рівні, розглядається науковцями та практиками світу як інноваційний та надійний метод. Співпраця органів публічної влади та громадського сектору приносить позитивний синергетичний ефект у цій сфері. Подальших досліджень потребують напрямки регулювання та контролю діяльності організацій у процесі державно-громадянського партнерства на місцевому та регіональному рівні.

Література

1. Cleaver F., Toner A. The Evolution of Community water Governance in Uchira, Tanzania: The Implications for Equality of Access, sustainability and Effectiveness. *Natural resources Forum*. 2006. 30. P. 207–218. doi: 10.12691/ajwr-4-3-2
2. Dasgupta A., Beard V.A. Community Driven Development, Collective Action and Elite Capture in Indonesia. *Development and Change*. 2007. 38. P. 229–249. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00410.x>
3. Evans R.H. An Analysis of Criterion Variable Reliability in Conjoint Analysis. *Perceptual and Motor Skills*. 1996. 84. P. 988–990. doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1996.82.3.988>
4. Jinnah S.I.A. Rights of water connections for urban slum dwellers in Bangladesh: A study on DSK's experience in three slums of Mirpur, Dhaka. London : WaterAid, 2007.
5. Kretzmann J.P., McKnight J.L. *Discovering community power: A guide to community participation in development: Mobilizing local assets and your organization's capacity*. Evanston, IL: Asset-Based Community Development Institute, Northwestern University, 2005.

6. Krishna K., Yavas C. Immiserizing Growth in a Closed Economy. *Scandinavian Journal of Economics*. 2004. 106. P. 143–158. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00352.x>
7. Mosse D. Authority, Gender and Knowledge: Theoretical Reflections on Participatory Rural Appraisal. *Economic and Political Weekly*. 1995. 30(11). P. 569–578. URL: <http://www.jstor.org/stable/4402501>
8. Ostrom E. Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, Elsevier. June 1996. Vol. 24(6). P. 1073–1087. doi: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(96\)00023-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(96)00023-X)
9. Thomas D.W., Milton E.J., Uphoff N.T. *Local Organizations — Intermediaries in Rural Development*. Ithaca NY, and London: Cornell University Press, 1984, 391 pp., \$35.00. *American Journal of Agricultural Economics*. 1985. 67. P. 699–700. doi: <https://doi.org/10.2307/1241105>
10. White S.C. Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*. 1996. 6(1). P. 6–15. doi: <https://doi.org/10.1080/0961452961000157564>

References

1. Cleaver F. and A. Toner. (2006). The Evolution of Community water Governance in Uchira, Tanzania: The Implications for Equality of Access, sustainability and Effectiveness. *Natural resources Forum* 30: 207–218. doi: 10.12691/ajwr-4-3-2
2. Dasgupta A. and Beard V.A. (2007), Community Driven Development, Collective Action and Elite Capture in Indonesia. *Development and Change*, 38: 229–249. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00410.x>
3. Evans R.H. (1996). An Analysis of Criterion Variable Reliability in Conjoint Analysis. *Perceptual and Motor Skills*, 84, 988–990. doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1996.82.3.988>
4. Jinnah S.I.A. (2007). Rights of water connections for urban slum dwellers in Bangladesh: A study on DSK's experience in three slums of Mirpur, Dhaka. London : WaterAid.
5. Kretzmann J.P. and McKnight J.L. (2005). *Discovering community power: A guide to community participation in development: Mobilizing local assets and your organization's capacity*. Evanston, IL: Asset- Based Community Development Institute, Northwestern University.
6. Krishna K. and Yavas C. (2004), Immiserizing Growth in a Closed Economy. *Scandinavian Journal of Economics*, 106: 143–158. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00352.x>
7. Mosse D. (1995). Authority, Gender and Knowledge: Theoretical Reflections on Participatory Rural Appraisal. *Economic and Political Weekly*, 30(11), 569–578. doi: <http://www.jstor.org/stable/4402501>
8. Ostrom E. (1996). Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, Elsevier, vol. 24(6), pages 1073–1087, June. doi: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(96\)00023-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(96)00023-X)
9. Thomas D.W. (1985), Milton E.J., and Uphoff N.T. *Local Organizations — Intermediaries in Rural Development*. Ithaca NY, and London: Cornell University Press, 1984, 391 pp., \$35.00. *American Journal of Agricultural Economics*, 67: 699–700. doi: <https://doi.org/10.2307/1241105>
10. White S.C. (1996). Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*, 6(1): 6–15. doi: <https://doi.org/10.1080/0961452961000157564>

Стаття надійшла до редакції 30.09.2023

Миколайчук Микола Миколайович

*доктор наук з державного управління, професор,
доцент кафедри економіки та фінансової політики
Національний університет «Одеська політехніка»*

Mykolaichuk Mykola

*Doctor of Science in Public Administration, Professor
Odesa Polytechnic National University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9193

СОЦІАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

SOCIAL ENTERPRISES AS A FORM OF PUBLIC–CIVIL PARTNERSHIP: FOREIGN EXPERIENCE FOR UKRAINE

Анотація. Підприємництво є важливим елементом прогресу глобальної цивілізації та ефективного використання наявних та потенційних ресурсів для поліпшення благополуччя людства. Сучасна економіка в основному працює через два основних напрями підприємництва: ринкова економіка та приватний сектор, які спрямовані на здобуток прибутку, і державна економіка або державний сектор, який зосереджений на досягненні громадського добробуту.

Враховуючи ці два підходи, не завжди вдається досягти основної мети економіки – забезпечення благополуччя для суспільства в цілому. У відповідь на це виникла ідея соціального підприємництва, спрямованого на добробут спільноти (третьої сектору). Це включає в себе кооперативи та некомерційні соціальні підприємства, які функціонують на користь суспільства та виконують завдання від імені фондів, трастів та інших соціальних організацій.

Проте є переконання, що необхідно розширити цей підхід до соціального підприємництва, щоб включити абсолютно благодійні установи, переважно некомерційні операції та комерційні підприємства, і зробити його основною економічною системою. Це дозволить відігравати провідну роль у досягненні бажаного економічного зростання та розвитку, сприяючи підвищенню добробуту суспільства.

Ключові слова: соціальні підприємства, партнерство, державно-громадянське партнерство, громадський сектор, громадянське суспільство, економіка.

Summary. Entrepreneurship is an important element in the progress of global civilization and the efficient use of existing and potential resources for the improvement of human well-being. The modern economy mainly operates through two main lines of business: the market economy and the private sector, which are focused on making a profit, and the public economy or the public sector, which is focused on achieving public welfare.

Considering these two approaches, it is not always possible to achieve the main goal of the economy – to ensure the well-being of society as a whole. In response to this, the idea of social entrepreneurship aimed at the welfare of the community (third sector) arose. This includes cooperatives and non-profit social enterprises that function for the benefit of society and carry out tasks on behalf of foundations, trusts and other social organizations.

However, there is a belief that this approach to social entrepreneurship needs to be expanded to include purely charitable institutions, mostly non-profit operations and for-profit enterprises, and make it a mainstream economic system. This will allow us to play a leading role in achieving the desired economic growth and development, contributing to the improvement of the welfare of society.

Key words: social enterprise, partnership, public-civil partnership, public sector, civil society, economic.

Постановка проблеми. Підприємництво — це більше, ніж просто відкриття одного чи двох бізнесів; це про належне ставлення та бажання досягти успіху. Підприємці є ініціаторами та рушіями економіки. Зазвичай це особи (або підприємства), які є піонерами змін. Вони є важливим людським ресурсом у будь-якій економіці. Через те, що вони є важливим і дефіцитним ресурсом суспільства, вони розглядаються як соціальні активи, призначені більше для соціальних благ. Підприємницькі здібності та якості, які є дуже дефіцитними та цінними, необхідні для подальшого вдосконалення того, що вже існує, і для створення нових товарів і послуг. Різні західні вчені узагальнили загальні особистісні якості успішних підприємців для ринкової економіки таким чином: внутрішнє прагнення до успіху та бажання бути дуже амбітним; мати тверду віру в себе та наполегливу особистість; креативність та пошук нових ідей та інновацій; вони відкриті до змін і тому динамічні за своєю природою; вони мають змагальний характер; високо мотивовані та енергійні з великою кількістю самомотивації; здатні сприймати конструктивну критику та неприйняття; і мати позитивне ставлення. Але найважливіші, принаймні з точки зору добробуту громади, як-от мотиви служіння суспільству і соціальні цілі та цінності, відсутні в цьому списку. Фактично, це елементи особистих якостей, які відрізняють соціальне підприємництво (економіки соціального підприємства) від комерційного підприємництва (ринкової економіки). Дисциплінарний розвиток сучасної економіки здійснюється ідеологічно та операційно в основному є два домінуючі способи підприємництва: економіка ринку/приватного сектора, що спирається на комерційне підприємництво (орієнтоване на особистий інтерес) та економіка державного сектору, що спирається на державне підприємництво (орієнтоване на суспільний добробут) для досягнення основної мети економіки — соціального добробуту. Але через обмеження та невдачі обох способів зараз з'являється соціальне підприємництво (орієнтоване на добробут громади) у формі економіки третього сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку С.Гхалваш та ін. [6], соціальне підприємництво — це соціальний феномен, який здатний генерувати соціальні та екологічні зміни для регіонів, які постраждали внаслідок кризових явищ (С. Гоял, Б.Серджі, М.Джейсвол)[7], у країнах, що розвиваються, і в розвинених країнах (Р. Фішер, Дж.Гоміні) [5]. На думку Дж.Веєрварден та Дж.Салліван-морт, соціальні підприємства, як форма державно-громадянського партнерства, є агентами, які забезпечують появу та ефективність громадянського суспільства [16] та, на думку К.Напаторн, несуть відповідальність за створення соціальної цінності [9]. Керуючись соціальними місіями

(М. Юнус та ін.) [19], соціальні підприємства, на думку М.Сігнер та ін. і Дж.Ін та Г.Чен, є гібридними організаціями з подвійними цілями [12; 17], оскільки для досягнення соціальної цілі необхідна спільна розроблена фінансова мета, яка гарантує бізнес-моделі економічне виживання [2; 13].

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є дослідження зарубіжного досвіду соціального підприємництва, як однієї із форм державно-громадянського партнерства для реалізації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основними цілями економіки є ефективність розподілу, соціальна справедливість і збалансований розвиток для всіх. Ефективність розподілу, функція, що керується цінністю, включає в себе універсально бажані соціально-економічні цілі задоволення потреб, повної зайнятості, оптимальних темпів економічного зростання, справедливого розподілу доходів і багатства, економічної стабільності та екологічної рівноваги. Усі вони, як правило, вважаються необхідними для реалізації економічної мети соціального добробуту. Але коли керуються максимізацією прибутку, основна ринкова економіка є дуже недосконалою та нездатною досягти цих нормативних цілей. Завдяки своєму секуляристському світогляду, який характеризується матеріалістичним і соціал-дарвіністським світоглядом, звичайна економіка не може конкретизувати необхідність індивідуальної поведінки для служіння суспільним інтересам. Отже, зараз потрібна нова парадигма, яка зможе досягти цієї мети та цілі найефективнішим способом [3; 1]. Необхідно знайти новий баланс між ринками, урядами та іншими установами (наприклад, некомерційними та кооперативами), щоб побудувати плюральну економічну систему з кількома опорами [14]. Вчені також вважають, що кооперативи та соціальні підприємства здатні краще координувати колективні дії, сприяти співпраці, зміцнювати довіру та збільшувати свободи.

Цей підхід має на меті досягти цього, мобілізуючи та вимагаючи від підприємців спрямовувати свою роботу на користь суспільства, роблячи соціальну вигоду головною рушійною силою свого підприємництва. Спочатку вона виникла як підготовка та оборонна стратегія моделі ринкової держави для задоволення мінімальних незадоволених вимог соціального добробуту. Зазвичай це економічна модель, що складається з некомерційних, неурядових та інших організаційних органів, які можуть надавати особисті та колективні послуги ефективніше, ніж комерційні чи громадські організації. Кооперативи та соціальні підприємства є двома основними рухами економіки третього сектора. Кооператив можна визначити як добровільну організацію (наприклад, ферму або фірму), якою володіють і спільно управляють її члени для досягнення спільної мети та яка ділить вигоди між

собою; і служіння громаді є лише випадковим [8]. Соціальне підприємництво, яке включає соціальний бізнес, є бізнес-організацією, яка «керується соціальною місією». Оперативно це «професія для місії». Філіпе Сантос визначає це як діяльність, яка зосереджена насамперед на створенні вартості, а не на її привласненні [10]. Це ділові операції, але їхня головна турбота не про бізнес; скоріше це задоволення соціальної потреби, будучи економічно стійким. Це додатковий економічний підхід, який базується переважно на створенні вартості. Тому вона повинна мати власну саморегуляцію та правила роботи. Його можна описати як будь-яку комерційну або некомерційну організацію, яка застосовує капіталістичні стратегії для досягнення філантропічних цілей без будь-яких прихованих мотивів. Тому це можна описати як «робити благодійність шляхом торгівлі», а не «робити благодійність під час торгівлі». Для соціального бізнесу, за словами Мухаммада Юнуса, ключовим елементом диференціації є те, що інвестори можуть отримати назад у кращому випадку свої початкові інвестиції, оскільки немає додаткових дивідендів або повернення капіталу [18]. Але соціальному підприємству дозволяється отримувати розумний/нормальний прибуток для стабільності та нормального зростання. Отже, з точки зору концепції та схеми соціального підприємства включає соціальний бізнес, тобто всі соціальні підприємства обов'язково є соціальними підприємствами, але не навпаки. Соціальний бізнес — це неодмінно некомерційне підприємство, в якому інвестор не має права на отримання дивідендів, але в кращому випадку може поступово повернути свої початкові інвестиції з прибутку/надлишку, заробленого підприємством.

Соціальні підприємства можна класифікувати різними способами: з точки зору комерційних, некомерційних; з точки зору урядових організацій, неурядових організацій, і з точки зору соціального бізнесу.

Деякі теоретичні розробки допомогли зміцнити академічні та аналітичні аргументи на користь економіки соціального підприємства [4]. Нові теорії перенесли акцент з розгляду фірми як організації, зосередженої на максимізації прибутку, на роботу в якості координатора з метою вирішення проблем суспільства шляхом виробництва товарів або послуг. Це розширило роль фірми, включивши виробництво як суспільних, так і суспільних благ. Аналогічно нові теорії людської поведінки та дій припускають, що кожна людська дія, і, зокрема, кожна економічна дія не керується виключно власним інтересом. Віхевіористська школа стверджує, що людські дії впливають із суміші мотивацій (наприклад, внутрішньої, зовнішньої, особистої) і на них впливає загальний етичний чинник прагнення допомагати один одному та підтримувати справедливість і справедливість.

Ці теоретичні розробки чітко вказують на істину про те, що люди за своєю суттю є етичними соціальними істотами і, по-друге, економічними істотами. Ці дві теоретичні розробки допомогли пояснити, чому метою підприємства є або може бути вирішення колективної проблеми. Вони забезпечують обґрунтування економіки соціального підприємства. Інше виправдання можна побачити з того факту, що навіть ринкова економіка пропонує ідеальний ринок як найкращу умову для максимізації добробуту суспільства, за якого підприємці отримують лише нормальний прибуток як частину економічних витрат. Очікується, що «невидима рука» конкуренції створить досконалий конкурентний ринок, на якому надприбуток зникає, і лише нормальний прибуток отримують підприємці, які роблять виробництво з найменшими витратами для максимального добробуту суспільства. Таким чином, ринкова економіка, тобто комерційне підприємництво також, зосереджується на тій самій мотивації отримання лише нормального прибутку (задоволення за рахунок особистої вигоди) та максимізації вигод для суспільства як найкращої та бажаної умови. Але, на жаль, через свою сучасну природу система вільного ринку, через її принцип максимізації прибутку, не може створити ідеальну конкуренцію. Намагаючись сприяти ринковій конкуренції для створення досконалого конкурентного ринку, як це не парадоксально, вона породжує і сприяє недосконалому ринку. Тому в ринковій економіці неправильний і непотрібний методологічний акцент був зроблений на максимізації прибутку як на максимумі. Насправді глибоко вкоріненими загальними мотивами підприємництва є добробут громади та отримання нормальних і справедливих прибутків для сталого розвитку та зростання. Оскільки ринкова економіка ґрунтується на спотвореному фундаментальному припущенні про те, що особистий інтерес є єдиним мотивом людської поведінки та дій, вона не може бути стійкою. Людська природа не може бути зумовлена дотриманням будь-яких штучних припущень, сформульованих на основі зручності та емоцій.

На жаль, на початку економіка соціального підприємництва концептуально, структурно та функціонально означалася та розроблена як спеціальні програми, спрямовані насамперед на периферійні сфери економіки: подолання бідності, розвиток сільської місцевості та розвиток сільського господарства. Це дало двом іншим моделям можливості в усіх домінуючих секторах економіки та секторах, що сприяють зростанню. Крім того, існувало поширене переконання, що економіка соціального підприємництва найкраще підходить для надання послуг особистого та громадського догляду. Це відображає тенденцію донорів і міжнародних організацій сприяти розвитку кооперативів

і соціальних підприємств лише як інструментів для зменшення бідності та створення робочих місць [15]. У результаті економіка соціального підприємництва залишилася поза основною економікою і не отримала необхідного визнання. Проте кілька великих і успішних соціальних підприємств з'явилося в Азії, наприклад Grameen Bank і Bangladesh Rural Advancement Committee у Бангладеші і Асоціація розвитку населення та громад у Таїланді. Вони отримали значну державну та донорську підтримку. Інші соціальні підприємства, які є малими або середніми, все ж досягли певних успіхів у реалізації соціально-економічних цілей як у комерційному, так і в неприбутковому секторах [11]. Але, незважаючи на його неоціненний внесок у подолання соціальних розбіжностей і досягнення добробуту громади, цей сектор не отримує очікуваної уваги та визнання за його розвиток і розширення, щоб мати можливість відігравати більш ефективну роль пліч-о-пліч із домінуючими економіками першого та другого секторів. Для досягнення збалансованого та сталого національного економічного розвитку. Економіка соціального підприємництва, скоріше, розглядається як периферійна діяльність і відводиться на другий план в управлінні національною економічною сферою.

Реструктуризація економіки соціального підприємництва в Україні повинна включати в свій перелік наступні додаткові типи підприємств: бізнеси, орієнтовані на отримання прибутку, які містять деякі заплановані операції, орієнтовані на соціальні вигоди; підприємства державно-громадянського партнерства, які мають соціальні вигоди як фактор контролю, кооперативи, які приносять користь своїм членам, але також мають деякі заплановані операції, присвячені вигодам громади. Відповідно, його слід реструктурувати, щоб включити як некомерційні підприємства, так

і комерційні «бізнеси, змішані з соціальною справедливістю», щоб зрештою він міг стати великим і домінуючим економічним способом — таким, який можна порівняти з ринковим першим сектором щодо своєї частки та контролю над економікою. Завдяки такому розширенню та реструктуризації третій сектор буде достатньо сильним, щоб справляти значний вплив на поведінку та продуктивність першого сектору. Це вплине на те, що перший сектор пом'якшить і поєднає свою поведінку, спрямовану на максимізацію прибутку, зі справедливістю та соціальною справедливістю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Задля реалізації планів щодо соціальних підприємств, як форми державно-громадянського партнерства, потрібно врахувати декілька факторів:

- створити нормативне положення про реєстрацію підприємств як економіки соціального підприємництва (економіки третього сектору) із зазначенням плану дій, який вони розробляли для виконання своїх зобов'язань і відповідальності за добробут громади та соціальну справедливість;
- оскільки максимізація прибутку не є їхньою основною чи єдиною винагородою, повинні існувати нормативні положення для оцінювання та винагородження.

Подібним чином варто врахувати наявність інститутів досліджень, навчання та розвитку економіки соціального підприємства; інститут управління розвитком економіки соціального підприємства, тобто економіки третього сектору; інститут підготовки, навчання та досліджень для розвитку підприємництва; професійні організації соціального підприємництва.

Подальших досліджень потребують юридичні аспекти врегулювання діяльності державно-громадянського партнерства та соціальних підприємств.

Література

1. Balogh T. The Irrelevance of Conventional Economics. London : Weidenfeld & Nicolson. 1982. 109 p.
2. Battilana J., Sengul M., Pache A.-C., Model J. Harnessing Productive Tensions in Hybrid Organizations: The Case of Work Integration Social Enterprises. *Academy of Management Journal*. 2014. 58(6). P. 1658–1685. doi: <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0903>
3. Blaug M. The Methodology of Economics. Cambridge : Cambridge University Press. 1980. 33 p.
4. European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises. *Philosophy: Guiding Principles for the Study of Cooperative and Social Enterprises*. 2014. URL: https://euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1265989136_n3341.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
5. Fischer R. M., Comini G. Sustainable development: from responsibility to entrepreneurship. *Revista de Administracao*. 2012. 47(3). P. 363–369. doi: <https://doi.org/10.1590/S0080-21072012000300002>
6. Ghalwash S., Tolba A., Ismail A. What motivates social entrepreneurs to start social ventures? An exploratory study in the context of a developing economy. *Social Enterprise Journal*. 2017. Vol. 13, No. 3. P. 268–298. doi: <https://doi.org/10.1108/SEJ-05-2016-0014>
7. Goyal S., Sergi B. S., Jaiswal M. P. Understanding the challenges and strategic actions of social entrepreneurship at base of the pyramid. *Management Decision*. 2016. Vol. 54, No. 2. P. 418–440. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-11-2014-0662>

8. International Co-operative Alliance. Co-operative Identity, Values & Principles. 2014. URL: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> (дата звернення: 25.09.2023).
9. Napathorn C. Managing workers in Thai social enterprises: the role of founders. *International Journal of Organizational Analysis*. 2019. 28(1). P. 18–48. doi: <https://doi.org/10.1108/IJOA-01-2019-1625>
10. Santos F.M. A Positive Theory of Social Entrepreneurship. INSEAD Working Paper No. 2009/23/EFE/INSEAD Social Innovation Centre, 2009. URL: <https://sites.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=41727> (дата звернення: 24.09.2023).
11. Shahnaz D., Tan P.S.M. Social Enterprise in Asia: Context and Opportunities. Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper No. LKYSPP09-018-CAG006. 2009. URL: <http://surl.li/lthnq> (дата звернення: 24.09.2023).
12. Siegner M., Pinkse J., Panwar R. Managing tensions in a social enterprise: The complex balancing act to deliver a multi-faceted but coherent social mission. *Journal of Cleaner Production*. 2018. 174. P. 1314–1324. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.11.076>
13. Stevens R., Moray N., Bruneel J. The social and economic mission of social enterprises: Dimensions, measurement, validation, and relation. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2015. 39(5). P. 1051–1082. doi: <https://doi.org/10.1111/etap.12091>
14. Stiglitz J.E. Moving Beyond Market Fundamentalism to a More Balanced Economy, *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2009. 80(3). P. 345–360. URL: <https://base.socioeco.org/docs/j.1467-8292.2009.00389.x.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).
15. UNDP. Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation. An Examination of the Concept and Practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. 2008. URL: <http://surl.li/lthpi> (дата звернення: 25.09.2023).
16. Weerawardena J., Sullivan-mort G. Learning, innovation, and competitive advantage in not-for-profit aged care marketing: A conceptual model and research propositions. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*. 2001. 9(3). P. 53–73. doi: https://doi.org/10.1300/J054v09n03_04
17. Yin J., Chen H. Dual-goal management in social enterprises: evidence from China. *Management Decision*. 2019. 57(6). P. 1362–1381. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-02-2017-0170>
18. Yunus M. Social Business. (2019). URL: <https://www.muhammadyunus.org/pages/2116/some-issues-relating-to-social-business> (дата звернення: 24.09.2023).
19. Yunus M., Moingeon B., Lehmann-Ortega L. Building social business models: Lessons from the Grameen experience. *Long Range Planning*. 2010. 43(2–3). P. 308–325. doi: <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2009.12.005>

References

1. Balogh T. (1982). *The Irrelevance of Conventional Economics*. London : Weidenfeld & Nicolson. P. 109.
2. Battilana J., Sengul M., Pache A.-C., & Model J. (2014). Harnessing Productive Tensions in Hybrid Organizations: The Case of Work Integration Social Enterprises. *Academy of Management Journal*, 58(6), 1658–1685. doi: <https://doi.org/10.5465/amj.2013.0903>
3. Blaug M. (1980). *The Methodology of Economics*. Cambridge : Cambridge University Press. pp. 33.
4. European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises (2014). *Philosophy: Guiding Principles for the Study of Cooperative and Social Enterprises*. URL: https://euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1265989136_n3341.pdf
5. Fischer R.M., & Comini G. (2012). Sustainable development: from responsibility to entrepreneurship. *Revista de Administraçao*, 47(3), 363–369. doi: <https://doi.org/10.1590/S0080-21072012000300002>
6. Ghalwash S., Tolba A., & Ismail A. (2017). What motivates social entrepreneurs to start social ventures? An exploratory study in the context of a developing economy. *Social Enterprise Journal*, 13, 3, 268–298. doi: <https://doi.org/10.1108/SEJ-05-2016-0014>
7. Goyal S., Sergi B.S. & Jaiswal M.P. (2016). Understanding the challenges and strategic actions of social entrepreneurship at base of the pyramid. *Management Decision*, 54, 2, 418–440. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-11-2014-0662>
8. International Co-operative Alliance.(2014). Co-operative Identity, Values & Principles. URL: <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>
9. Napathorn C. (2019). Managing workers in Thai social enterprises: the role of founders. *International Journal of Organizational Analysis*, 28(1), 18–48. doi: <https://doi.org/10.1108/IJOA-01-2019-1625>
10. Santos F.M. (2009). A Positive Theory of Social Entrepreneurship, INSEAD Working Paper No. 2009/23/EFE/INSEAD Social Innovation Centre. URL: <https://sites.insead.edu/facultyresearch/research/doc.cfm?did=41727>
11. Shahnaz D. & Tan P.S.M. (2009). Social Enterprise in Asia: Context and Opportunities. Lee Kuan Yew School of Public Policy Research Paper No. LKYSPP09-018-CAG006. URL: <http://surl.li/lthnq>
12. Siegner M., Pinkse J., & Panwar R. (2018). Managing tensions in a social enterprise: The complex balancing act to deliver a multi-faceted but coherent social mission. *Journal of Cleaner Production*, 174, 1314–1324. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.11.076>

13. Stevens R., Moray N., & Bruneel J. (2015). The social and economic mission of social enterprises: Dimensions, measurement, validation, and relation. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39(5), 1051–1082. doi: <https://doi.org/10.1111/etap.12091>
14. Stiglitz J.E. (2009). Moving Beyond Market Fundamentalism to a More Balanced Economy, *Annals of Public and Cooperative Economics* 80(3): 345–360. URL: <https://base.socioeco.org/docs/j.1467-8292.2009.00389.x.pdf>
15. UNDP. (2008). Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation. An Examination of the Concept and Practice in Europe and the Commonwealth of Independent States. URL: <http://surl.li/lthpi>
16. Weerawardena J., Sullivan-mort G. (2001). Learning, innovation, and competitive advantage in not-for-profit aged care marketing: A conceptual model and research propositions. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 9(3), 53–73. doi: https://doi.org/10.1300/J054v09n03_04
17. Yin J., & H.Chen. (2019). Dual-goal management in social enterprises: evidence from China. *Management Decision*, 57(6), 1362–1381. doi: <https://doi.org/10.1108/MD-02-2017-0170>
18. Yunus M. (2007). Social Business. URL: <https://www.muhammadyunus.org/pages/2116/some-issues-relating-to-social-business>
19. Yunus M., Moingeon B., & Lehmann-Ortega L. (2010). Building social business models: Lessons from the Grameen experience. *Long Range Planning*, 43(2–3), 308–325. doi: <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2009.12.005>

Стаття надійшла до редакції 30.09.2023

УДК 304.35:342.5

Шевцова Юлія Миколаївна

*кандидат наук з державного управління,
завідувачка відділу науково методичного та кадрового забезпечення роботи з молоддю
Науково-дослідницького центру*

«Інститут сімейної та молодіжної політики ім. О.Яременка»

Навчально-наукового інституту молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи

Український державний університет ім. М.Драгоманова

Shevtsova Yuliia

Candidate of Science in Public Administration,

Head of the Department of scientific and personnel support of youth policy of the

NDC «Institute of Family and Youth Policy named after Oleksandr Yaremenko»

Ukrainian State Dragomanov University

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9145

НОВА ПАРАДИГМА МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

A NEW PARADIGM OF YOUTH WORK IN THE CONTEXT OF DECENTRALISATION AND EUROPEAN INTEGRATION

Анотація. Стаття присвячена питанням якості сфери молодіжної політики в Україні, підходу до її впровадження та оцінювання в контексті децентралізації та з урахуванням міжнародних рекомендацій. Проаналізовано інституційну спроможність молодіжної сфери України відповідати сучасним суспільним викликам та меті державної молодіжної політики. Ранжовано нормативні кількісні та якісні показники оцінювання діючих молодіжних програм. Виявлено існування застарілих форм і методів ведення молодіжної роботи, заснованих на проведенні заходів, якість та результативність яких неможливо оцінити, оскільки критерії оцінки базуються виключно на кількісних параметрах або на суб'єктивних експертних висновках та не фіксують динаміку стану до і після проведення заходів. Для зміни якості молодіжної роботи запропоновано запровадити механізм стандартизації, заснований на системі надання послуг, що вкладається в концепцію децентралізації та сервісної держави. Для цього необхідно увести в правове поле поняття «молодіжна послуга» як виконання певних дій суб'єктами молодіжної роботи по відношенню до цільових груп молоді/молодих осіб з метою покращення їх якісних характеристик. Доведено, що встановлення базових стандартів якості молодіжних послуг дозволить перейти від стану збільшення рівня охопленості молоді заходами молодіжної роботи до стану задоволення конкретних потреб, який можна буде виміряти і оцінити для внесення необхідних коректив. Сформовано рекомендації щодо впровадження Державного стандарту у сфері надання молодіжних послуг, методики формування базового стандарту якості молодіжних послуг. Отримані результати можуть слугувати науковим підґрунтям для розроблення державних та місцевих стандартів якості молодіжних послуг, що мають позитивно вплинути на стратегії, програми, законодавство, структури та ресурси, що підтримують молодіжну роботу в Україні.

Ключові слова: державні послуги, молодь, молодіжна політика, молодіжна робота, моніторинг і оцінка, стандарти якості.

Summary. The paper presents the results of research into the quality of youth policy in Ukraine, the approach to its understanding, formation and evaluation in the context of decentralization and considering international recommendations. The institutional capacity of the youth sphere of Ukraine to meet modern social challenges and the goals of the state youth policy is analyzed. The normative quantitative and qualitative indicators of evaluation of active youth programs are ranked. The existence of outdated forms and methods of conducting youth work, based on the conduct of events, the quality and effectiveness of which cannot be assessed, as the evaluation criteria are based solely on quantitative parameters or subjective expert opinions and do not record the dynamics was revealed. In order to change the quality of youth work, it is proposed to introduce a

standardization mechanism based on the service delivery system, which is included in the concept of decentralization and the service state. For this, it is necessary to introduce the concept of «youth services» into the legal field as the performance of certain actions by the subjects of youth work in relation to the target groups of youth/young persons in order to improve their quality characteristics. It has been proven that the establishment of basic quality standards of youth services will allow to move from the state of increasing the level of coverage of youth work measures to the state of meeting specific needs, which can be measured and evaluated to make the necessary corrections. Recommendations on the implementation of the State Standard in the field of providing youth services, methods of forming the basic quality standard of youth services have been formed. The obtained results can serve as a scientific basis for the development of state and local quality standards of youth services, which should have a positive impact on strategies, programs, legislation, structures and resources that support youth work in Ukraine.

Key words: public services, youth, youth policy, youth work, monitoring and evaluation, quality standards.

Постановка проблеми. У перші три десятиліття незалежності молодіжна політика України рухалась у напрямку централізації управління і діяльності. На сьогодні країна перебуває в стадії децентралізації влади, що створює потребу в реорганізації та впорядкуванні відносин у сфері молоді, де констатуємо системну зміну ландшафту, а саме:

- децентралізація вже сприяла залученню молоді до процесів прийняття рішень, однак вплинула на розосередженість молодіжних ресурсів;
- з початком збройної агресії багато молодих людей виїхали з країни, але більшість з них планують повернутися [1, с. 72], що породжує проблему їх ресоціалізації; з іншого боку, навантаження на ту молодь, що залишилася, як соціальний страт, що акумулює майже 10 млн. осіб [2], серйозно збільшується;
- молоді люди не мають такі ж можливості успішно справлятися з проблемами та конкуренцією, як інші цільові групи, при цьому молоді люди, які не вчаться, не працюють і не набувають професійних навичок (покоління NEET), заглиблюються у соціальне відторгнення, що в майбутньому може призвести до проблем з їх становленням як повноцінних членів суспільства;
- прагнення України до Європейського Союзу детермінує наближення стандартів молодіжної політики до європейських, що передбачає стеження за впливом та ефективністю політики, яку країна реалізує, готовність до її удосконалення/відмови, якщо вона виявляється частково або повністю неефективною.

Виникає питання, чи забезпечена на сьогодні сфера молодіжної політики належними механізмами реагування на поточні виклики, та чи застосовуються ефективні методи впливу на зміну якісних характеристик молоді в напрямку реалізації свого інтелектуального, творчого та соціального потенціалу?

Але проблема полягає у тому, що молодіжна політика багатоаспектна і присутня практично в усіх сферах суспільного життя, тому виміряти її справжній соціальний результат складно. Потрібно зазначити, що не існує єдиного підходу до системи оцінки якості молодіжної політики і в країнах ЄС. Міжнародні молодіжні ініціативи не містять критеріїв оцінки прогресу у досягненні тих цілей,

що відображені у них, проте вказують на обов'язковість чітких механізмів реагування на запити молоді, наявність індикаторів ефективності, системи досліджень та моніторингу, пропонують інструменти самостійної оцінки молодіжної політики [3].

У зв'язку з цим наукового опрацювання потребує питання аналізу механізмів впливу молодіжної політики на соціальний розвиток молоді в сучасних умовах з метою формулювання контрольних відміток якості у сфері молодіжної роботи, а також розроблення рекомендацій щодо алгоритму впровадження, що становить мету цієї статті.

Метод дослідження — аналіз нормативно-правових актів та відомчої документації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для нашої статті стали дослідження, що проведені фахівцями НДЦ «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка» (далі — НДЦ «ІСМП») стосовно різних аспектів моніторингу і оцінки молодіжної політики в Україні, зокрема встановлення національних показників становища молоді, пріоритету зовнішніх оцінок ефективності молодіжних програм і заходів [4; 5; 6]. Однак ці дослідження вимагають більш розгорнутих пропозицій щодо встановлення вимірюваних і досяжних показників якості молодіжної політики, удосконалення механізмів впливу на молодіжне середовище.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до предмету дослідження з шести напрямів діяльності щодо залучення молоді та розвитку молодіжної політики за стандартами Ради Європи [3] (участь, інформація, інклюзія, доступ до прав, молодіжна робота та мобільність) оберемо напрям «молодіжна робота». Основні проблеми, які можуть виникнути при аналізі впливовості молодіжної роботи — це наявність показників, що допоможуть оцінити прогрес у напрямку забезпечення загальної мети молодіжної політики — створення умов для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в Україні, підвищення рівня її самостійності та конкурентоспроможності, забезпечення активної участі молоді в суспільному житті [7], а також вплив витрат на результати.

Що вже зроблено. Зауважимо, що процеси євроінтеграції і децентралізації в сфері молодіжної

політики в Україні тривають, впроваджуються відповідні стратегії, практики, системи та ресурси, що підтримують молодіжну роботу, ініціюються нові підходи для розвитку молоді, споріднені з міжнародними молодіжними стратегіями. Зокрема значно оновлено термінологію молодіжного законодавства, де молодіжна політика визначена як окремий напрям державної політики; основним механізмом реалізації визначена молодіжна робота, інструментом — молодіжні програми і структури, основним ресурсом — спеціалісти по роботі з молоддю (молодіжні працівники). В правовому полі офіційно закріплено термін «молодіжна робота», під яким розуміють діяльність, спрямовану на залучення молоді до суспільного життя, що здійснюється молоддю, разом з молоддю або в інтересах молоді за допомогою інструментів спільного прийняття рішень. Джерело: узагальнено на підставі [7; 8].

Оцінювання молодіжної роботи правомірно здійснювати на підставі показників загальноукраїнських, регіональних та місцевих цільових соціальних молодіжних програм, а також інституцій молодіжної сфери.

Заходи молодіжних програм за змістом поділені на освітньо-виховні, культурологічні, інформаційно-просвітницькі, експертно-аналітичні. Пріоритетними формами проведення заходів держава вважає семінари, тренінги, круглі столи, конференції, форуми, конкурси, фестивалі, ігри, наметові табори, походи, вишколи, дебати, інші акції. У якості нормативів для проведення заходів визначені календарний план, кошторис витрат, положення про захід, натуральні норми харчування, що застосовуються під час проведення заходів. Після проведення заходу організатори складають творчий (!?) та фінансовий звіти. Це і є офіційним результатом.

Молодіжні програми певним чином оцінюються в ході та за підсумками виконання. Відповідно до вимог програмно-цільового методу результативні показники молодіжних заходів поділяються на показники затрат: кількість заходів, кількість закладів по роботі з молоддю, кількість штатних працівників цих закладів, кількість громадських організацій та реалізованих ними проєктів; показники продукту: кількість проведених заходів (реалізованих проєктів) та кількість учасників цих заходів (проєктів); показники ефективності: витрати на проведення одного заходу та забезпечення участі в заході одного учасника, середньомісячна заробітна плата працівників закладів по роботі з молоддю; показники якості: відсоток молоді, охопленої заходами та роботою закладу по роботі з молоддю від загальної кількості молоді. Джерело: систематизовано на основі [7; 9; 10; 11].

Інституційно реалізація молодіжної політики на центральному рівні покладена на Міністерство молоді та спорту України, на регіональному та місцевому рівнях — на структурні підрозділи

з питань молоді у складі місцевих адміністрацій або ОТГ, які діють самостійно або у колаборації з іншими підрозділами (спорту, освіти, культури), осередки по роботі з молоддю та громадські організації, які реалізують молодіжні проєкти.

Вектор інституційних структур та ресурсів, що підтримують молодіжну роботу, суттєво зміщується в сторону молодіжних центрів. Їх діяльність певним чином стандартизована, встановлені орієнтири для запровадження механізму оцінки повноти, якості та ефективності проведеної роботи. Задекларовано координацію з іншими секторами та відповідними політиками, які є важливими для молоді. Розроблено пілотний стандарт діяльності молодіжних центрів, затверджено Національний знак якості та критерії якості для молодіжних центрів, що мають ґрунтуватися на основних напрямках державної політики в молодіжній сфері. Джерело: узагальнено на підставі [12; 13; 14].

Із здобутків відзначимо, що робота з молоддю вже оформлена як вид професійної діяльності і внесена до Кваліфікаційного довідника посад керівників і службовців. Затверджений професійний стандарт за професією «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» [15]. Основна мета професійної діяльності молодіжного працівника споріднена загальній меті молодіжної політики. Молодіжний працівник може працювати в громадських, релігійних і благодійних об'єднаннях, молодіжних центрах, на підприємствах, в установах та організаціях, в місцевих владних структурах. Стандарт діяльності молодіжного працівника втілює сучасний підхід до розвитку професії, містить вимоги до професійних компетентностей, вимоги до освіти, кваліфікації та професійного розвитку, перелік трудових функцій та їх опис. Визнання нової професії є значним кроком у напрямку посилення результативності і якості молодіжної роботи.

З 2017 року започатковано конкурс кращих практик молодіжної роботи в Україні, що дозволяє досягти подальшого прогресу [16].

Що не так. Проведений брифінг виявив, що певне визначення показників якості молодіжної роботи розпочато. Однак внутрішня система побудови показників результативності молодіжної роботи залишається застарілою, дещо видозміненою з часів формування молодіжної політики в Україні кінця 90-х — початку 2000-х років.

Показники, що використовуються для оцінки ефективності програми, хоча і відрізняються за назвами, по суті засновані на підрахунку кількості проведених заходів, порівнянні запланованих і фактичних витрат та охопленні учасників в динаміці: скільки коштів виділили — скільки витратили, скільки учасників планувалося залучити — скільки залучено у підсумку. Багаторічний досвід практики молодіжної роботи свідчить, що вимірювані параметри визначаються лише в тій

частині, яка є обов'язковою (переважно це нормативи діяльності молодіжних центрів та клубів або натуральні норми харчування). Далі здійснюється лише нагляд за наміченими заходами. Ніхто не аналізує, наскільки заплановані заходи є обґрунтованими, такими, що відповідають актуальним потребам молоді, ефективними в плані вкладення бюджетних коштів. Наприклад, динаміка щодо зростання кількості заходів для безробітної молоді ще не говорить про їх якість, а закладений принцип збільшення коштів на цей напрям може говорити про зворотне — збільшення кількості молоді, які не працює.

Тому і переважають, як і раніше, неконкретні і розрізнені заходи, розмита мета, довільний набір учасників (усі бажаючі), невизначені результати, розпорошені ресурси. Впливовість і доцільність виконання програмних дій для зміни стану молодого індивіда не оцінюється, оскільки такі показники не задані та не вимірюються. На наш погляд, платника податків не цікавить, скільки і яких було проведено заходів. Його цікавить, скільки його коштів було витрачено, і як це вплинуло на вирішення конкретної проблеми. Але механізми, що забезпечують досягнення цих показників, відсутні. Тому діяльність у сфері молоді і надалі будується за принципом охоплення молоді точеними заходами, не відіграючи суттєвої ролі у процесі соціального розвитку молоді. Відповідно, бюджетні перетворюються в механізми, які фінансують потреби з утримання мережі бюджетних установ та заробітної плати фахівців.

Погодимося із О. Софієм [17] відносно того, що інші відомства також не приділяють належної уваги питанням молоді, не здійснюють послідовної та сталої координації своїх заходів для внесення молодіжних питань до змісту своєї діяльності. Тому існує ризик, що проблеми певних цільових груп можуть лишатися поза увагою, а ресурси — розподілятися неефективно.

Відповідно до європейських стандартів фахівцями НДЦ «ІСМП» було запропоновано інноваційну методiku залучення до процесу зовнішнього моніторингу й оцінювання самої молоді, розроблено інструментарій [4, с. 78–79]. Методика передбачає оцінювання учасниками молодіжних програм/заходів на підставі попереднього аналізу становища цільових груп молоді, моніторингового візиту, опитування учасників, складання підсумкового звіту. Але виникає питання, що у цьому випадку оцінюється — якість проведеного заходу чи якісні зрушення у його результаті?

Куди рухатися далі. Сервісна концепція державного управління як мережевої організації з дією ринково-орієнтованих механізмів надання послуг, орієнтованих на потреби і побажання громадян, на результат, а не на наміри, передбачає спрямованість політик і процедур на формування

сучасних інституцій з надання державних послуг. Відповідно, молодіжна політика, як напрям державної політики, має перетворитися у *систему послуг*, що управляється за правилами проєктного менеджменту та ґрунтується на показниках вимірювання якості та результативності.

У загальному розумінні поняття «якість» може бути розглянуто як внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь придатності чого-небудь для його використання за призначенням; здатність задовольняти замовників, здійснювати вплив на відповідні зацікавлені сторони [18, Т. 11, с. 638; 19, с. 2]. Тобто, як бачимо, головних ознак якості дві: відмінність станів та задоволення потреб.

Зрозуміло, що захід як база для зміни стану або досягнення результату не може використовуватися. Аби створити умови для формування якісного молодіжного ресурсу суспільства необхідно відмовитися від підходу до молодіжної політики як до системи заходів і сконцентруватися на виробленні конкурентного середовища для надання *послуг* молоді, що мають базуватися на затверджених стандартах якості і результативності.

З метою уникнення занурення у площину наукової дискусії щодо розуміння та співвідношення поняття «послуга»: державна», «публічна», «адміністративна», «соціальна» або «муніципальна», погодимося із фахівцями НДЦ «ІСМП», якими використано термін «послуги у рамках молодіжної роботи» [6, с. 25]. До них віднесені і загальні послуги, які отримує молодь в процесі соціального становлення, і послуги для молоді, що надаються профільними закладами, і спеціалізовані послуги для цільових груп молоді, які реалізуються молодіжними центрами і клубами, включаючи молодіжних працівників. Цей комплекс послуг на сьогодні має істотний вплив на життя молодих людей, тому можемо від нього відштовхуватися і виокремити поняття «молодіжна послуга» як виконання певних дій суб'єктами молодіжної роботи (надавачі послуг) по відношенню до цільових груп молоді/молодих осіб (отримувачі послуг) з метою покращення їх якісних характеристик: освітніх, трудових, культурних, громадських тощо.

У цьому зв'язку варто говорити про необхідність норматизації або стандартування молодіжної політики. Суб'єкт погоджує свою дію і її мотивацію з зафіксованою в документі ціллю шляхом встановлення політик і процедур. Процедури і політики — це і є стандарти.

Термін «стандарт» означає єдину типову форму організації, проведення, здійснення чого-небудь [18, Т. 9, с. 644]. Стандарти є втіленням у концентрованому вигляді уявлень про місце, роль і завдання певного виду діяльності держави, способи і порядок вирішення завдань, що стоять перед сферою. Стандарти в свою чергу є підґрунтям

і підставою для встановлення відповідальності. Отже, механізми реалізації молодіжної політики як системи управління якістю, мають нормативно визначати результати молодіжної роботи, акумульовані в послугах, які додадуть цінність через задоволення потреб споживача і очікувань замовників й інших зацікавлених сторін.

Як має бути. У молодіжному законодавстві має бути затверджений державний стандарт у сфері надання молодіжних послуг, складові якого схематично зображені на рис. 1.

Але формальне затвердження стандарту надання молодіжних послуг як документа не має сенсу без внутрішньої трансформації змісту самих молодіжних послуг, методології їх ранжування, моніторингу та оцінки. Показники ефективності мають відповідати завданням цільової молодіжної програми, а завдання такої програми мають бути сформульовані відповідно до соціальних проблем молоді певного регіону; за кожним показником має проглядатися чітка ціль, предмет якої — молодіжна проблема, молодіжна потреба чи суспільне благо, а також результат — зміна базового стану.

Надання молодіжних послуг має включатися до критеріїв оцінки ефективності діяльності

центральної та місцевих органів влади. Завданням місцевих влад залишиться встановлення основних вимог до обсягу та результату надання молодіжної послуги, вибір оптимальних надавачів, контроль якості. Діяльність надавача молодіжної послуги буде спрямована на досягнення політики максимізації результату, а оцінка якості молодіжної роботи буде ґрунтуватися не на можливостях і ресурсах місцевих громад, а на їх спроможності досягнути цілей, зафіксованих у стандартах молодіжних послуг. Як наслідок, має змінитися місія молодіжних центрів, які мають стати службами із надання молодіжних послуг. Це дозволить заощадити бюджетні кошти за рахунок ефекту масштабу, акумулювання ресурсів. Відповідно, молодіжні працівники перетворяться із безпосередніх виконавців заходів у кураторів послуг, які здійснюють заходи контролю, моніторингу і оцінки. Місцеві влади зможуть більш охоче інвестувати в молодіжні центри та наймати на роботу молодіжних працівників, що сприятиме створенню нових робочих місць і дозволить працевлаштувати певну частину молоді, яка має повернутися з закордону.

Ризики та перешкоди. Безперечно, оцінити якість молодіжних послуг теж буде не просто.

Рис. 1. Примірний Державний стандарт у сфері надання молодіжних послуг
Джерело: розробка автора

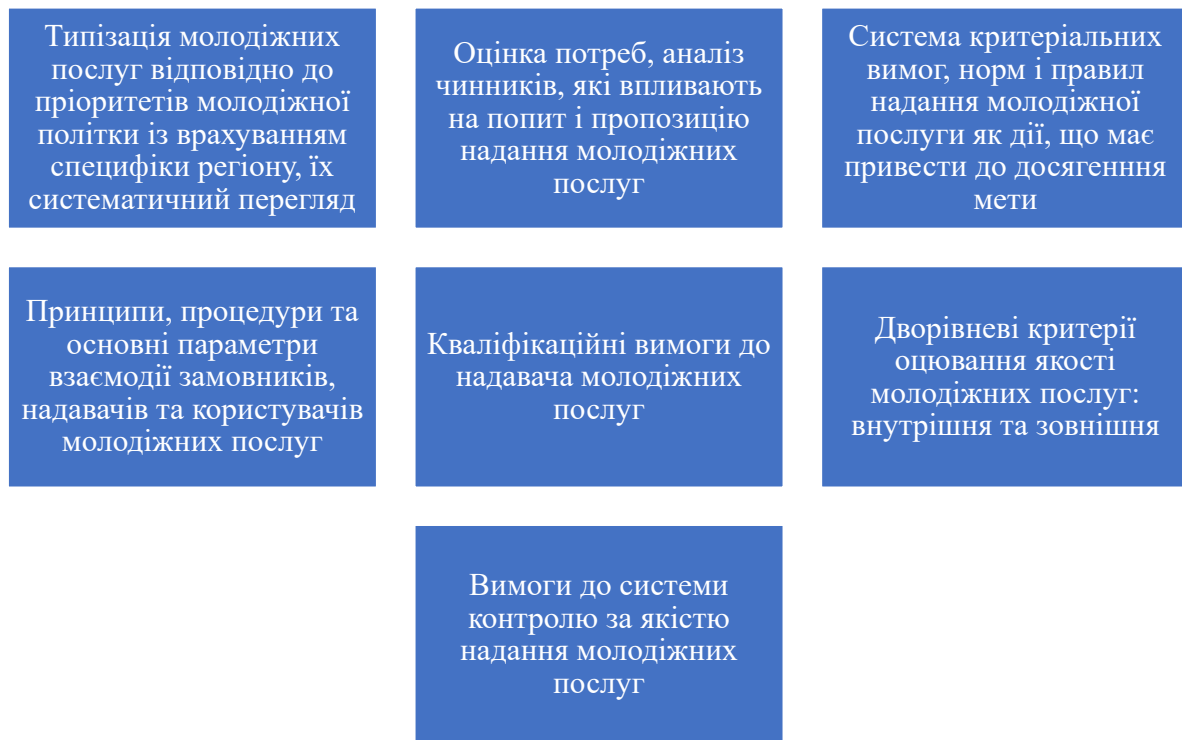

Рис. 2. Алгоритм стандартування молодіжних послуг

Джерело: розробка автора

Показники якості матимуть дві складові: економічну та соціальну. Певним чином вони будуть суперечити одна одній. Економічна складова передбачає швидку вигоду — економічний результат, що досягається при найменших витратах. Її врахування потрібно для того, щоб досягнути об'єктивності розрахунків потреби бюджетів у ресурсах на молодіжну роботу, прозорості та публічності сприйняття з боку населення молодіжних витрат. Натомість соціальний або суспільний результат несе позитивну зміну якості життя окремих осіб, цільової групи або всього суспільства загалом. Часто його важко виміряти, він вимагає великих вкладень і виявляється лише через тривалий проміжок часу. Проте замовникам молодіжних послуг та розпорядникам бюджетів не слід забувати про стратегічні орієнтири та мету державної молодіжної політики — підготувати якісний ресурс суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Молодіжний суспільний страт не є гомогенною та сталою цільовою групою, тому актуальним є вироблення ефективного механізму реагування, акумулюючи інновації.

Певне стандартування молодіжної роботи в Україні розпочато (уведено до офіційного обігу терміни «молодіжна робота», «молодіжний працівник», затверджено професійний стандарт для молодіжних працівників, узагальнюються кращі

практики молодіжної роботи). Однак цілісних соціально-економічних показників якості в сфері молодіжної політики України не створено. За відсутності таких критеріїв, моніторинг та оцінка ґрунтуються або на кількісних показниках, або на суб'єктивних експертних висновках. Відповідно, не працюють механізми ефективного спрямування коштів на молодіжні заходи.

Подолання точкових прогалин не вирішує проблеми гнучкості та адаптивності молодіжної політики відповідно до викликів часу. На часі стоїть завдання розробки контрольних відміток якості у сфері молодіжної роботи на підставі нормування форм втручання у вигляді молодіжних послуг, стандартів якості, конкурентного середовища надавачів послуг, синергії між різними сферами, які стосуються життя молоді.

Молодіжні структури мають перетворюватися з пірамідальних на плоскі з орієнтацією на зв'язок з цільовими групами молоді, ринком праці, офіційним, інформальним і неформальним впливом на молодь.

У підсумку держава має виступати як адресний інвестор, що здійснює цілеспрямований вплив на молодь для забезпечення реалізації її конституційних прав зростання добробуту суспільства.

Нова парадигма спонукає до наукових пошуків щодо методології визначення базових стандартів якості надання молодіжних послуг.

Література

1. Вплив війни на молодь в Україні. «Аналітичний центр Cedoss», дослідницька агенція Info Sapiens. 2023. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 30.08.2023).
2. Дані державної статистики щодо кількісних показників становища дітей та молоді в Україні. Громадська організація «Інститут молоді». 2022. URL: <https://inmol.org/chyselnist-ditej-ta-molodi-v-ukraini/> (дата звернення: 30.08.2023).
3. Інструмент самостійної оцінки молодіжної політики. Рада Європи. 2019. URL: <https://rm.coe.int/self-assessment-tool-for-youth-policy-ukrainian/168098b16a> (дата звернення: 30.08.2023).
4. Тілікіна Н., Пеша І. Моніторинг та оцінка в соціальній і молодіжній сферах на національному та регіональному рівнях (анотаційні матеріали НДР). НДЦ «Інститут сімейної та молодіжної політики імені Олександра Яременка». 2022. URL: <https://dismp.gov.ua/monitoring-ta-ocinka-v-socialnij-i-molodizhnih-sferah-na-nacionalnomu-ta-regionalnomu-rivnyah/> (дата звернення: 30.08.2023).
5. Реформування молодіжної політики відповідно до сучасних запитів молоді та держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2012–2021 років) / [редкол.: Попатенко М. М., гол. ред. колег.; Бондар Т. В. та ін.]. Київ : ТОВ «Ройлайд», 2021. 100 с.
6. Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.
7. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. Редакція від 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 30.08.2023).
8. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 № 94/2021. Редакція від 12.03.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13> (дата звернення: 30.08.2023).
9. Про затвердження Порядку реалізації програм, проектів та проведення заходів державної політики у молодіжній сфері та сфері національно-патріотичного виховання : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.03.2016. № 808. Редакція від 22.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-16#Text> (дата звернення: 30.08.2023).
10. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2021 № 579. Редакція від 08.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF> (дата звернення: 30.08.2023).
11. Типовий перелік бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у молодіжній сфері: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 24.11.2016 № 4408. Редакція від 24.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1609-16#Text> (дата звернення: 30.08.2023).
12. Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 № 1014. Редакція від 10.09.2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp171014> (дата звернення: 30.08.2023).
13. Стандарти молодіжних центрів, розроблені у межах програми «Мріємо та діємо». IREX, ГО «Молодіжна платформа». 2023. URL: <https://mriemotadiemorazom.org/resources> (дата звернення: 30.08.2023).
14. Про затвердження Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 03.08.2017 № 3284. Редакція від 24.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text> (дата звернення: 30.08.2023).
15. Про затвердження професійного стандарту «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)»: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 22.03.2023 № 1564. Редакція від 22.03.2023. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/88866/> (дата звернення: 30.08.2023).
16. Каталог кращих практик молодіжної роботи. 2020. URL: <https://youth-worker.org.ua/library/katalog-2020/> (дата звернення: 30.08.2023).
17. Софій О. Роль молоді в молодіжній політиці України. Аналітична записка. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/01/Rol-molodi-v-molodizhniy-polititsi-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 30.08.2023).
18. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Онлайн-версія «Словника української мови» в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 30.08.2023).
19. ДСТУ ISO 9000. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2015, IDT). [Чинний від 2015-31-12]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 44 с.

References

1. Vplyv viyny na molod' v Ukraini. [The impact of war on youth in Ukraine]. "Analitychnyy tsentr Cedoss", doslidnyts'ka ahentsiya Info Sapiens. 2023. Retrieved from: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/28.04_vplyv_viyny_na_molod_v_ukrayini.pdf (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

2. Dani derzhavnoyi statystyky shchodo kil'kisnykh pokaznykiv stanovyshecha ditey ta molodi v Ukraini. [State statistics data on quantitative indicators of the situation of children and youth in Ukraine]. Hromads'ka orhanizatsiya "Instytut molodi". 2022. Retrieved from: <https://inmol.org/chyselnist-ditej-ta-molodi-v-ukraini/> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

3. Instrument samostiynoyi otsinky molodizhnoyi polityky. Rada Yevropy [Tool for self-assessment of youth policy. Council of Europe]. 2019. Retrieved from: <https://rm.coe.int/self-assessment-tool-for-youth-policy-ukrainian/168098b16a> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

4. Tilikina N., Pyesha I. Monitorynh ta otsinka v sotsial'niy i molodizhniy sferakh na natsional'nomu ta rehional'nomu rivnyakh (anotatsiyni materialy NDR). [Monitoring and evaluation in social and youth spheres at the national and regional levels (annotated materials of the NDR). NDC "Institute of family and youth policy named after Oleksandr Yaremenko"]. NDTs "Instytut simeynoyi ta molodizhnoyi polityky imeni Oleksandra Yaremenka". 2022. Retrieved from: <https://dismp.gov.ua/monitoring-ta-ocinka-v-socialnij-i-molodizhniy-sferah-na-natsionalnomu-ta-regionalnomu-rivnyakh/> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

5. Reformuvannya molodizhnoyi polityky vidpovidno do suchasnykh zapytiv molodi ta derzhavy. Shchorichna dopovid' Prezydentovi Ukrainy, Verkhovniy Radi Ukrainy ta Kabinetu Ministriv Ukrainy pro stanovysheche molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2012–2021 rokiv) [Reforming youth policy in accordance with the modern demands of youth and the state. Annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine (according to the results of 2012–2021)] / [redkol.: Popatenko M. M., hol. red. koleh.; Bondar T. V. ta in.]. Kyiv : TOV "Roylayd", 2021. 100 s. (date of access: 30.08.2023)

6. Molodizhna robota: zapytannya ta vidpovidi. Navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya fakhivtsiv, yaki pratsyuyut' z moloddyu [Youth work: questions and answers. Educational and methodological manual for specialists who work with young people]. Kyiv : DU "Derzhavnyy instytut simeynoyi ta molodizhnoyi polityky", 2020. 84 s.

7. Pro osnovni zasady molodizhnoyi polityky : Zakon Ukrainy [On the main principles of youth policy: Law of Ukraine] vid 27.04.2021 № 1414-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

8. Pro Natsional'nu molodizhnu stratehiyu do 2030 roku. [Ukaz Prezydenta Ukrainy About the National Youth Strategy until 2030]. Decree of the President of Ukraine dated March 12, 2021 No. 94/2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#n13> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennya Poryadku realizatsiyi prohram, proektiv ta provedennya zakhodiv derzhavnoyi polityky u molodizhniy sferi ta sferi natsional'no-patriotichnoho vykhovannya: Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy. [On the approval of the Procedure for implementing programs, projects and conducting state policy events in the field of youth and national-patriotic education. Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine] vid 03.03.2016. № 808. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-16#Text> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

10. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi tsil'ovoyi sotsial'noyi prohramy "Molod' Ukrainy" na 2021–2025 roky ta vnesennya zmin do deyakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the State targeted social program "Youth of Ukraine" for 2021–2025 and amendments to some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 02.06.2021 № 579. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

11. Typovyy perelik byudzhethnykh prohram ta rezul'tatyvnykh pokaznykiv yikh vykonannya dlya mistsevykh byudzhethiv u molodizhniy sferi. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy [A typical schedule of budget programs and effective indicators of their implementation for local budgets in the youth sector. Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine] vid 24.11.2016 № 4408. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1609-16#Text> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

12. Pro zatverdzhennya typovykh polozhen' pro molodizhnyy tsentr ta pro ekspertnu radu pry molodizhnomu tsentri. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of standard regulations on the youth center and on the expert council at the youth center. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine] vid 20.12.2017 № 1014. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/kp171014> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

13. Standarty molodizhnykh tsentriv, rozrobleni u mezhakh prohramy "Mriyemo ta diyemo" [Standards of youth centers developed within the framework of the "Dream and Act" program]. IREX, Hromads'ka orhanizatsiya "Molodizhna platforma". 2023. Retrieved from: <https://mriemotadiemorazom.org/resources> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

14. Pro zatverdzhennya Natsional'noho znaku yakosti ta kryteriyiv yakosti dlya molodizhnykh tsentriv. Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy [On the approval of the National Quality Mark and quality criteria for youth centers. Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine] vid 03.08.2017 № 3284. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

15. Pro zatverdzhennya profesiynoho standartu "Fakhivets' z pytan' molodi (molodizhnyy pratsivnyk)". Nakaz Ministerstva molodi ta sportu Ukrainy [About the approval of the professional standard "Youth specialist (youth worker)". Order of the Ministry of Youth Sports] vid 22.03.2023 № 1564. Retrieved from: <https://osvita.ua/legislation/other/88866/> (date of access: 30.08.2023) [in Ukrainian]

16. Kataloh krashchykh praktyk molodizhnoyi roboty [Catalog of best practices of youth work]. 2020. Retrieved from: <https://youth-worker.org.ua/library/katalog-2020/> [in Ukrainian]
17. Sofiy O. Rol' molodi v molodizhniy politytsi Ukrayiny. Analitychna zapyska [The role of youth in the youth policy of Ukraine. Analytical note]. Retrieved from: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2021/01/Rol-molodi-v-molodizhniy-polititsi-Ukrayini.pdf> [in Ukrainian]
18. Akademichnyy tlumachnyy slovnyk (1970–1980). Onlayn-versiya “Slovnyka ukrayins’koyi movy” v 11 tomakh. [Academic explanatory dictionary (1970–1980). Online version of the “Dictionary of the Ukrainian language” in 11 volumes]. Retrieved from: <http://sum.in.ua/> [in Ukrainian]
19. DSTU ISO 9000. Systemy upravlinnya yakistyu. Osnovni polozhennya ta slovnyk terminiv (ISO 9000:2015, IDT). [Chynnyy vid 2015-31-12]. Vydannya ofitsiyne DSTU ISO 9000. [Quality management systems. Basic provisions and glossary of terms (ISO 9000:2015, IDT). The publication is official]. Kyiv : DP “UkrNDNTS”, 2016. 44 s.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2023

УДК 94(477)«1918/1920»:351.862.4](045)

Лазор Олег Ярославович

*доктор державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

Lazor Oleh

*Doctor of Public Administration, Professor,
Head of the Department of Public Administration
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID: 0000-0002-5989-8527*

Назаренко Марина Олександрівна

*кандидат державного управління,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

Nazarenko Maryna

*PhD in Public Administration,
Senior Lecturer of the Department of Public Administration
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID: 0000-0003-2116-754X*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9146

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРЕКТОРІЇ УНР В УМОВАХ БОРОТЬБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

MANAGEMENT ACTIVITY OF THE UNR DIRECTORATE IN THE STRUGGLE TO PRESERVE STATEHOOD

Анотація. Стаття присвячена висвітленню управлінської діяльності Директорії Української Народної Республіки в складних внутрішньополітичних та міжнародних умовах існування. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю використання історичного досвіду боротьби за збереження державності в умовах сьогодення.

Мета статті – виявити помилки в управлінській діяльності Директорії УНР з метою їх врахування та недопущення на сучасному етапі розвитку України. Для досягнення мети в процесі дослідження було вирішено низку завдань: визначено передумови утворення Директорії; заходи Директорії щодо розбудови держави; недоліки управлінської діяльності та її вплив на збереження державності Української Народної Республіки.

В процесі дослідження використані загальнонаукові методи пізнання. Поточна політична та економічна ситуація в Україні за часів Директорії визначена за допомогою методу критичного аналізу. Основні недоліки управлінської діяльності Директорії УНР виявлені в процесі синтезу інформації. Для визначення впливу управлінської діяльності керівництва Української Республіки на збереження її державності були використані методи індукції та дедукції.

За результатами дослідження встановлено, що в період правління Директорії було прийнято низку законів та постанов, спрямованих на розбудову держави, розширено міжнародні зв'язки Української Народної Республіки, проголошено Акт Злуки про об'єднання УНР і ЗУНР в єдину соборну державу. Однак управлінська діяльність Директорії мала низку недоліків, до яких можна віднести протистояння політичних лідерів, відсутність єдиної моделі державотворення, радикалізм, невиконання прийнятих законів та постанов, недооцінку більшовицької агітації, неефективну зовнішню політику. Непослідовність та непродуманість управлінської діяльності стала причиною втрати державності УНР.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів державною владою для розбудови України та збереження державності в умовах сьогодення.

Ключові слова: управлінська діяльність, УНР, державність, Директорія, Гетьманат.

Summary. The article is devoted to the coverage of the administrative activities of the Directorate of the Ukrainian People's Republic in difficult domestic political and international conditions. The relevance of the study is due to the need to use the historical experience of the struggle for the preservation of statehood in the present.

The purpose of the article is to identify mistakes in the management activities of the UPR Directorate in order to take them into account and prevent them at the present stage of development of Ukraine. To achieve this goal, a number of tasks were solved in the course of the study: the prerequisites for the formation of the Directorate, the measures of the Directorate for the development of the state, the shortcomings of management activities and its impact on the preservation of the statehood of the Ukrainian People's Republic were determined.

In the course of the study, general scientific methods of cognition were used. The current political and economic situation in Ukraine during the time of the Directory was determined using the method of critical analysis. The main shortcomings of the management activities of the UPR Directorate were identified in the process of synthesizing information. To determine the impact of the management activities of the leadership of the Ukrainian Republic on the preservation of its statehood, the methods of induction and deduction were used.

According to the results of the study, it was found that during the reign of the Directorate a number of laws and resolutions aimed at building the state were adopted, international relations of the Ukrainian People's Republic were expanded, the Act of Unification on the unification of the UPR and ZUNR into a single conciliar state was proclaimed. However, the management activities of the Directory had a number of shortcomings, including the confrontation of political leaders, the lack of a unified model of state-building, radicalism, non-implementation of adopted laws and regulations, underestimation of Bolshevik agitation, ineffective foreign policy. The inconsistency and ill-conceived management activities caused the loss of statehood of the UPR.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the results obtained by the state authorities for the development of Ukraine and the preservation of statehood in the present conditions.

Key words: administrative activity, UPR, statehood, Directory, Hetmanate.

Постановка проблеми. Питання використання історичного досвіду боротьби за збереження державності набуває особливої актуальності в умовах сьогодення. Чи не найбільш значущими в цьому відношенні стали часи української революції та перебування при владі Директорії Української Народної Республіки, що прийшла на зміну Гетьманату. Період влади Директорії (1918–1920 рр) збігся з подіями, які мали вирішальне значення для територій колишньої Російської імперії. Створення Версальсько-Вашингтонської системи мирних договорів, спрямованої на встановлення нового світового порядку в Європі після Першої світової війни, вплинуло на перебіг військово-політичної ситуації в Україні та процес державотворення. 22 січня 1918 року Українською Центральною Радою була проголошена незалежність України. Через рік після цієї події Українська Народна Республіка об'єдналася з Західноукраїнською Народною Республікою. Не дивлячись на безумовні досягнення влади Директорії, її управлінська діяльність мала деякі недоліки та прорахунки, що призвели до втрати державності. В результаті, впродовж XX–XXI українці змушені неодноразово відновлювати незалежність своєї держави. В зв'язку з цим існує потреба в більш детальному аналізі управлінської діяльності Директорії УНР в умовах боротьби за збереження державності, виявленні помилок в період державотворення з метою їх врахування та недопущення на сучасному етапі розвитку України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням управлінської діяльності Директорії Української Народної Республіки займалась велика кількість вітчизняних вчених: Гошуляк І. [1], Копиленко О. [3], Кульчицький С. [4], Максимова М. [6]. Однак недостатньо дослідженим на сьогоднішній день залишається питання

управлінської діяльності Директорії УНР в умовах боротьби за збереження державності.

Мета статті — виявити помилки в управлінській діяльності Директорії УНР з метою їх врахування та недопущення на сучасному етапі розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Гетьманат, проголошений 29 квітня 1918 року на території Північної, Центральної, Східної та Південної України, а також суміжних українських земель, проіснував досить недовго. Зростання соціальної напруги в процесі гетьманського правління призвело до створення опозиції — Українського Національного Союзу. До нього увійшли найбільш впливові політичні об'єднання України: об'єднання соціал-демократів; об'єднання соціалістів-революціонерів; об'єднання соціалістів-самостійників; об'єднання соціалістів-федералістів; Спілка селян; профспілки; січові стрільці [1, с. 247].

Криза гетьманського уряду поглиблювалася. Існувала реальна загроза окупації України військами іноземних держав. В зв'язку з цим Українським Національним Союзом було сформовано колегіальний управлінський орган, який був названий Директорією. До складу Директорії увійшло п'ять осіб на чолі з В. Винниченком. Планувалося, що новостворений управлінський орган здійснюватиме управління Україною після здобуття перемоги у антигетьманському повстанні. 18 грудня 1918 року Гетьманат був повалений. На зміну йому прийшла Директорія [2, с. 237–242]. Одразу після цього відновилася попередня назва держави — Українська Народна Республіка (УНР). Однак більшість науковців зауважують, що відновлення УНР не було проголошено офіційно, а читалося з повної назви, яка формулювалась наступним чином: «Директорія Української Народної Республіки» [3, с. 208].

Перші тижні правління Директорії можна назвати найбільш результативним періодом. На початку 1918 року було багато зроблено для розбудови держави, а саме: прийнято низку законів та постанов, розширено міжнародні зв'язки Української Народної Республіки, проголошено Акт Злуки про об'єднання УНР і ЗУНР в єдиній соборній державі.

Серед законів, прийнятих в кінці 1918 та на початку 1919 року, варто відзначити наступні: про використання української мови як державної; про місцеве самоврядування; про автокефалію української православної церкви; про скасування законів, виданих попередньою владою тощо [4, с. 608]; про запровадження державної грошової одиниці — гривні. Відповідно до нього, з вжитку виводились російські грошові знаки [5].

Одразу після повалення Гетьманату Директорією було прийнято низку постанов, відповідно до яких звільнялися всі чиновники, призначені попередньою владою. Політика Гетьманату була досить радикальною, про що свідчить прийняття постанов про позбавлення аграрної та промислової буржуазії виборчого права та передачу влади на місцях робітникам і трудовій інтелігенції. Радикальність Директорії підтверджує видання Декларації про конфіскацію землі поміщиків та їх розподіл серед селян. Поміщикам була обіцяна компенсація витрат на раніше проведені вдосконалення у сільському господарстві. Відповідно до Декларації, вилученню не підлягають будинки землевласників, виноградники та породиста худоба. Землі цукрових заводів та промислових підприємств залишилися недоторканими.

Директорія розширила міжнародні зв'язки Української Народної Республіки. Зокрема, вона була визнана такими державами як Італія, Ватикан, Голландія, Чехословаччина, Угорщина тощо. Основною стратегічною метою зовнішньої політики був нейтралітет та мирне співіснування з іншими народами [6].

Визначною подією за часів правління Директорії стало проголошення Акта Злуки про об'єднання УНР і ЗУНР в єдиній соборній державі, яке відбулося 22 січня 1919 року на Софійському майдані в місті Києві.

Таким чином, Директорією було зроблено та планувалось чимало заходів з розбудови державності. Однак здебільшого вона керувалась загальними гаслами та не опиралась на конкретні програми. Більшість прийнятих законів так і залишилися нереалізованими, що зумовлено стихійністю, непослідовністю та непродуманістю управлінської діяльності Директорії УНР.

Серйозною проблемою управлінської діяльності Директорії УНР стало протистояння керівництва, яке ускладнювало вироблення єдиної політичної лінії. В. Винниченко був прихильником

революційного романтизму та так званої «стихийної демократії мас». Саме тому на думку голови Директорії, при розбудові України необхідно брати за основу радянський зразок. Крім того, він був впевненим у тому, що потрібно об'єднатися з більшовицькою Росією проти держав, які входять до складу Антанти [3, с. 208]. Погляди Головного Отамана С.Петлюри, який став наступним головою Директорії, кардинально відрізнялися від поглядів В.Винниченка. На його думку, держава має будуватися на основі «європейської моделі». Ця модель передбачає розподіл влади шляхом розвитку парламентаризму. На відміну від В.Винниченка, С.Петлюра виступав за боротьбу з більшовизмом та наполягав на об'єднанні з Антантою [3, с. 208]. Разом з тим, він не був проти того, щоб керівництво на місцях здійснювалося отаманами, що спиралися на «партизанщину» [7, с. 260]. Для досягнення компромісу між соціалізмом та демократією було прийнято рішення, що на місцях будуть створюватися Ради, а в центрі скликатися конгрес трудового народу. Це рішення було затверджене в Декларації, прийнятій 26 грудня 1918 року. Після того, як головою Директорії став С.Петлюра була прийнята ще одна Декларація (серпень 1919), відповідно до якої побудова держави мала здійснюватися повністю за «європейською моделлю». Іншими словами, подальший розвиток України мав бути спрямований на побудову демократії та збереження державності. Побудова держави на принципах демократизму мала відбуватися за участю всіх верств населення. Курс на реалізацію «Європейської моделі» так і не був реалізований, адже з приходом до влади С.Петлюри відбулася еволюція Директорії до авторитарного правління.

Управлінська діяльність Директорії Української Народної Республіки характеризувалась суперечливою внутрішньою політикою. З одного боку, влада виступала проти поміщиків та буржуазії, тому видала низку постанов про позбавлення виборчих прав та передачу влади трудовим селянами і, таким чином, налаштувала їх проти себе. З іншого боку, всі постанови так і залишилися на папері. Зневірившись в їх реалізації, трудові маси поступово переходили на бік більшовиків, які проводили постійну агітацію. Простори для такої агітації розширювали заходи щодо експропріювання державних, церковних і великих приватних землеволодінь та їх подальшого розподілу між селянами. Зрозуміло, що буржуазія та поміщики були незадоволені подібною політикою Директорії, яка не враховувала та ігнорувала їх інтереси. Деякі заможні селяни втрачали майже всі землі, тому розцінювали дії влади як пропоміщицькі. Цьому сприяло підбурювання більшовиків, які закликали селян забирати землю, інакше вона буде передана «куркулям».

Управлінська діяльність в економічній сфері ускладнювалася катастрофічними наслідками

першої світової війни та подіями, зумовленими революцією. Зокрема, відбулося значне скорочення видобутку вугілля. Так, у порівнянні з 1917 роком, в 1920 році видобуток вугілля зменшився більш ніж у 5 разів, що призвело до паливного голоду.

В 1919 році відбувся повний занепад марганцевої та залізорудної промисловості, значно скоротилося виробництво машинобудівної промисловості. В критичному становищі опинилися практично всі галузі харчової промисловості. Відповідно, погіршилося матеріальне становище населення. Робітники масово залишали міста та тікали в села, щоб врятуватися від голоду.

Керівництву Директорії не вдалося побудувати дипломатичні відносини з країнами, від яких залежала доля України. Зокрема, це країни Антанти, Польща та Росія. Не дивлячись на мирні переговори, які проводилися з більшовиками ще з кінця 1918 року, радянські війська продовжили наступ на українські землі. В той же час, Раднарком заперечував присутність регулярних російських військ на території України. З січня по квітень 1919 року ними була захоплена більша частина УНР [10].

Під приводом підтримання порядку Антанта захопила Південну частину України. В листопаді 1918 — квітні 1919 року більшість південноукраїнських міст утримувалися французькими, англійськими та грецькими військами. Необхідно відзначити наступ Добровольчої армії А.Денікіна влітку 1919 року, після якої на значній частині УНР радянська влада була замінена так званою «білою» владою. Однак вже через кілька місяців денікінські війська знову були витіснені з більшої частини України радянськими військами спільно з селянською армією Н.Махна та «червоними» партизанами. В травні 1920 року війська УНР при підтримці польської армії захопили Київ, однак вже через місяць були витіснені більшовиками. Таким чином, період правління Директорії характеризується постійним переходом території

України з рук однієї влади до іншої, що значно послаблювало сили республіки.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що управлінська діяльність Директорії УНР в умовах боротьби за збереження державності мала ряд недоліків, серед яких необхідно відзначити: протистояння політичних лідерів; відсутність єдиної моделі державотворення; радикалізм по відношенню до чиновників, промисловців та спеціалістів; невиконання прийнятих законів та постанов; недооцінка більшовицької агітації та пропаганди на населення; неефективна зовнішня політика.

В зв'язку з непослідовністю та непродуманістю управлінської діяльності Директорія УНР не змогла втриматися при владі та зберегти державність УНР.

Висновки. В історії української національної державності 1917–1920 рр. період влади Директорії був одним із найбільш складних та тривалих. Директорією було зроблено чимало заходів з розбудови державності: прийнято низку законів та постанов, розширено міжнародні зв'язки Української Народної Республіки, УНР та ЗУНР об'єднано в єдину соборну державу. Однак здебільшого Директорія керувалася загальними гаслами та не мала власних конкретних політичних програм. Більшість прийнятих законів та постанов залишилися нереалізованими, що зумовлено недоліками управлінської діяльності Директорії. До таких недоліків можна віднести: протистояння політичних лідерів; відсутність єдиної моделі державотворення; радикалізм; невиконання прийнятих законів та постанов; недооцінку більшовицької агітації; неефективну зовнішню політику. Саме непослідовність та непродуманість управлінської діяльності стала причиною втрати державності УНР.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів державною владою для розбудови України та збереження державності в умовах сьогоденної російсько-української війни.

Література

1. Гошуляк І.Л. Українська революція і державність (1917–1920 рр.). Київ: Парламентське вид-во, 1998. 247 с.
2. Українська Держава П.Скоропадського. Протигетьманське повстання і відновлення Української Народної Республіки. Енциклопедія історії України. Київ: Наукова думка, 2019. С. 237–242.
3. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917–1920: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 208 с.
4. Кульчицький С.В. Уряди України ХХ ст. Науково-документальне видання. Київ: Наук. думка, 2001. 608 с.
5. Директорія УНР (грудень 1918-листопад 1921). Український інститут національної пам'яті. 2022. URL: <http://unr.uinp.gov.ua/most-important-events/direktoriya-unr>
6. Максимова М. Декларація Директорії Української Народної Республіки. jnsm.com.ua, 2019. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1226N/> (дата звернення: 29.06.2023)
7. Терлюк І.Я. Національне українське державотворення 1917–1921 рр.: історико-правовий нарис. Навч. посібник. Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2007. 260 с.

8. Хлибова Л.І. Промисловий переворот та особливості становлення індустріального суспільства України. Дніпродзержинський державний технічний університет. 2007. URL: http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Istoria/21080.doc.htm (дата звернення: 27.07.2023)
9. Вугільна промисловість України. wikiwand.com, 2022. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Vuhilna_promyslovist_Ukrainy (дата звернення: 27.07.2023)
10. Україна в роки визвольних змагань. Причини поразки Директорії УНР. uahistory.co, 2022. URL: <https://uahistory.co/book/ukrzn/115.html> (дата звернення: 27.07.2023)

References

1. Hoshulyak I. L. (1998). *Ukrayins'ka revolyutsiya i derzhavnist' (1917–1920 rr.)* [Ukrainian Revolution and Statehood (1917–1920)], Parlaments'ke vyd-vo, Kyiv, 247 p. [in Ukrainian]
2. *Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny (2019). Ukrayins'ka Derzhava P.Skoropads'koho. Prottyhet'mans'ke povstan-nya i vidnovlennya Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki* [The Ukrainian State of P.Skoropadskyi. The anti-hetman uprising and the restoration of the Ukrainian People's Republic], Naukova dumka, Kyiv, pp. 237–242 [in Ukrainian]
3. Kopylenko O. L and Kopylenko M. L. (1997). *Derzhava i pravo Ukrayiny. 1917–1920: navch. posibnyk* [The state and law of Ukraine. 1917–1920: education manual], Lybid', Kyiv, 208 p. [in Ukrainian]
4. Kul'chyts'kyi S. V. (2001). *Uryady Ukrayiny KHKH st. Naukovo-dokumental'ne vydannya* [Governments of Ukraine of the 20th century. Scientific and documentary publication], Nauk. Dumka, Kyiv, 608 p. [in Ukrainian]
5. *Ukrayins'kyi instytut natsional'noyi pamyati (2022). Dyrektoriya UNR (hruden' 1918-lystopad 1921)* [Ukrainian Institute of National Remembrance], unr.uinp.gov.ua. URL: <http://unr.uinp.gov.ua/most-important-events/direktoriya-unr> [in Ukrainian]
6. Maksymova M. (2019). *Deklaratsiya Dyrektoriyi Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki* [Declaration of the Directory of the Ukrainian People's Republic], jnsn.com.ua. URL: <https://www.jnsn.com.ua/h/1226N/> [in Ukrainian]
7. Terlyuk I. Y. (2007). *Natsional'ne ukayins'ke derzhavotvorennya 1917–1921 rr.: istoryko-pravovyy narys. Navch. posibnyk* [National Ukrainian state formation 1917–1921: historical and legal essay. Education manual], Vyd-vo Tarasa Soroky, L'viv, 260 p. [in Ukrainian]
8. Khlybova L. I. (2007). *Promyslovyy perevorot ta osoblyvosti stanovlennya industrial'noho suspil'stva Ukrayiny* [Industrial revolution and peculiarities of the formation of the industrial society of Ukraine], Dniprodzerzhyns'kyi derzhavnyy tekhnichnyy universytet. URL: http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Istoria/21080.doc.htm [in Ukrainian]
9. Wikiwand (2022). *Vuhil'na promyslovist' Ukrayiny* [Coal industry of Ukraine], wikiwand.com. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Vuhilna_promyslovist_Ukrainy [in Ukrainian]
10. History (2022). *Ukrayina v roky vyzvol'nykh zmahan'. Prychyny porazky Dyrektoriyi UNR* [Ukraine during the years of liberation struggles. The reasons for the defeat of the UNR Directory], uahistory.co. URL: <https://uahistory.co/book/ukrzn/115.htm> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 02.09.2023

Матвєєнко Ірина Володимирівна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
Національний університет «Одеська політехніка»*

Matvieienko Iryna

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor
Odesa National Polytechnic University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9220

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОГО ПАРТНЕРСТВА

CIVIL SOCIETY AS A SUBJECT OF PUBLIC–CIVIL PARTNERSHIP

Анотація. Перетворення громадян у споживачів є явищем, що впливає на суспільну динаміку. Ця трансформація призводить до послаблення колективного етосу та суспільних практик, які раніше характеризували громадянський статус. Становлення громадян у споживачів відбувається за допомогою процесів приватизації та індивідуалізації, де особи перетворюються на індивідуальних споживачів, що має суттєві наслідки для соціальної структури та функціонування суспільства. Ця трансформація визначається, по-перше, процесом приватизації та індивідуалізації, які перетворюють колективні відносини громадян зі суспільним надбанням та колективними послугами на індивідуальні. Індивіди більше не сприймають себе як частину великого громадського співтовариства, а замість цього акцентують свої власні потреби та вибори.

Другою характеристикою цього процесу є деполітизація «вибору». Якщо раніше вибір спільних рішень мав політичний характер, то тепер він стає економічним, а логіка ринку домінує над політичною логікою. Індивідуальна свобода вибору стає важливішою, ніж колективні цінності чи громадські інтереси. Зазначений процес також призводить до розмивання меж між «публічним» і «приватним». Коли громадяни перетворюються на споживачів, суспільні цінності і інтереси вступають у конфлікт з індивідуальними потребами і бажаннями, що може спричинити зниження зацікавленості у громадській участі і збільшення ізоляції. Загалом, ця трансформація ставить під питання традиційні уявлення про громадянське суспільство і громадянську активність. Для кращого розуміння цього нового реалітету необхідно розглядати більш розширену концептуалізацію поняття «громадського» і розробляти нові терміни та типології, які враховували б цю сучасну динаміку відносин між громадянами та споживачами у суспільстві.

Ключові слова: партнерство, державно-громадянське партнерство, громадський сектор, громадянське суспільство, послуги.

Summary. The transformation of citizens into consumers is a phenomenon that affects social dynamics. This transformation leads to a weakening of the collective ethos and social practices that previously characterized citizenship. The transformation of citizens into consumers occurs through the processes of privatization and individualization, where individuals are transformed into individual consumers, which has significant consequences for the social structure and functioning of society. This transformation is determined, first of all, by the process of privatization and individualization, which transform the collective relations of citizens with public property and collective services into individual ones. Individuals no longer see themselves as part of a larger social community, but instead emphasize their own needs and choices.

The second characteristic of this process is the depoliticization of «choice». If previously the choice of joint decisions had a political nature, now it becomes economic, and the logic of the market dominates the political logic. Individual freedom of choice becomes more important than collective values or public interests. This process also leads to a blurring of the boundaries between «public» and «private». When citizens become consumers, public values and interests come into conflict with individual needs and desires, which can cause a decrease in interest in public participation and an increase in isolation. In general, this transformation calls into question traditional ideas about civil society and civic activism. For a better understanding of this new reality, it is necessary to consider a more expanded conceptualization of the concept of «public» and develop new terms and typologies that would take into account this modern dynamic of relations between citizens and consumers in society.

Key words: partnership, public-civil partnership, public sector, civil society, services.

Постановка проблеми. Надійні та робочі відносини між державою та громадянським суспільством можуть принести велику користь суспільству. Все це залежить від важливої теми чи предмету партнерства. Було докладено багато зусиль, щоб послабити напругу, яка існує між громадянським суспільством і державою через небажані або нестерпні умови, які існують, коли існує відчуження між державою та громадянським суспільством. Таким чином, існує багато пропаганди щодо покращення відносин між державою та громадянським суспільством.

Наразі багато політичних акторів та дослідників вважають, що громадянське суспільство може бути недостатньо використаним ресурсом. Вони вважають, що за наявності стратегічних коригувань можливо стимулювати активніше використання цього ресурсу та вирішення декількох важливих питань. З такої точки зору, повернення уваги до громадянського суспільства у політичному порядку денного може сприяти відродженню соціальної держави, демократії, рівності та соціальної єдності. Громадянське суспільство може стати місцем, де можна критикувати поточні події на національному, європейському та глобальному рівнях. Однак важливо визнати, що, незважаючи на потенціал, багато коментаторів вважають, що громадянське суспільство ще не використовується на повну міру. Для досягнення позитивних змін потрібні конкретні заходи та стратегії, щоб активізувати громадянське суспільство. Це може включати в себе підтримку громадянських ініціатив, зміцнення механізмів громадянської участі у прийнятті рішень та підвищення громадської свідомості щодо важливих суспільних питань. Тільки коли громадянське суспільство стане активнішим і мобілізованим, його потенціал для впливу на політичний процес та суспільну діяльність буде повністю реалізований.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Було багато дебатів щодо державного формулювання та закріплення ролі організації громадянського суспільства у наданні послуг [2; 7; 8; 9; 17; 1], але мало відомо про державно-орієнтоване партнерство з організаціями громадянського партнерства на практиці. Крім того, знання про те, як організації громадянського партнерства розуміють своє партнерство з державою та його наслідки, залишається невизначеним. З огляду на це Л. Саламон і С. Топлер закликали до систематичних досліджень, щоб показати, як партнерство уряду з організаціями громадянського суспільства впливає на організації [19]. С. Топлер стверджує, що існує брак емпіричної роботи з перевірки припущень щодо патологічних ефектів державної підтримки [21]. Крім того, Л. Саламон і С. Топлер стверджують, що існує занепокоєння щодо розподілу повноважень [19].

За словами Дж. Костона, існували різні аргументи щодо партнерства між державою та

організаціями громадянського суспільства, загалом між функціоналістською та лібералістською позиціями [5]. Перший виступає за міцне партнерство держави з організаціями громадянського суспільства, а другий не схвалює таких відносин. Одним із аргументів, висунутих прихильниками функціоналістів [3; 5; 10; 15; 19], є те, що теорії відносин між державою та організаціями громадянського суспільства зосереджуються на збереженні автономії організацій і розглядають альянс із державою як загроза їхнім основним принципам. Отже, кажуть, що вони приховують зростання здорового партнерства між державою та громадянським суспільством у деяких політичних контекстах [3]. Вони стверджують, що такі підходи не відповідають уряду через відсутність рамок для досягнення ефективного партнерства між державою та організаціями громадянського суспільства у державних суб'єктів для вирішення проблем, з якими держава не може впоратися самостійно [19; 21].

Формулювання цілей статті. Важливо зазначити, що роль, яку відіграє громадянське суспільство, не стає незначною, коли воно співпрацює з державою, як думають інші. Основна функція громадянського суспільства — діяти в ролі «сторожового пса». (Це зазвичай неправильно розуміють як головну причину відчуження між державою та громадянським суспільством. Але реальність полягає в тому, що успіх суспільства залежить від виду стосунків, які існують між двома вищезазначеними ідентичностями. Ідеальна демократична держава — це та, яка ставить на перше місце інтереси суспільства, а також ідеальне громадянське суспільство. Держава забезпечує середовище, яке є придатним для підтримки завдань розвитку в суспільстві. Її головний маніфест — працювати в інтересах людей у суспільстві. Громадянське суспільство також є ареною, де програми розвитку можуть вільно обговорюватися та підтримуватися заради добробуту суспільства. Завдяки вищезазначеним баченням, які підтримують як держава, так і громадянське суспільство, суспільство може отримати велику користь, якщо держава та громадянське суспільство працюватимуть разом.

Реальність полягає в тому, що держава зазвичай залежить від підтримки більшості бідних, щоб прийти до влади, і як тільки вони отримують владу, вони схильні забути про людей, які поставили їх до влади. Під час передвиборчої кампанії маргіналізованих людей спокушають усілякими обіцянками, виконання яких може покращити їхнє життя. Прийшовши до влади, держава в основному розслаблюється і зосереджується на егоїстичних вигодах за рахунок більшості бідних. Прірва між державою і суспільством, яка раніше була вузькою, стає широкою, і бідні не мають права голосу. Громадянське суспільство, звісно, виступає

в якості захисника поведінки суспільства, щоб нагадати державі про їхні ролі та обіцянки покращити життя бідних. З огляду на це, держава співпрацює з організаціями громадянського суспільства в боротьбі з проблемами, з якими зазвичай стикається суспільство, як-от бідність.

Метою статті, таким чином, є дослідження різних способи, якими суспільство може отримати користь від партнерства між державою та громадянським суспільством та виокремлення умов, за яких такі відносини можуть бути корисними як для держави, так і для громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Ідея про те, що мешканці громади відіграють певну роль у наданні послуг, безсумнівно, добре утвердилася в дискурсі та практиці міжнародного розвитку. Учасники розвитку, як зазначають Р.Еванс, Е.Остром та ін., протягом десятиліть мобілізували міські та сільські громади для «спільного виробництва» суспільних благ і послуг, які мають для них значуще значення [20; 11; 18]. Враховуючи різноманітність контекстів, у яких застосовували цей підхід, не дивно, що результати були неоднозначними. Д.Мосс та Ф.Клівер та А.Тонер, наприклад, наголошували на серйозному дисбалансі влади, який обмежує колективні дії в громаді, і на значній суперечності між вимогами справедливості та ефективності [16; 4]. Визнаючи ці недоліки, А.Дасгупта та В.Бірд, а також К.Крішна та К.Явас зазначають, що інституційні реформи можуть вивільнити місцеву енергію для виробництва того, чого не можуть держава та ринки, що бідні продовжують отримувати вигоди, незважаючи на захоплення елітою, і що громадські групи можна продуктивно залучати як субпідрядників навіть якщо їм бракує зв'язків зі своїми виборцями та легітимності з ними.

Розвиток громади, заснований на потребах, спрямований на підвищення добробуту шляхом збільшення обсягів послуг і встановлення державної політики, спрямованої на усунення диспропорцій. Але йому за своєю суттю бракує уваги до досвіду людей у спільноті. Замість використання цього досвіду для виявлення сильних сторін, які можна використовувати для підвищення добробуту, підхід, заснований на потребах, припускає, що активів громади недостатньо, щоб змінити долю громади. Таким чином, розвиток громади на основі потреб деякі вчені вважають менш життєздатною моделлю розвитку громади порівняно з розвитком громади на основі активів [13].

Організаційно державно-громадянське партнерство можна розділити на декілька категорій: між державними органами та недержавними організаціями та між недержавними організаціями. Третя категорія включає багатопартнерство, яке може включати кілька типів відносин і повноважень. Усі ці організаційні структури можуть мати місце в трьох різних просторових масштабах.

Організаційне угруповання державно-громадянського партнерства, яке відбувається між державними органами та неурядовими організаціями відрізняється тим, що один партнер є офіційною державною організацією, а обмін потенціалом і навичками часто відбувається з різними цілями. За даними дослідників, партнерства відбуваються, як правило, між муніципальною владою та місцевими організаціями, які займаються покращенням комунальних послуг водопостачання у своїй громаді.

Також важливо визначити, що мається на увазі під «партнерством». Тут ми використовуємо цей термін для позначення будь-якої істотної офіційної договірної співпраці між двома або більше установами в державному та некомерційному секторі з метою експлуатації та/або фінансування надання послуг протягом тривалого періоду часу. Комбінація партнерства може включати дві або більше державних організацій, які працюють разом (на одному рівні управління або на різних рівнях управління), дві або більше некомерційних організацій, які працюють разом, або їх поєднання. Намір тут полягає в тому, щоб вказати на наявність формальних і неформальних зв'язків між різними державними установами та виключити абстрактні поняття «широкої громадськості» з того, що насправді є офіційними інституційними механізмами.

Визначення активів громади (індивідів, асоціацій, установ, фізичного середовища, економічних ресурсів і зв'язків) дає людям можливість стати активними учасниками, а не бути пасивними споживачами, які отримують послуги. Активи збільшують соціальний капітал і сприяють зростанню добробуту. Як зазначають Дж.Крецьман і Дж.Мак Найт, хоча активи існують у кожній громаді, вони не обов'язково використовуються або доступ до них цілеспрямовано [13]. З цього розділу це означає, що традиційні рольові гравці схильні диктувати умови участі, з іншого боку, альтернативні гравці, швидше за все, запитуватимуть, як допомогти, замість того, щоб робити припущення, що робити.

Партнерство між недержавними організаціями (наприклад, громадським водопровідним кооперативом і профспілкою) також, як правило, є дуже локальним, хоча існують міжнародні НУО та профспілки, які можуть створювати міждержавні партнерства. Прикладом партнерства між місцевою та міжнародною неурядовими організаціями є співпраця між Dushtha Shasthya Kendra (DSK) і WaterAid у Дакці, Бангладеш, де організації працювали разом, щоб розширити послуги водопостачання для неформальних поселень [12].

Тепер ми переходимо до обговорення цілей державно-громадянського партнерства, як вони були виражені в літературі — як явно, так і приховано. Широкі цілі включають бажання покращити послуги з надання послуг, просувати аспекти

«суспільних благ» послуг з водопостачання та брати участь у некомерційних партнерствах, які створюють солідарність та спільні знання, а не прибутки.

Вступ до партнерства з приватним або державним суб'єктом може допомогти збільшити спроможність надавати послуги шляхом залучення нового досвіду, і таким чином підвищити як ефективність, так і якість обслуговування. Ключовим є вибір партнера з необхідним досвідом і навичками на основі обґрунтованої оцінки наявних можливостей і потреб. Однак, як показують усі тематичні дослідження, партнерство не обов'язково подолає серйозні основні обмеження, такі як нестача інвестиційного фінансування та високий рівень бідності, що обмежує перспективи відшкодування витрат. Стійкий вплив більш вірогідний, якщо передача навичок є частиною домовленості, а не просто підрядне управління. Кожен тип партнерства також має свої проблеми. Партнерство має бути адаптоване до місцевого контексту та потреб, включаючи вибір партнерів. Уряди, які вступають у партнерство, повинні мати достатню інформацію про доступні варіанти, їхні переваги, витрати та ризики. Взаємодія з місцевими ОГС, НУО та громадськими організаціями, ймовірно, буде ефективним способом покращення послуг для регіонів з низьким рівнем доходу, напр. у приміських районах через інноваційні підходи, знання місцевості та мотивацію цих груп на користь бідних. Це рекомендовано незалежно від того, чи надаються послуги державним чи приватним сектором, хоча важливо пам'ятати, що ці групи можуть мати власні проблеми та плани. Поведінка обох партнерів має вирішальне значення для успіху партнерства. Якщо місцева влада чи уряди не беруть на себе повну підтримку чи відданість цьому, це може підірвати успіх партнерства. При цьому державно-громадянське партнерство не слід розглядати просто як інструмент для підготовки

ґрунту для державно-приватного партнерства, оскільки вони також можуть запропонувати потенційну альтернативу. Зовнішня підтримка також важлива для успіху партнерства, як фінансова, так і консультативна. У випадку державно-приватного партнерства це особливо важливо під час розробки контракту, у сфері регуляторної спроможності та для посередництва у будь-яких суперечках між партнерами. У випадку державно-громадянського партнерства більш важливими є підбір партнерів, фінансові стимули для партнерів, які підтримують заходи щодо розбудови потенціалу, а також підтримка офіційного оформлення контрактів і механізмів моніторингу. Державно-громадянське партнерство загалом, швидше за все, вимагає «легкого дотику», особливо там, де немає передачі відповідальності за управління послугами. Органи публічної влади повинні зберігати гнучкість, щоб припинити невдале партнерство, не зазнаючи руйнівних витрат. Таким чином, наведені вище заходи підтверджують аргумент, наведений Крецманном і Мак Найтом [13], що активи громади з точки зору практичних навичок, спроможності та знань місцевих жителів служать колективними ресурсами, які мають у своєму розпорядженні окремі особи та громади, і ці активи можуть розширити як основу для розвитку громади. Участь була репрезентативною та трансформаційною відповідно до форм участі, наведених Уайтом [22].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Громадянське суспільство, як актор державно-громадянського партнерства, показує кардинальні зміни у діях та механізмах взаємодії із державним сектором. На противагу застарілим поглядам на громадянське суспільство, як об'єкта впливу державних органів, новий погляд формалізує суб'єктність громадського сектору. Подальших досліджень у цій сфері потребує концептуальне дослідження із взаємодії цих секторів.

Література

1. Poppe A. E., Wolff J. The contested spaces of civil society in a plural world: norm contestation in the debate about restrictions on international civil society support, *Contemporary Politics*. 2017. Vol. 23, Iss. 4. P. 469–488. doi: 10.1080/13569775.2017.1343219 (дата звернення: 25.09.2023)
2. Bolleyer N., Gauja A. Combating terrorism by constraining charities? Charity and counter-terrorism legislation before and after 9/11. *Public Admin.* 2017. 95. P. 654–669. doi: <https://doi.org/10.1111/padm.12322> (дата звернення: 25.09.2023)
3. Brinkerhoff D. W. Exploring State–Civil Society Collaboration: Policy Partnerships in Developing Countries. *Non-profit and Voluntary Sector Quarterly*. 1999. 28(1_suppl). P. 59–86. doi: <https://doi.org/10.1177/089976409902801S01> (дата звернення: 25.09.2023)
4. Cleaver F., Toner A. The Evolution of Community water Governance in Uchira, Tanzania: The Implications for Equality of Access, sustainability and Effectiveness. *Natural resources Forum*. 2006. 30. P. 207–218. doi: 10.12691/ajwr-4-3-2 (дата звернення: 20.09.2023)
5. Coston J. M. A Model and Typology of Government-NGO Relationships. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 1998. 27(3). P. 358–382. doi: <https://doi.org/10.1177/0899764098273006> (дата звернення: 20.09.2023)

6. Dasgupta A., Beard V.A. Community Driven Development, Collective Action and Elite Capture in Indonesia. *Development and Change*. 2007. 38. P. 229–249. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00410.x> (дата звернення: 25.09.2023)
7. DeMattee A. Toward a Coherent Framework: A Typology and Conceptualization of CSO Regulatory Regimes. *Non-profit Policy Forum*. 2018. 9(4). 20180011. doi: <https://doi.org/10.1515/npf-2018-0011> (дата звернення: 23.09.2023)
8. Njoku E.T. The ligaments of counter-terrorism regime: sexual violence and the vicarious traumatising of female non-governmental organisation workers: evidence from Nigeria, *Small Wars & Insurgencies*. 2019. Vol. 30, Iss. 6–7. P. 1233–1263. doi: [10.1080/09592318.2019.1649830](https://doi.org/10.1080/09592318.2019.1649830) (дата звернення: 25.09.2023)
9. Njoku E.T. Strategic Exclusion: The State and the Framing of a Service Delivery Role for Civil Society Organizations in the Context of Counterterrorism in Nigeria, *Studies in Conflict & Terrorism*. 2021. Vol. 44, Iss. 5. P. 410–430. doi: [10.1080/1057610X.2018.1543131](https://doi.org/10.1080/1057610X.2018.1543131) (дата звернення: 25.09.2023)
10. Esman M.J., Uphoff N.T. *Local organizations: Intermediaries in rural development*. Kumarian Press. 1984.
11. Evans R.H. An Analysis of Criterion Variable Reliability in Conjoint Analysis. *Perceptual and Motor Skills*. 1996. 84. P. 988–990. doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1996.82.3.988> (дата звернення: 20.09.2023)
12. Jinnah S.I.A. Rights of water connections for urban slum dwellers in Bangladesh: A study on DSK's experience in three slums of Mirpur, Dhaka. London : WaterAid, 2007.
13. Kretzmann J.P., McKnight J.L. *Discovering community power: A guide to community participation in development: Mobilizing local assets and your organization's capacity*. Evanston, IL: Asset-Based Community Development Institute, Northwestern University, 2005.
14. Krishna K., Yavas C. Immiserizing Growth in a Closed Economy. *Scandinavian Journal of Economics*. 2004. 106. P. 143–158. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00352.x> (дата звернення: 25.09.2023)
15. Leonard D., Marshall D.R. (Eds.). *Institutions of rural development for the poor: Decentralizations and organizational linkages*. University of California Press. 1982.
16. Mosse D. Authority, Gender and Knowledge: Theoretical Reflections on Participatory Rural Appraisal. *Economic and Political Weekly*. 1995. 30(11). P. 569–578. URL: <http://www.jstor.org/stable/4402501> (дата звернення: 25.09.2023)
17. Njoku E.T. Politics of Conviviality? State-Civil Society Relations Within the Context of Counter-Terrorism in Nigeria. *Voluntas*. 2020. 31. P. 1063–1076. doi: <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9910-9> (дата звернення: 25.09.2023)
18. Ostrom E. Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, Elsevier. 1996. Vol. 24(6). P. 1073–1087. doi: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(96\)00023-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(96)00023-X) (дата звернення: 25.09.2023)
19. Salamon L.M., Toepler S. Government-Nonprofit Cooperation: Anomaly or Necessity? *Voluntas*. 2015. 26. P. 2155–2177. doi: <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9651-6> (дата звернення: 21.09.2023)
20. Thomas D.W. Milton E.J., Uphoff N.T. *Local Organizations — Intermediaries in Rural Development*. Ithaca NY, and London: Cornell University Press, 1984, 391 pp., \$35.00. *American Journal of Agricultural Economics*. 1985. 67. P. 699–700. doi: <https://doi.org/10.2307/1241105> (дата звернення: 21.09.2023)
21. Toepler S. Government funding policies. In B.Seaman & D.Young (Eds.), *Handbook of research on nonprofit economics and management*. Edward Elgar. 2010.
22. White S.C. Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*. 1996. 6(1). P. 6–15. doi: <https://doi.org/10.1080/0961452961000157564> (дата звернення: 25.09.2023)

References

1. Poppe A.E., Wolff J. (2017). The contested spaces of civil society in a plural world: norm contestation in the debate about restrictions on international civil society support, *Contemporary Politics*, 23:4, 469–488, doi: [10.1080/13569775.2017.1343219](https://doi.org/10.1080/13569775.2017.1343219) [in English]
2. Bolleyer N., Gauja A. (2017). Combating terrorism by constraining charities? Charity and counter-terrorism legislation before and after 9/11. *Public Admin.*, 95, 654–669. doi: <https://doi.org/10.1111/padm.12322>
3. Brinkerhoff D. W. (1999). Exploring State–Civil Society Collaboration: Policy Partnerships in Developing Countries. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 28(1_suppl), 59–86. doi: <https://doi.org/10.1177/089976409902801S01>
4. Cleaver F., Toner A. (2006). The Evolution of Community water Governance in Uchira, Tanzania: The Implications for Equality of Access, sustainability and Effectiveness. *Natural resources Forum*, 30, 207–218. doi: [10.12691/ajwr-4-3-2](https://doi.org/10.12691/ajwr-4-3-2)
5. Coston J.M. (1998). A Model and Typology of Government-NGO Relationships. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 27(3), 358–382. doi: <https://doi.org/10.1177/0899764098273006>
6. Dasgupta A., Beard V.A. (2007). Community Driven Development, Collective Action and Elite Capture in Indonesia. *Development and Change*, 38, 229–249. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00410.x>
7. DeMattee A. (2018). Toward a Coherent Framework: A Typology and Conceptualization of CSO Regulatory Regimes. *Nonprofit Policy Forum*, 9(4), 20180011. doi: <https://doi.org/10.1515/npf-2018-0011>

8. Njoku E. T. (2019). The ligaments of counter-terrorism regime: sexual violence and the vicarious traumatisa-
tion of female non-governmental organisation workers: evidence from Nigeria, *Small Wars & Insurgencies*, 30:6–7,
1233–1263. doi: 10.1080/09592318.2019.1649830
9. Njoku E. T. (2021). Strategic Exclusion: The State and the Framing of a Service Delivery Role for Civil Society
Organizations in the Context of Counterterrorism in Nigeria, *Studies in Conflict & Terrorism*, 44:5, 410–430. doi:
10.1080/1057610X.2018.1543131
10. Esman M. J., Uphoff N. T. (1984). *Local organizations: Intermediaries in rural development*. Kumarian Press.
11. Evans R. H. (1996). An Analysis of Criterion Variable Reliability in Conjoint Analysis. *Perceptual and Motor
Skills*, 84, 988–990. doi: <https://doi.org/10.2466/pms.1996.82.3.988>
12. Jinnah S. I. A. (2007). *Rights of water connections for urban slum dwellers in Bangladesh: A study on DSK's
experience in three slums of Mirpur, Dhaka*. London : WaterAid.
13. Kretzmann J. P., McKnight J. L. (2005). *Discovering community power: A guide to community participation
in development: Mobilizing local assets and your organization's capacity*. Evanston, IL: Asset-Based Community De-
velopment Institute, Northwestern University.
14. Krishna K., Yavas C. (2004). Immiserizing Growth in a Closed Economy. *Scandinavian Journal of Economics*,
106, 143–158. doi: <https://doi.org/10.1111/j.0347-0520.2004.00352.x>
15. Leonard D., Marshall D. R. (Eds.) (1982). *Institutions of rural development for the poor: Decentralizations and
organizational linkages*. University of California Press.
16. Mosse D. (1995). Authority, Gender and Knowledge: Theoretical Reflections on Participatory Rural Appraisal.
Economic and Political Weekly, 30(11), 569–578. URL: <http://www.jstor.org/stable/4402501>
17. Njoku E. T. (2020). Politics of Conviviality? State-Civil Society Relations Within the Context of Counter-
Terrorism in Nigeria. *Voluntas*, 31, 1063–1076. doi: <https://doi.org/10.1007/s11266-017-9910-9>
18. Ostrom E. (1996). Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*,
Elsevier, 24(6), 1073–1087. doi: [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(96\)00023-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(96)00023-X)
19. Salamon L. M., Toepler S. (2015). Government–Nonprofit Cooperation: Anomaly or Necessity? *Voluntas*, 26,
2155–2177. doi: <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9651-6>
20. Thomas D. W. (1985). Milton E. J., and Uphoff N. T. *Local Organizations — Intermediaries in Rural Develop-
ment*. Ithaca NY, and London: Cornell University Press, 1984, 391 pp., \$35.00. *American Journal of Agricultural
Economics*, 67, 699–700. doi: <https://doi.org/10.2307/1241105>
21. Toepler S. (2010). Government funding policies. In B. Seaman & D. Young (Eds.), *Handbook of research on
nonprofit economics and management*. Edward Elgar.
22. White S. C. (1996). Depoliticising development: The uses and abuses of participation. *Development in Practice*,
6(1), 6–15. doi: <https://doi.org/10.1080/0961452961000157564>

Стаття надійшла до редакції 30.09.2023

Матокхнюк Олександр Дмитрович

аспірант спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»

Комунального закладу вищої освіти

«Вінницька академія безперервної освіти»

Matokhniuk Oleksandr

Graduate Student of Specialty 281 “Public Management and Administration”

Public Higher Educational Establishment

“Vinnytsia Academy of Continuing Education”

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9150

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТОВІ ВИМІРИ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

THE ESSENCE AND CONTENT DIMENSIONS OF THE STRATEGIC COMPETENCE OF A PUBLIC SERVANT

Анотація. У статті встановлено, що для розвитку державної служби та запровадження європейської культури адміністрування необхідно здійснити врахування суттєвих змін у різних сферах життєдіяльності країни, що в свою чергу передбачає вдосконалення підвищення кваліфікації публічних службовців. Формування стратегічної компетентності публічних службовців не може перебувати поза межами сучасного суспільства. На законодавчому рівні проаналізовано динаміку дефініції поняття публічна служба та її види. На основі аналізу наукової літератури та законодавства пропонуємо класифікувати види публічної служби наступним чином: політична; державна, яка включає в себе адміністративну та спеціалізовану; патронатна; безпекова, яка включає військову, правоохоронну, службу безпеки, цивільний захист; правнича, яка включає суддівську та прокурорську; муніципальна, яка включає виборчу та адміністративну.

За результатами проведеного теоретичного аналізу наукової літератури встановлено відмінності між поняттями «державний службовець» та «публічний службовець», в таких компонентах як обсяг компетенцій та відповідальність; структура та ієрархія; професійна етика та зобов'язання; політичний характер. Уточнено поняття «стратегічна компетентність публічного службовця» — як здатність працівника публічного органу до формулювання та реалізації стратегії організації, яка забезпечує її розвиток та досягнення мети. Узагальнюючи результати наукових досліджень детально розглянуто такі аспекти стратегічної компетентності публічного службовця, як розуміння місії та завдань публічної влади, розуміння стратегічних цілей, аналітичні здібності, розробка та виконання стратегій, планування та орієнтація на результат, комунікативна компетентність, адаптивність та інноваційність.

З'ясовано, що стратегічна компетентність включає в себе кілька ключових аспектів: стратегічне мислення; здатність до інновацій; управління змінами; володіння ресурсами; конкурентна перевага; лідерство тощо. Важливість стратегічної компетентності публічних службовців полягає у забезпеченні ефективної діяльності публічних органів та їх спроможності впливати на розвиток та досягнення цілей організацій.

Ключові слова: компетентність, стратегічна компетентність, публічний службовець, публічне управління.

Summary. The article establishes that for the development of the civil service and the introduction of the European culture of administration, it is necessary to take into account significant changes in various spheres of the country's life, which in turn involves improving the qualification of public servants. The formation of strategic competence of public servants cannot be outside the boundaries of modern society. At the legislative level, the dynamics of the definition of public service and its types were analyzed. Based on the analysis of scientific literature and legislation, we propose to classify the types of public service as follows: political; state, which includes administrative and specialized; patronage; security, which includes military, law enforcement, security services, civil protection; law, which includes judicial and prosecutorial; municipal, which includes electoral and administrative.

According to the results of the conducted theoretical analysis of the scientific literature, the differences between the concepts of «public servant» and «public servant» were established, in such components as the scope of competences and respon-

sibility; structure and hierarchy; professional ethics and obligations; political character. The concept of «strategic competence of a public servant» has been clarified – as the ability of a public body employee to formulate and implement the organization's strategy, which ensures its development and goal achievement. Summarizing the results of scientific research, such aspects of the strategic competence of a public servant as understanding the mission and tasks of the public authority, understanding strategic goals, analytical abilities, development and implementation of strategies, planning and orientation to the result, communicative competence, adaptability and innovativeness are considered in detail.

It was found that strategic competence includes several key aspects: strategic thinking; ability to innovate; change management; ownership of resources; competitive advantage; leadership etc. The importance of strategic competence of public servants lies in ensuring the effective operation of public bodies and their ability to influence the development and achievement of organizational goals.

Key words: competence, strategic competence, public servant, public administration.

Постановка проблеми. Стратегічна компетентність є важливою складовою професійної компетентності публічного службовця. Вона вимагає вміння розуміти мету та завдання державної політики, аналізувати ситуацію та вибирати ефективні стратегії дій для досягнення поставлених цілей. Розвиток державної служби та необхідності запровадження європейської культури адміністрування, врахування суттєвих змін у різних сферах життєдіяльності країни передбачає вдосконалення підвищення кваліфікації публічних службовців. Формування стратегічної компетентності публічних службовців не може перебувати поза межами сучасного суспільства. Це обумовлене різними аспектами, історичними традиціями, уявленнями, цінностями, правовою культурою, нормами соціального поведіння. Отже, станом на сьогодні актуальним постає питання розуміння сутності стратегічної компетентності публічних службовців які в майбутньому оволодіють високим рівнем компетентності зі стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чимало вітчизняних та зарубіжних науковців досліджували різні аспекти формування та розвитку державної служби, зокрема: теоретичні та прикладні аспекти розвитку сучасної промисловості (О. Амоша, В. Антонюк, І. Булеєв, В. Вишневський, Ю. Драчук, Ю. Залознова, Л. Збаразська, В. Ляшенко, Н. Осадча, Ю. Харазішвілі та інші); взаємозв'язки між соціально-економічним розвитком та екологічним правом (В. Андрейцев, Г. Балюк, С. Гавриш, А. Гетьман, М. Краснова, М. Малишко, В. Попов та інші); мовна політика в державі в цілому, і зокрема в галузі освіти (Б. Ажнюк, В. Брицин, Л. Булаховський, А. Бурячок, М. Вашуленко, І. Вихованець, В. Демченко, А. Загнітко, В. Кононенко, В. Лизанчук, Л. Мацько, В. Німчук, А. Погрібний, В. Радчук, В. Русанівський, Л. Ставицька, О. Тараненко та інші); проблематика лідерства в публічному, управлінні (Т. Василевська, Н. Грицяк, І. Головащенко, Л. Кормич, І. Лебединська, Л. Лисенко, Л. Матюхнюк, М. Пірен, В. Суковата, Г. Ткаченко, Л. Трофименко та інші); проблеми вдосконалення професійної підготовки управлінців (Л. Ващенко, Д. Галіцина, Л. Даниленко, Г. Дмитренко,

Л. Калініна, Л. Карамушка, Н. Клокар, Л. Кравченко, В. Кремень, В. Майборода, В. Маслов, О. Мельников, П. Надолішній, Н. Нижник, В. Олійник, Т. Сорочан, Л. Товажнянський та інші).

Мета статті — дослідити визначення, сутність стратегічної компетенції публічних службовців зокрема, вітчизняними та міжнародними науковцями.

Відповідно до мети нами було **визначено завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз поняття стратегічної компетентності.
2. Дослідити сутність стратегічної компетенції публічних службовців.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано теоретичні методи: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних.

Викладення основного матеріалу. В законодавстві України термін «публічна служба» донедавна взагалі не застосовувався. Натомість використовуються два інших поняття: «державна служба» та «служба в органах місцевого самоврядування».

В Україні на законодавчому рівні в Законі України «Про державну службу» визначено терміни «державна служба» та «державний службовець» в наступному значенні: «Державна служба — це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави...» та «Державний службовець — це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) (далі — державний орган), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби» [20].

В Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» зазначено що «Служба в органах місцевого самоврядування — це публічна, професійна діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, із забезпечення реалізації територіальними громадами права на місцеве самоврядування та

здійснення окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом» [21].

В Україні на законодавчому рівні в Кодексі адміністративного судочинства України, вперше визначено термін «публічна служба», як «діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування» [19].

Аналіз різних підходів та практик в правовому полі публічної служби в Україні дозволяє виділити різні види публічної служби, які включають різноманітні сфери та функції в державному апараті. Конкретні види публічної служби в Україні визначаються з урахуванням їхнього характеру та специфіки. В своїх наукових дослідженнях Маліновський В. детально описує та аналізує види публічної служби [10]. Він зазначає, що до основних видів публічної служби відносять службу в органах державної влади (державна служба) та службу в органах місцевого самоврядування (муніципальна служба).

На основі аналізу наукової літератури та законодавства пропонуємо класифікувати види публічної служби наступним чином: політична; державна, яка включає в себе адміністративну та спеціалізовану; патронатна; безпекова, яка включає військову, правоохоронну, службу безпеки, цивільний захист; правнича, яка включає суддівську та прокурорську; муніципальна, яка включає виборчу та адміністративну.

Дослідження сутності стратегічної компетентності фахівця полягає у необхідності вивчення та розуміння природи та характеристик державної служби, а також встановлення відмінностей між поняттями «державний службовець» та «публічний службовець».

На основі порівняльно-правового підходу, з'ясуємо різницю та спільні аспекти між державним та публічним службовцем. Важливо вивчити їх функції, правовий статус, зобов'язання, права та відповідальність. Це допоможе уточнити особливості відносин, які регулюють діяльність цих суб'єктів, а також визначити основні принципи та норми, які визначають їхню роботу та взаємодію з державною системою.

Це дослідження має на меті не лише установити різницю між державним та публічним службовцем, але й підкреслити їхню важливу роль у функціонуванні державного апарату та забезпеченні публічних послуг. Отже, зрозуміння сутності та відмінностей між цими поняттями є ключовим для ефективного правового регулювання діяльності службовців та підвищення якості державного управління.

Панова Н. зазначає, що поняття «державний службовець» слід трактувати як у широкому, так

і у вузькому розумінні. Зокрема, в широкому розумінні державний службовець — це професійний працівник будь-якої державної організації: органу, установи, підприємства, а у вузькому — це професійний працівник органів державної влади [15].

Терміни «публічний службовець» та «державний службовець» використовуються в правових та адміністративних контекстах і можуть залежати від конкретних законів та норм у кожній країні. Проте загалом можна виділити деякі особливості в різницю між цими поняттями (табл. 1).

Важливо пам'ятати, що ці різниці можуть бути визначені різним чином в різних країнах, і терміни «публічний службовець» та «державний службовець» можуть мати специфічні значення згідно з місцевим законодавством та системою управління.

Дослідження стратегічної компетентності публічних службовців може бути пов'язане з галузями, такими як публічне управління, політична наука, адміністративна наука, психологія, соціологія та інші. Однак, конкретні науковці, які досліджували цю тему, можуть варіюватися в залежності від регіону, контексту та часового періоду.

Закцентуємо увагу на працях зарубіжних науковців, які можуть бути пов'язані з дослідженням стратегічної компетентності публічних службовців.

Так, Дж. Коулман (J. Coleman) є професором публічного управління та політичної науки, який вивчає публічне управління, включаючи компетентності публічних службовців. На його думку, «...сутність суспільства полягає саме в тому, що в ньому діють подібні природним способи відтворення» [5, с. 114].

Американський політичний вчений Герберт Кауфман (Herbert Kaufman), який досліджував публічне управління, адміністративну ефективність та роль публічних службовців у виконанні державних функцій пропонує розглядати «...актуалізацію та зниження інтересу до цієї тематики в науці державного управління як притаманний самій системі управління аспект, свого роду циклічний процес» [14, с. 16].

В галузі менеджменту фахівцем є Чарльз О'Рілі (Charles O'Reilly). Він вивчає організаційну поведінку, включаючи компетентності та лідерство. За його дослідженнями «...загальна відповідність особистості роботі тісно пов'язана з низкою результатів, включаючи ефективність роботи та задоволення» [7, с. 114].

Експерт з публічного управління Едвард Вайт (Edward White), досліджує роль публічних службовців у виконанні державних функцій та адаптацію до змін. Поле його дослідження є «нові ефективні способи фінансування економічного розвитку регіонів, зокрема облігації промислового розвитку, оптимізацію оподаткування, створення офіційних та неофіційних ринків і фондів ризикового капіталу, вироблення нових програм фінансування

Таблиця 1

Порівняльна характеристика термінів «публічний службовець» та «державний службовець»

Особливості	Публічний службовець	Державний службовець
Обсяг компетенцій та відповідальності	Це більш широке поняття, яке охоплює всіх службовців, які працюють у сфері державної діяльності, незалежно від їх ролі чи рівня влади. Вони можуть працювати в державних, муніципальних органах, службах, агентствах, а також в установах, які надають публічні послуги.	Це особа, яка займає відповідальну посаду в органах влади, і виконує завдання, що пов'язані з державною діяльністю, включаючи впровадження політики, реалізацію програм і управління певними секторами громадського життя.
Структура та ієрархія	Може включати в себе широкий спектр посад, від адміністративних асистентів до вищих керівників. Вони працюють на різних рівнях ієрархії державних та публічних установ.	Часто має важливі адміністративні та виконавчі обов'язки, зазвичай працює на вищому рівні управління та приймає важливі рішення.
Професійна етика та зобов'язання	Може мати менше стратегічних функцій, але все одно повинен дотримуватися професійних стандартів та зобов'язань, що визначені законодавством.	Зазвичай відзначається більшими зобов'язаннями, пов'язаними з прийняттям стратегічних рішень, дотриманням високих стандартів професійної етики та забезпеченням відповідності політичній лінії.
Політичний характер	Зазвичай більше підданий впливу політичних чинників, оскільки його рішення та дії можуть безпосередньо впливати на реалізацію державної політики.	Може бути менше вразливим до політичних змін, оскільки його функції можуть бути більше спрямовані на надання публічних послуг та забезпечення звичайної діяльності установи.

розвитку (наприклад програми створення корпорацій для розвитку районів, ринок яких перебуває на грані краху)» [17].

Публічне управління та адміністративну реформу, звертаючи увагу на роль компетентностей публічних службовців вивчає Жан Томасен (Jean-Claude Thoenig). На його думку посилення глобалізації, періодичні економічні та фінансові кризи, зміна очікувань щодо суспільних благ, міжнародна напруженість і конфлікти, а також нові економічні та політичні ідеології спричинили великий вплив на бюрократичну модель та її еталон, державний добробут [2].

Зазначені науковці представляють лише деяку частину тих, хто досліджував стратегічну компетентність публічних службовців. В даному контексті важливо також дивитися на дослідження відповідних університетів, дослідницьких центрів та фахових видань з області публічного управління та адміністрації.

Серед науковців України Антонова О. розглядає історико-правові передумови формування стратегічної компетентності державних службовців України, сфери застосування звичаєвого права та його вплив на професійну діяльність державних службовців сучасної України [1].

Антонова О. наголошує на розвитку та закріпленні різних галузей права в Україні, включаючи сімейне право, спадкове право, земельне право, кримінальне право, судочинство, свободу особистості, злочини проти особистості та держави, цивільне право. Ці галузі права вплинули на розвиток держави та суспільства. Вона вказує на важливість правового закріплення соціальних відносин і набутих статусів та прав в суспільстві.

Проте вона вказує на протиріччя між ідеальними цінностями та реальною практикою, де існують нерозуміння, невиправдане ігнорування законів і виконання їх на часткових умовах. Антонова О. наголошує на важливості розроблення і впровадження адміністративно-управлінських звичаїв та традицій, щоб подолати невідповідності між законами та практикою. Розвиток стратегічної компетентності в українському державному управлінні потребує подолання стратегічних невідповідностей та створення рівних можливостей для всіх.

В. Бакуменко підкреслює важливість інтеграції України у світове співтовариство для її стабільного і успішного існування в глобальному світі. Він вказує, що для досягнення повноправного членства в міжнародних організаціях та спілках, країна повинна активно працювати над своєю зовнішньополітичною стратегією, але також враховувати внутрішньополітичні пріоритети під час реалізації інтеграційних цілей [3]. Науковець підкреслює важливість наявності кваліфікованих фахівців у сфері міжнародної інтеграції в органах державної влади та спеціальних установах країни. Такі фахівці відіграють важливу роль у формуванні і втіленні інтеграційних стратегій та політик.

Лопушинський І. зазначає, що дослідження вітчизняної та зарубіжної наукової літератури і практики показало, що питання формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти України досі було вивчено лише частково і не було об'єктом комплексного наукового дослідження. Більшість опублікованих робіт на цю тему належать філологам та історикам, які звертають увагу на формування та реалізацію державної мовної політики лише на поверхневому рівні. Більшість

дослідників не розглядали питання впливу мови на процес мовної підготовки на різних рівнях освіти, реформ мовної освіти в українських навчальних закладах відповідно до європейських стандартів, створення правової бази для підтримки української мови як державної мови, мов національних та регіональних меншин, а також стан українськомовної освіти в діаспорі та створення мовної політики в галузі освіти, яка б відповідала потребам сучасного суспільства. На даний момент настала необхідність у повноцінному аналізі зазначених питань, дослідженні особливостей формування та реалізації державної мовної політики в галузі освіти України. Важливо розглядати ці аспекти з урахуванням процесу євроінтеграції та серйозної мовної ситуації, яка склалася в Україні протягом всього періоду незалежності [8].

Малиновський В. висловлює думку, що багато з проблем, пов'язаних із процесом формування державності, які були актуальні до 2003 року, залишаються актуальними й нині, а деякі з них навіть загострилися. Протягом цих років Україна не змогла досягти стратегічних цілей, зокрема стати повноцінним членом Європейського Співтовариства. Попри внутрішні та зовнішні фактори, що вплинули на цей стан, такі як світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років, однією з ключових проблем залишається низька якість державного управління. Багато промахів, здійснених протягом років незалежності, є результатом неефективної організації влади та недостатньо професійного політико-адміністративного управління [9].

Науковий діяч вважає, що вирішення цієї проблеми є необхідною передумовою для розв'язання інших проблем українського суспільства, яке перебуває в системній кризі управління. Він наголошує, що країни, що прагнуть досягти високого рівня розвитку, мають потребу в ефективному державному управлінні, яке було б одночасно прозорим та доступним для громадян. Тому модернізація системи виконавчої влади є ключовою для покращення державного управління та якості адміністративних послуг.

Малиновський В. вважає, що на даному етапі політичного, соціально-економічного розвитку, коли Україна вступила до європейських інтеграційних процесів, необхідно застосовувати нові підходи до управління державними справами. Він підкреслює важливість звернення більшої уваги до проблем державного управління як наукової галузі та практичної діяльності для досягнення цієї мети.

Рудакевич М. у наукових дослідженнях розглядає концепції професійної етики державних службовців. Вона проводить глибокий та комплексний аналіз процесу становлення етики державних службовців в умовах демократизації та професіоналізації державного управління; розробляє цілісну концепцію, яка охоплює всі аспекти

етичної діяльності державних службовців [18]. Рудакевич М. розробляє та обґрунтовує модель етичної інфраструктури, яка визначає способи та засоби забезпечення реалізації етичних принципів у державному управлінні, зокрема з урахуванням актуальних вимог та потреб у розвитку української держави. Ця модель сприяє покращенню етичної поведінки державних службовців і впровадженню етичних норм у робочому середовищі.

Здійснимо порівняльний теоретичний аналіз наукової літератури щодо трактування поняття «стратегічна компетентність».

Олійник Т. у своєму дослідженні трактує поняття стратегічна компетентність «... як наявність знань вербальних і невербальних засобів щодо компенсації у спілкуванні прогалин про словотворення, граматичні форми тощо, які сприяють використанню обґрунтованої здогадки...» [13].

Бас О. у наукових дослідженнях приходить до висновку, що «...стратегічна компетентність, яка передбачає вміння окреслити стратегію розвитку закладу, визначити шляхи його розвитку. І в основі всього цього лежить психолого-педагогічна компетентність, яка характеризує керівника як особистість [4].

Вивченням проблеми управлінської компетентності керівника в системі післядипломної педагогічної освіти займався Олешко П. Він встановив, що «...управлінська стратегічна компетентність керівника закладу освіти виявляється в умінні: визначати перспективу розвитку освітньої установи, використовувати альтернативи, створюючи систему обміну інформацією, пов'язану з різними напрямками розвитку закладу освіти, системи зовнішніх зв'язків, що дають змогу реагувати на зміни й досягнення поставлених цілей; прораховувати обсяги діяльності та динаміку розвитку; здійснювати довгостроковий прогноз» [6].

Науковці вказують, що стратегічна компетентність є складним явищем, яке об'єднує здатність особи використовувати засвоєний арсенал знань та навичок для адекватного використання стратегій. Це означає, що людина, володіючи необхідними знаннями і вміннями, може вибирати і впроваджувати відповідні стратегії залежно від ситуації.

Також, деякі науковці зазначають, що стратегічна компетентність також означає здатність особистості встановлювати мету своєї професійної та навчальної діяльності, розробляти плани для досягнення цих цілей, втілювати заплановані дії і оцінювати результати своєї діяльності. Це підтримує ідею, що особа може ефективно планувати та організовувати свою діяльність, маючи стратегічний підхід.

В контексті правничих спеціальностей стратегічна компетентність може розглядатися як право, надане суспільством, здійснювати важливі рішення або дії відповідно до своїх знань і повноважень.

В цих спеціальностях стратегічна компетентність набуває особливого значення, оскільки правові аспекти та наслідки виборів і дій можуть мати великий вплив на суспільство і людей.

У психології стратегічна компетентність деколи розглядається як дієва компетентність. О. Бодалев вирізняє наступні комунікативні дії: перцептивні дії: — схилити до спілкування, визначати характер хвилювань і стан людини на основі характерних ознак та впливати на нього і розуміти його; — комунікативні мовні і немовні дії; — мовні дії: правильна емоційна, образна, стилістично маркована мова; — немовні дії: доречна міміка, жестикуляція, доцільні рухи тіла; — інтерактивні дії: взаємодія індивідів на основі комунікативно-підтримуючого, кооперативного стилів [12, с. 412].

Поділяємо думку Матохнюк Л. щодо компетентнісного підходу, який має забезпечити вищий рівень компетентності об'єктів навчання. За словами Матохнюк Л. «...майбутній фахівець має відповідати певним вимогам і за допомогою своїх знань і умінь успішно розв'язувати завдання як загального типу, так і специфічної діяльності у визначеній широкій предметній галузі..., а також мати підприємницьку (дослідження ділових можливостей); управлінську (консультування, аналітичне мислення) компетентності та загальні (аналіз, планування, контроль)» [11, с. 84].

Писаревська О. дійшла висновків, що стратегічна компетентність є складним, багатокомпонентним та динамічним феноменом [16].

Стратегічна компетентність є однією з ключових компетентностей, яку повинен мати публічний службовець. Вона дозволяє ефективно та результативно вирішувати завдання, які стоять перед органами державної влади.

Стратегічна компетентність є важливою для публічних службовців, оскільки вони повинні приймати складні рішення, які мають великий вплив на організацію, в якій вони працюють, та на суспільство загалом. Дана компетентність важлива особливістю у здатності публічного службовця розуміти та аналізувати стратегічні завдання та відповідальність, які покладені на нього в рамках його посади. Це означає, що публічний службовець повинен мати здатність до довгострокового мислення, орієнтуватися на майбутнє та розробляти стратегії для досягнення поставлених цілей. Сутність стратегічної компетентності публічного службовця полягає в здатності аналізувати складні ситуації, розуміти стратегічні цілі та завдання організації та розробляти ефективні стратегії їх досягнення.

Отже, узагальнюючи результати наукових досліджень стратегічну компетентність можна розглядати у контексті комунікаційних дій, включаючи сприйняття, мовлення та невербальні вирази, а також здатність до формулювання та реалізації стратегічних цілей та завдань організації, в яких

він працює, з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів. Стратегічна компетентність охоплює набір знань, навичок, характеристик та поведінкових аспектів, що дозволяють службовцю розуміти, розвивати та успішно впроваджувати стратегічні цілі та завдання в контексті публічного сектора.

Сутність стратегічної компетентності публічного службовця полягає в його здатності розуміти, розвивати та успішно використовувати стратегічні принципи, інструменти та підходи в своїй роботі. Ця компетентність вимагає від службовця зосередженості на довгострокових цілях та розуміння важливості стратегічного мислення і планування. Тут важливо окреслити сутність стратегічної компетентності публічного службовця. Узагальнюючи результати наукових досліджень зазначаємо що такі аспекти, як розуміння місії та завдань публічної влади, розуміння стратегічних цілей, аналітичні здібності та стратегічне мислення, розробка та виконання стратегій, планування та орієнтація на результат, лідерство та комунікативна компетентність, адаптивність та інноваційність складають основу стратегічної компетентності публічного службовця. Розглянемо кожну складову більш детально.

Розуміння місії та завдань публічної влади. Публічний службовець повинен розуміти цю місію своєї організації, а також контекст, в якому вона функціонує. Він буде здатний розуміти, аналізувати макроекономічні та соціальні процеси, які мають відбуватися в країні, та відповідати на них з точки зору та місії своєї організації. Публічний службовець повинен бути здатним зіставляти різні джерела інформації та використовувати їх для прийняття обґрунтованих рішень. Це здатність до аналізу та оцінки різних внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на діяльність організації. Вона також включає знання та розуміння політичних, економічних, соціальних, технологічних та юридичних аспектів діяльності організації, а також умінь прогнозувати можливі ризики та використовувати їх для формулювання ефективних стратегій.

Розуміння стратегічних цілей. Публічний службовець повинен мати чітке розуміння стратегічних цілей організації або сектора, в якому він працює. Це означає, що він розуміє, які результати потрібно досягти, які проблеми вирішувати та які переваги принесе досягнення цих цілей. Публічний службовець повинен мати глибоке розуміння стратегічних питань та вміти аналізувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на організацію чи установу, в якій він працює. Це включає розуміння місії, візії, цілей та стратегічних пріоритетів організації. Публічний службовець повинен бути здатний аналізувати складні проблеми та визначати ключові фактори, які впливають на рішення. Він повинен бути здатним зіставляти різні джерела інформації та використовувати їх для прийняття обґрунтованих рішень.

Аналітичні здібності та стратегічне мислення.

Публічний службовець повинен мати здатність аналізувати складні проблеми, ситуації та визначати потенційні можливості, збирати та оцінювати інформацію, виявляти тенденції та робити стратегічні висновки. Він повинен вміти проводити аналіз ризиків та оцінку впливу стратегічних рішень на організацію. Він повинен бути здатним оцінювати альтернативи, розуміти потенційні ризики та використовувати стратегічне мислення для виявлення оптимальних шляхів досягнення поставлених цілей. Публічний службовець повинен бути здатний аналізувати складні проблеми та визначати ключові фактори, які впливають на рішення. Одним із вимірів стратегічної компетентності є здатність до стратегічного мислення. Це вміння розглядати проблеми організації та завдання організації з точки зору її місця у зовнішньому середовищі та наявності внутрішніх ресурсів. Публічний службовець повинен бути здатний розрізняти те, що є критичним для організації, та розробляти стратегії, які можуть бути успішними в умовах змін.

Розробка та виконання стратегій. Публічний службовець повинен вміти розробляти стратегії, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Це включає визначення пріоритетів, розробку детальних планів дій, врахування ресурсів та вимог ефективності, а також визначення критеріїв успіху та систем моніторингу й оцінки. Публічний службовець повинен мати вміння збирати та аналізувати інформацію, проводити SWOT-аналіз, розробляти прогнози та стратегічні плани.

Планування та орієнтація на результат. Публічний службовець повинен бути здатним розробляти та впроваджувати стратегічні плани дій, встановлювати конкретні цілі та міркувати результати. Важливо вміти приймати рішення, встановлювати пріоритети та використовувати ресурси ефективно для досягнення стратегічних цілей. Іншим виміром стратегічної компетентності є здатність до стратегічного планування. Це вміння розробляти та виконувати плани дій, які можуть допомогти організації досягти своїх стратегічних цілей.

Лідерство та комунікативна компетентність.

Публічний службовець повинен мати навички лідерства та здатність впливати на інших, щоб спрямувати їх дії в напрямку досягнення стратегічних цілей. Це включає здатність комунікувати чітко та ефективно, будувати партнерські відносини та мобілізувати колективні зусилля для реалізації стратегічних завдань. Публічний службовець повинен мати лідерські якості та вміти впливати на інших, сприяти формуванню колективної відповідальності та мобілізації команди навколо стратегічних завдань. Комунікаційні навички є необхідними для передачі стратегічних цілей та забезпечення зв'язку зі зацікавленими сторонами. Також це здатність до лідерства та управління командою для досягнення

стратегічних цілей. Вона включає в себе знання та розуміння основних принципів лідерства, вміння збирати та мотивувати команду, керувати конфліктами та приймати відповідальне рішення.

Адаптивність та інноваційність. Стратегічна компетентність передбачає гнучкість та здатність адаптуватися до змінних умов та викликів. Публічний службовець повинен бути відкритим до нових ідей, інноваційних підходів та використання нових технологій для покращення стратегічного управління та досягнення результатів. Він повинен бути відкритим до новаторських ідей, вміти прогнозувати зміни та адаптуватися до нових умов. Він повинен сприяти постійному вдосконаленню та інноваціям у стратегічному управлінні. Для реалізації вищезазначеного необхідно публічному управлінцю розвивати стратегічне мислення, проявляти лідерські якості з орієнтацією на результат, розвивати вміння управляти змінами, впроваджувати інновації тощо.

Особливість стратегічного мислення є орієнтація на довгострокове бачення та планування, здатність розрізняти важливі від неважливих аспектів, а також оцінювати можливі ризики та можливості.

Основна ідея полягає у перерахуванні ключових аспектів організаційного лідерства та управління, які відіграють важливу роль у забезпеченні успіху організації в сучасному конкурентному середовищі. Кожен з них є важливою складовою стратегічного управління та допомагає організації досягти своїх цілей. Організації повинні бути готовими впроваджувати нові ідеї, технології та підходи, що допоможуть покращити їхні процеси та продукти. Інноваційність дозволяє вигідно відокремити організацію від конкурентів та забезпечити їй стійкий розвиток. В сучасному середовищі, яке постійно змінюється, організація повинна бути готовою адаптуватися до змін в зовнішньому та внутрішньому середовищі. Ефективне управління змінами дозволяє зберегти конкурентоспроможність та відповісти на виклики ринку. Організація повинна забезпечити доступ до необхідних ресурсів, таких як фінансові, людські, технічні тощо, для досягнення своїх стратегічних цілей. Ефективне використання ресурсів допомагає підтримувати робочий процес та розвиток.

Тому, лідерство та орієнтація на результат, ефективне керівництво та здатність керувати командою для досягнення стратегічних цілей є важливою складовою успіху. Важливо покласти акцент на досягнення результатів та створення сприятливого середовища для розвитку.

Вищезазначене доводить, що стратегічна компетентність публічного управлінця є важливою складовою успіху організації в сучасному конкурентному бізнес-середовищі, допомагаючи їй пристосовуватися до змін, використовувати можливості та побудувати стійку конкурентну позицію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз основних законодавчих документів засвідчує особливу актуальність та значущість вивчення стратегічної компетентності публічних службовців. На законодавчому рівні проаналізовано динаміку дефініції поняття публічна служба та її види.

За результатами проведеного теоретичного аналізу наукової літератури встановлено відмінності між поняттями «державний службовець» та «публічний службовець», в таких компонентах як обсяг компетенцій та відповідальність; структура та ієрархія; професійна етика та зобов'язання; політичний характер.

На основі проведеного дослідження виокремлено уточнено поняття «стратегічна компетентність публічного службовця», під якою розуміємо здатність працівника публічного органу до формулювання та реалізації стратегії організації, яка забезпечує її розвиток та досягнення мети. Сутність стратегічної компетентності полягає в здатності публічного службовця використовувати свої знання та досвід для розробки та реалізації стратегічних планів дій у відповідності з призначенням та

завданнями організації, в якій він працює. Ця компетентність забезпечує також здатність аналізувати зовнішнє середовище та внутрішні ресурси організації, можливості застосування та існуючі загрози, які можуть вплинути на її розвиток.

Узагальнюючи результати наукових досліджень детально розглянуто такі аспекти стратегічної компетентності публічного службовця, як розуміння місії та завдань публічної влади, розуміння стратегічних цілей, аналітичні здібності, розробка та виконання стратегій, планування та орієнтація на результат, комунікативна компетентність, адаптивність та інноваційність.

З'ясовано, що стратегічна компетентність включає в себе кілька ключових аспектів: стратегічне мислення; здатність до інновацій; управління змінами; володіння ресурсами; конкурентна перевага; лідерство тощо.

Отже, важливість стратегічної компетентності публічних службовців полягає у забезпеченні ефективної діяльності публічних органів та їх спроможності впливати на розвиток та досягнення цілей організацій.

Література

1. Антонова О. Історико-правові передумови формування стратегічної компетентності на державній службі в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 28. С. 5–10.
2. Арельяно-Голт Д., Демортен Д., Руйяр К., Теніг Дж.К. Повернення громадської організації та організації. *Організаційні дослідження*. 2013. Вип. 34 ч. 2. С. 145–167.
3. Міжнародна інтеграція. : Навч. посіб. / уклад.: І.В. Артьомов, В.Д. Бакуменко, О.М. Ващук. 14-те вид. Ужгород : Ліра, 2009. 472 с.
4. Бас О. Формування професійної компетентності посадової особи адміністративного управління. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки. 2020. № 2. С. 40–42.
5. Гірман О. Соціальний капітал як ресурс регіонального розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. № 4. С. 62–69.
6. Кінах Н.В., Олешко П.С. Структура управлінської компетентності керівника освітнього закладу в системі післядипломної педагогічної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2019. Т. 9, № 38. С. 113–133.
7. Колдуелл Д.Ф., О'Райлі К.І. Вимірювання відповідності людини роботі за допомогою процесу порівняння профілю. *Журнал прикладної психології*. 1990. Т. 6, № 76. С. 648–657.
8. Лопушинський І.П. Формування та реалізація державної мовної політики в галузі освіти України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління» / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. К., 2008. 36 с.
9. Малиновський В.Я. Державне управління : навч. посіб. Вид. 2 -ге, доп. та перероб. К. : Атіка, 2003. 576 с.
10. Малиновський В.Я. Публічна служба в Україні : підруч. Київ : Кондор, 2018. 312 с.
11. Матохнюк Л.О. Психологія інформаційної компетентності особистості (генеза онтологічного розвитку) : дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2019. 527 с.
12. Експериментальна перевірка ефективності формування предметної та дослідницької компетенцій майбутніх магістрів філології / В.Огнев'юк, Є.Полат, М.Романенко, Б.Ананьєв, Г.Балл, В.Богоявленський, ... М.Пен-тилюк та ін. Київ : Педагогіка, 2012. 218 с.
13. Олійник Т.О. Особливості формування навчально-стратегічної компетентності. *Науково-методичний журнал «Іноземні мови»*. 2013. 4. С. 9–20.
14. Орловська Ю.В., Кірюхін Р.О. Методологічні засади теорії децентралізації: ретроспективний аналіз. *Економічний простір*. Київ, 2021. Вип. 175. С. 13–18.
15. Панова Н.С. Державний службовець і публічний службовець: понятійно-правова характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. Гельветика. 2017. Вид. 5. С. 155–159.

16. Писаревська О.В. Проблема формування стратегічної компетентності майбутніх юристів-міжнародників університетах Франції як об'єкт теоретичного аналізу. *Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology*. 2020. Вип. 8(91). С. 33–37.

17. Бінгем Р., Гилл Е., Вайт С. Фінансування економічного розвитку / Пер. з англ. Г.Пехник, В.Дегтярьова. Львів : Літопис. 2003. 416 с.

18. Рудакевич М.І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління : Монографія. Тернопіль, 2007.

19. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 35–36. Ст. 446.

20. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.

21. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 черв. 2001 р. № 2493-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 33. Ст. 175.

References

1. Antonova O. Istoryko-pravovi peredumovy formuvannia stratehichnoi kompetentnosti na derzhavni sluzhbi v Ukraini. *Jurnalul juridic national: teorie si practică*. 2017. № 28. S. 5–10.

2. Areliano-Holt D., Demorten D., Ruiiar K., Tenih Dzh. K. Povernennia hromadskoi orhanizatsii ta orhanizatsii. *Orhanizatsiini doslidzhennia*. 2013. Vyp. 34 ch. 2. S. 145–167.

3. Mizhnarodna intehtatsiia : Navch. posib. / uklad.: I. V. Artomov, V. D. Bakumenko, O. M. Vashchuk. 14-te vyd. Uzhhorod: Lira, 2009. 472 s.

4. Bas O. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti posadovoi osoby administratyvnoho upravlinnia. Aktualni problemy menedzhmentu ta publicnoho upravlinnia v umovakh innovatsiinoho rozvytku ekonomiky. 2020. № 2. S. 40–42.

5. Hirman O. Sotsialnyi kapital yak resurs rehionalnoho rozvytku. Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia. 2017. № 4. S. 62–69.

6. Kinakh N. V., Oleshko P. S. Struktura upravlinskoï kompetentnosti kerivnyka osvithnoho zakladu v systemi pisliadplomnoi pedahohichnoi osvity. *Visnyk pisliadplomnoi osvity*. 2019. T. 9, № 38. S. 113–133.

7. Kolduell D. F., O'Raili K. I. Vymiriuvannia vidpovidnosti liudyny roboti za dopomohoiu protsesu porivniannia profilii. *Zhurnal prykladnoi psykhologii*. 1990. T. 6, № 76. S. 648–657.

8. Lopushynskiy I. P. Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi movnoi polityky v haluzi osvity Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra nauk z derzh. upr.: 25.00.02 «Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia» / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. K., 2008. 36 s.

9. Malynovskiy V. Ya. Derzhavne upravlinnia : navch. posib. Vyd. 2 -he, dop. ta pererob. K. : Atika, 2003. 576 s.

10. Malynovskiy V. Ya. Publichna sluzhba v Ukraini : pidruch. Kyiv : Kondor, 2018. 312 s.

11. Matokhniuk L. O. Psykhologhiia informatsiinoi kompetentnosti osobystosti (geneza ontologichnoho rozvytku): dys. ... d-ra psykol. nauk: 19.00.01. Odesa, 2019. 527 s.

12. Eksperymentalna perevirka efektyvnosti formuvannia predmetnoi ta doslidnytskoi kompetentsii maibutnikh mahistriv filolohii / V. Ohneviuk, Ye. Polat, M. Romanenko, B. Ananiev, H. Ball, V. Bohoiavlenskiy, ... M. Pentyliuk ta in. Kyiv : Pedahohika, 2012. 218 s.

13. Oliinyk T. O. Osoblyvosti formuvannia navchalno-stratehichnoi kompetentnosti. *Naukovo-metodychnyi zhurnal "Inozemni movy"*. 2013. 4. S. 9–20.

14. Orlovska Yu. V., Kiriukhin R. O. Metodologichni zasady teorii detsentralizatsii: retrospektyvnyi analiz. *Ekonomichniy prostir*. Kyiv, 2021. Vyp. 175. S. 13–18.

15. Panova N. S. Derzhavnyi sluzhbovets i publichnyi sluzhbovets: poniatiino-pravova kharakterystyka. *Prykarpatskiy yurydychnyi visnyk*. Helvetyka. 2017. Vyd. 5. S. 155–159.

16. Pysarevska O. V. Problema formuvannia stratehichnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv-mizhnarodnykiv universytetakh Frantsii yak obiekt teoretychnoho analizu. *Science and education a new dimension. Pedagogy and psychology*. 2020. Vyp. 8(91). S. 33–37.

17. Binhem R., Hyll E., Vait S. Finansuvannia ekonomichnoho rozvytku / Per. z anhl. H. Pekhnyk, V. Dehtiarova. Lviv: Litopys. 2003. 416 s.

18. Rudakevych M. I. Profesiina etyka derzhavnykh sluzhbovtiv: teoriia i praktyka formuvannia v umovakh demokratyzatsii derzhavnoho upravlinnia : Monohrafiia. Ternopil, 2007.

19. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2014. № 35–36. St. 446.

20. Pro derzhavnu sluzhbu : Zakon Ukrainy vid 10 hrud. 2015 r. № 889-VIII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2016. № 4. St. 43.

21. Pro sluzhbu v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia : Zakon Ukrainy vid 7 cherv. 2001 r. № 2493-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 33. St. 175.

УДК 351:323.2 (477)

Русенко Наталія Василівна

аспірант

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Rusenko Natalia

Postgraduate of the

V.I. Vernadsky Taurida National University

ORCID: 0000-0003-3098-4744

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9121

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

INTERNAL POLITICAL SECURITY IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM OF UKRAINE

Анотація. Вступ. Сучасні наукові дослідження безпекових явищ характеризуються увагою як провідних науковців, так і молодих вчених. Це викликано чутливістю теми для суспільства. Питання внутрішньополітичної безпеки в Україні постало особливо гостро завдого до повномасштабного вторгнення коли Російська Федерація використовувала політичну систему України для дестабілізації нашої держави з середини. Відчуття безпеки та захищеності є базовою потребою кожного живого організму, а для України пропрацювання всіх сфер де зароджується небезпека, зокрема, внутрішньополітичної сфери – це питання її суверенності та територіальної цілісності. Тож, на нашу думку, на сьогодні питання внутрішньополітичної безпеки набуває надзвичайної актуальності, що своєю чергою викликає наукову потребу у дослідженні важливого явища, визначення його об'єму, змісту та місця в комплексі системи національної безпеки України.

Метою дослідження є визначення місця внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України, а також окреслення шляхів до розуміння сутності поняття «внутрішньополітична безпека».

Матеріали і методи (I–IV). Матеріалами дослідження є: 1) наукові праці вітчизняних авторів, що здійснюють науково-практичні дослідження у сфері національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки; 2) державні акти у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Дослідження проведено як теоретичне узагальнення (I) наукових думок провідних українських вчених, які досліджували національну, політичну та внутрішньополітичну безпеку. Також провели аналіз (II) головних державних актів, що діють у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Шляхом систематизації (III) наукових підходів до розуміння поняття ми визначили сутність, об'єм і місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України.

Окремо, застосовано семантичну деривацію (IV) до творення поняття.

Результати. У науковій статті розкрито об'єм та зміст поняття «внутрішньополітичної безпеки» як складової політичної безпеки України. Визначено місце явища у системі національної безпеки України. Узагальнено основні підходи до розуміння сутності поняття шляхом аналізу наукових досліджень. Об'єднавши доробок сучасників (науковців і законодавців), ми систематизували знання у сфері внутрішньополітичної безпеки, що допомогло нам визначити окреслити складові безпеки, основні загрози, виклики та заходи із досягнення безпеки. Також визначили головні об'єкти внутрішньополітичної безпеки та сферу її впливу.

Перспективи. В подальших дослідженнях пропонується звернути увагу на систему внутрішньополітичної безпеки, а також на методи її забезпечення. Відповідні дослідження дадуть можливість покращити вже наявні державні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Ключові слова: місце внутрішньополітичної безпеки, політична безпека, система національної безпеки, сутність внутрішньополітичної безпеки.

Summary. Introduction. Modern scientific research on security phenomena is distinguished by the attention of both leading scholars and the next generation of budding intellectuals. It is caused by the profound societal resonance of such topics. In Ukraine, the discourse on internal political security became particularly acute long before the full-scale invasion. It was during these tumultuous times that the Russian Federation used Ukraine's political matrix to orchestrate internal destabilization. The feeling of safety and security is a basic need of every living organism, and for Ukraine, working on all areas where danger arises,

including the internal political sphere, is a matter of its sovereignty and territorial integrity. Therefore, in our opinion, today, the issue of internal political security isn't merely topical but of paramount importance. In its turn, it raises the scientific need to study an important phenomenon and determine its content, scope, and place in Ukraine's national security framework.

Our scholarly pursuit aims to pinpoint the integral role of internal political security in the national security system of Ukraine, as well as to illuminate the pathways to a deeper comprehension of the term «internal political security».

Materials and Methods (I–IV). The cornerstone of our research encompasses: 1) scientific works of domestic authors conducting scientific and practical research in the field of national, political, and internal political security; and 2) governmental edicts pertaining to internal political security.

The research was conducted as a theoretical generalization of (i) the scientific opinions of Ukraine's vanguard scholars who have studied national, political, and internal political security. Furthermore, we dissected (ii) the prevailing governmental decrees in the domain of internal political security. By systematizing (iii) scientific approaches to understanding the concept, we have defined the essence, scope, and place of internal political security in the national security system of Ukraine.

We also employed semantic derivation (IV) in sculpting the foundational concept.

Findings. The article reveals the content and scope of the concept of «internal political security» as a component of Ukraine's political security. The place of the phenomenon within the national security system of Ukraine is demarcated. The main approaches to understanding the essence of the concept are summarized by analyzing scientific research. By combining the work of contemporaries (both scholars and legislators), we systematized knowledge in the realm of internal political security, enabling us to pinpoint the components of security, main threats, challenges, and measures to achieve security. We also identified the main objects of internal political security and the ambit of its influence.

Prospects. In further studies, it is proposed to pay attention to the system of internal political security, as well as to the methods of its provision. Such studies will make it possible to improve the existing state instruments designed to ensure the internal political security of Ukraine.

Key words: place of internal political security, political security, national security system, essence of internal political security.

Постановка проблеми. Людина в усі часи на різних територіях захищала свої особисті потреби та інтереси. Це стосувалося не тільки права на володіння матеріальними цінностями, а й права на захист своїх персональних прав та свого соціального статусу. Тож відчуття безпеки чи відчуття захищеності є базовою потребою кожного живого організму на планеті.

Захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, стабільний розвиток нації, відповідно до чинного законодавства України, знаходяться у відповідальності системи забезпечення національної безпеки, що своєю чергою здійснює заходи із забезпечення безпеки за основними сферами життєдіяльності. Політика, економіка, екологія та інші сфери визначають особливості захисних заходів, націлених не лише на забезпечення безпеки, а й на охороні базових цінностей, матеріального добробуту кожного і кожної від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Національна безпека сучасної держави це складне багаторівневе поняття. Під ним розуміється цілий комплекс законодавчих, організаційних та інших заходів для досягнення суспільних потреб. Саме така чутливість суспільства до питань безпеки зумовлює актуальність і ціль нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Систему національної безпеки України за основними напрямками, до яких відноситься політична та внутрішньополітична безпека досліджували вітчизняні вчені: Абрамов В.І., Богданович В.Ю. [1], Бортник О.О. [1], Білоус В.Т. [14], Вавринчук М.П.

[23], Єгоров Ю.В. [1], Криштанович М.Ф. [10], Ліпкан О.С. [15], Нижник Н.Р. [14], Олійник В.О., Олуйко В.М. [23], Пушак Я.Я. [10], Семенченко А.І. [1], Ситник Г.П. [14, 23], Смолянчук В.Ф., Флейчук М.І. [10], Франчук В.І. [10] та ін.

Внутрішня політична безпека як складова політичної безпеки вживається у дослідженнях таких вчених-безпекознавців: Антонов В.О., Бінько І.Ф. [13], Гетьманчук М.П. [4], Гришук В.К. [4], Головащенко С.І. [13], Калюжна Ю.В., Косілова О.І. [11], Кравчук О.Ю. [8], Кремень В.Г. [13], Литвиненко О.В., Павлютін Ю.М., Ребкало В.А. [20], Орел М.Г. [17], Турчин Я.Б. [4], Циганов В.П. [24] та ін. Всі ці вчені доклали зусиль для визначення місця політичної безпеки в системі національної безпеки України та заклали підґрунтя для становлення внутрішньополітичної безпеки [21].

Детальну характеристику поняття «внутрішньополітична безпека» у своїх працях здійснили науковці: Андрейчук В.С., Власюк О.С. [2], Газін В.П. [3], Горло Н.В. [5], Гулай В.В. [6], Задувайло О.К. [7], Костюк Т.О. [12], Лелеченко А.П. (Lelechenko A.) [25], Омельченко С.В., Паламарчук М.О. [18], Сергієнко Т.І. [22], Скоркіна А.О. та ін.

Місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки, а також власне визначення запропонували у своїй праці «Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України» [16] Гордієнко С.Г., Кислий А.М., Омельчук В.А., Стрельбицький М.П. та ін. Вчені дійшли висновку, що у сфері внутрішньої безпеки не до кінця було розв'язано проблеми

забезпечення соціальної, економічної, гуманітарної, внутрішньополітичної та інших сфер.

Варто окремо виділити праці Максима Олександровича Паламарчука, який приділив вивченню внутрішньополітичної безпеки велику частину своїх наукових робіт та опублікував свої основні спостереження в роки незалежності. Його дисертація на тему *«Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України»* захищена у 2007 році. Публікації у співавторстві з іншими провідними вченими містять ґрунтовний аналіз політичних явищ, що виникають в середині держави, зокрема, *«Перспективи розвитку і зміцнення партійної системи в Україні»*, *«Всеукраїнський референдум в політичній системі України»*, *«Взаємодія територіальних спільнот в політичному процесі»*, *«Механізми фіксації волевиявлення народу: проблеми взаємодії»*, *«Обмеження влади народу в політичній системі країни»* та інші несуть великий особистий вклад у розробку теми. У колективних монографіях Національного інституту стратегічних досліджень вченому належать ідеї щодо вдосконалення правової бази функціонування політичних партій в Україні.

Дисертацію про загрози внутрішньополітичної безпеки держави захистила Задувайло Олена Костянтинівна у 2018 році. Інші аспекти сфери дослідили: Горло Н.В. у 2019 році та Сергієнко Т.І. у 2007 році.

Досвід Румунії та Болгарії щодо забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій у 2010 році дослідила Клітченко О.С. [9].

Метою дослідження є визначення місця внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України, а також окреслення шляхів до розуміння поняття «внутрішньополітична безпека».

Матеріали і методи (I–IV). Матеріалами дослідження є: 1) наукові праці вітчизняних вчених, що здійснюють науково-практичні дослідження у сфері національної, політичної та внутрішньополітичної безпеки; 2) державні акти у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки України.

Дослідження проведено як теоретичне узагальнення (I) наукових досягнень провідних українських вчених, які досліджували національну, політичну та внутрішньополітичну безпеку. Також провели аналіз (II) головних державних актів, що діють у сфері забезпечення внутрішньополітичної безпеки. Шляхом систематизації (III) наукових підходів до розуміння поняття ми визначили об'єм, зміст та місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України.

Окремо, застосовано семантичну деривацію (IV) до творення поняття.

Виклад основного матеріалу. Питання національної безпеки України повсякчас привертає увагу науковців. Можемо говорити про те, що на сьогодні

сферу систематизовано, накопичено достатню кількість наукових матеріалів, проте пошуки нових закономірностей безпекових явищ тривають. Науковці продовжують свої пошуки, що характеризує проблему як найбільш затребувану для активної частини громадськості та суспільства загалом.

Досліджуючи національну безпеку, в наукових колах прийнято диференціювати поняття за *сферами* чи *видами*, як головної всеохоплюючої категорії. Єдиного підходу до диференціації національної безпеки на сьогодні науковці не виробили, але вчені однакові в тому, що національна безпека як система внутрішньої і зовнішньої безпеки держави охоплює всі складові соціальної системи, а саме: економічну, гуманітарну, політичну та ін.

Диференціація національної безпеки за сферами життєдіяльності людини притаманна багатьом науковим роботам, але дослідникам характерна неоднозначність з вибором таких сфер. Будь-який запропонований поділ не може вважатися остаточним, оскільки різні науковці по-різному визначають сфери життєдіяльності людини. Таким чином, поділ за сферами може бути доповнений у нових дослідженнях.

Також науковці оперують видами національної безпеки, проте *Закон України «Про основи національної безпеки України»* (чинність 2003–2018 років) та *Закон України «Про національну безпеку України»* (2018 року) не дають точного визначення цих видів, але містять перелік сфер існування загроз.

Попри різні точки зору серед науковців поділ національної безпеки за сферами життєдіяльності характерний і іншим державним документам: Стратегіям, Концепціям, Доктринам тощо.

Стратегія національної безпеки України та Концепція забезпечення національної системи стійкості охоплюють «всі сфери суспільного життя». Стратегією, затвердженою Указом Президента від 14 вересня 2020 року № 392, запровадження національної системи стійкості віднесено до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави з метою забезпечення її національних інтересів і безпеки.

Пункт 66 Заключних положень Стратегії визначає цю Стратегію основою для розроблення таких документів, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації, зокрема, *Стратегії зовнішньополітичної діяльності*, але тут не було сформовано потребу у стратегії щодо внутрішньополітичної діяльності, що на нашу думку є великим упущенням з боку держави з огляду на те, що теперішні проблеми нашої держави починалися саме із дестабілізації внутрішньої обстановки силами спецслужб Російської федерації.

Проблема типологізації важлива для нашого дослідження, оскільки місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки залежить від того, яке місце займає вище родове поняття — політична безпека. Відзначимо, що практично всі

провідні науковці, зокрема, Кремень В.Г., Нижник Н.Р., Ліпкан В.А., Циганова В.П. та інші, не піддають сумніву існуванню політичної безпеки як вагомій, а часом головної частини національної безпеки, тож, на нашу думку, місце внутрішньополітичної безпеки, як частини політичної безпеки в системі національної безпеки України може вважатися таким, як зображено на малюнку (Рис. 1).

Кожен з наведених на Рисунку 1. видів національної безпеки так, як і сама національна безпека, може піддаватися подальшій диференціації «...». Оскільки нас цікавить місце політичної і внутрішньополітичної безпеки, на Рисунку 1. ми зобразили систему національної безпеки України — схематично.

Внутрішня і зовнішня національна безпека в науковій літературі інколи вживається як «внутрішній» та «зовнішній» аспекти національної безпеки. Внутрішня безпека — захищеність національних інтересів держави від загроз, що виходять від процесів, організацій, осіб і об'єктів, які знаходяться під управлінням держави або на її території

знаходяться під управлінням держави і (або) на її території. Зовнішня — навпаки (Рис. 1).

Політичній безпеці як самостійній гілці національної безпеки присвячено кілька ґрунтовних наукових досліджень, тож, можемо стверджувати, що місце політичної системи в системі національної безпеки України на сьогодні доведено і не підлягає сумніву. Це підтверджують окремі дослідження таких вчених як: Кремень В.Г., Кравчук О.Ю., Косілова О.І., Орел М.Г. та ін.

Відзначимо, що праці про забезпечення політичної безпеки частіше зустрічаються з політології, правознавства та у сфері національної безпеки, але у сфері публічного управління та адміністрування ця тема менш досліджена. Це стосується і системи забезпечення внутрішньополітичної безпеки — великого комплексного дослідження щодо зазначеної тематики поки не існує.

Останні наукові дослідження доводять, що політична організація займає особливе місце в системі національної безпеки, в першу чергу, це зумовлено

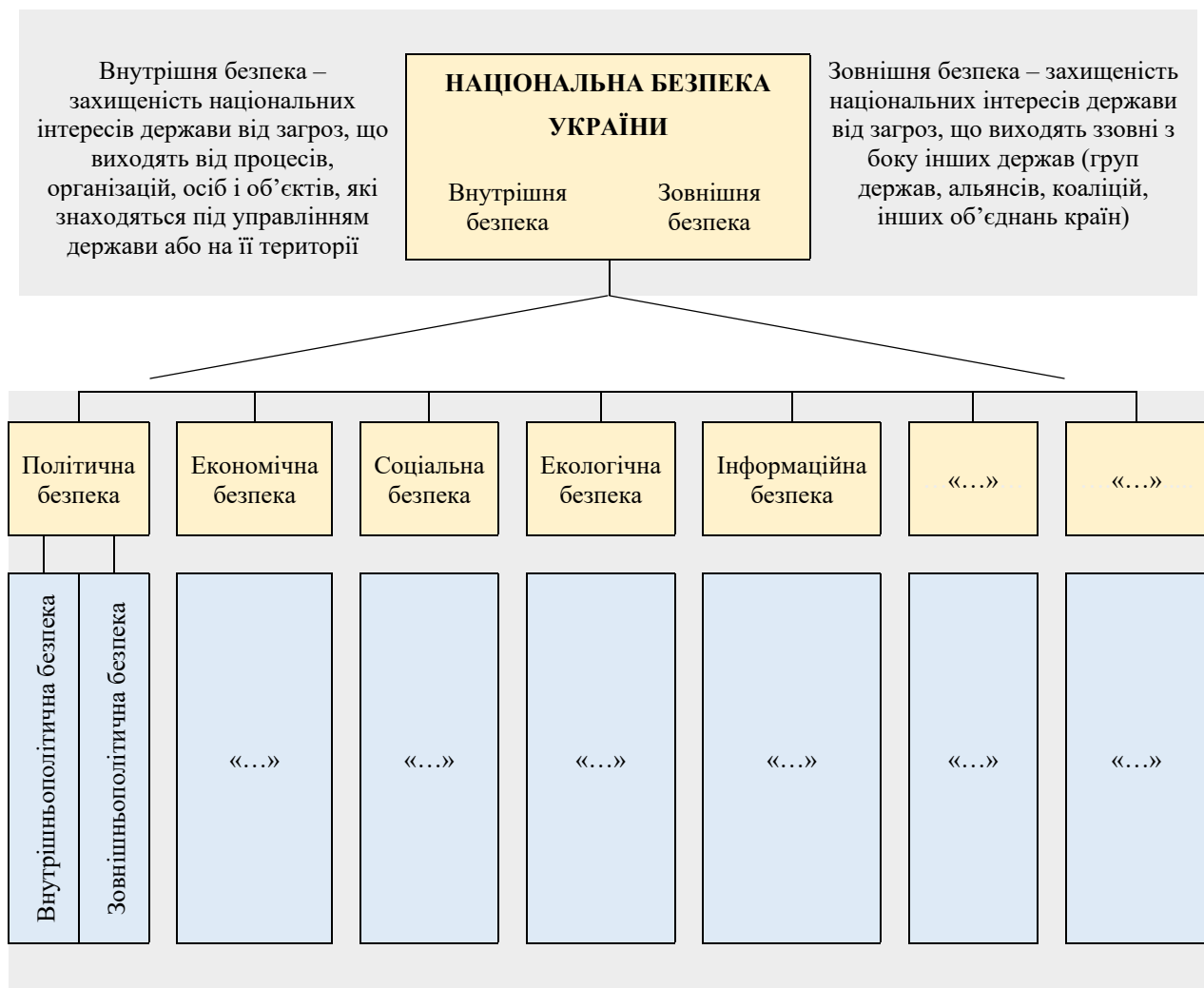

Рис. 1. Місце внутрішньополітичної безпеки в системі національної безпеки України

Джерело: власна розробка автора

життєво важливим значенням політичної сфери для суспільства [10, с. 49]. Крім того, політична безпека світу нині вийшла на перше місце. Повномасштабне вторгнення Російської федерації підтверджує те, що мирне існування суспільства залежить від безпеки саме у політичній сфері, а загрози у внутрішньополітичній сфері можуть викликатися із зовнішнього середовища.

Кравчук О.Ю. у своїй дисертації під назвою «Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни» зазначає, що «політична безпека» замінюється або своїми підвидами — зовнішньополітична і внутрішньополітична безпека, або поняттями, які набагато ширші і включають політичну безпеку як складову частину, — національна, державна, суспільна безпека. З погляду внутрішніх умов, політична безпека означає стійкість політичної системи, що виражає корінні інтереси основних соціальних груп і забезпечує соціально-політичну стабільність суспільства, відсутність у ньому соціальних і політичних конфліктів» [8, с. 5].

Косілова О.І. погоджується з іншими вченими, що «збалансована внутрішня політична безпека держави відображає стан її політичної системи ... в середині держави» [11, с. 75].

У праці «Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України» вчені дійшли висновку, що «у сфері внутрішньої безпеки не до кінця було розв'язано проблеми забезпечення соціальної, внутрішньополітичної, гуманітарної, економічної, ... безпеки», чим додатково закріпили місце внутрішньополітичної безпеки у такій багаторівневій системі як національна безпека України [1, с. 53].

Закон України «Про основи національної безпеки України» діяв протягом п'ятнадцяти років він визначав дев'ять основних сфер в яких найбільше загроз для національної безпеки України. Серед них, четвертими по важливості, є загрози у внутрішньополітичній сфері.

У квітні — травні 2023 року центр внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень провів експертне опитування «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики». У липні цього ж року проведено Круглий стіл, на якому було презентовано Доповідь з результатами опитування. Понад 20 науковців обговорили основні загрози внутрішньополітичній безпеці України та стратегії зниження ризиків. Головним завданням було: визначити «точки вразливості» українського суспільства та системи управління; оцінити ризики їх використання Російською Федерацією для дестабілізації ситуації в країні. В межах опитування респонденти відповіли на питання: 1) які загрози у внутрішньополітичній сфері є, на їхню думку, найактуальнішими для Української Держави;

2) яким є потенціал використання Росією «точок вразливості» для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні; 3) якими можуть бути інструменти зниження ризиків для національної безпеки у сфері внутрішньої політики.

Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до щорічного *Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України»* за 2022 року констатує: «Кремль прагнув дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію в Україні, провокуючи безлад і хаос у нашій країні, підірвати довіру до влади з боку українського суспільства, придушити здатність Українського народу до опору, дискредитувати й ізолювати Україну на міжнародній арені».

Тож, враховуючи зазначене, поняття «внутрішньополітична безпека» цілком самодостатнє, має своє місце в системі національної безпеки і одночасно потребує свого окремого концептуального дослідження. Слідуючи цьому, ми пропонуємо у наступній частині статті визначити шляхи до розуміння сутності поняття «внутрішньополітична безпека».

Етимологічно слово «внутрішньополітичний» походить від поєднання двох слів: *vnútrišnij*/домашній + -ьо- (-'о-) + *polityka*/політика + -ичний (-'ський). Така формула творення виражає ознаку предмета, яка граматично виявляється в категоріях роду, числа і відмінка. Тож «внутрішньополітична» в українській мові означає «та, що характеризує внутрішню політику держави».

Укладачі Словника нових термінів та понять з політології вважають, що політичну безпеку можна уявити як відповідність реального життя громадян, які декларуються органами державної влади, зокрема силовими структурами. Політична безпека передбачає, що держава створює для громадян безпечні умови їх життєдіяльності у всіх сферах суспільства, запобігає крайнім формам небезпек як зовнішньої загрози (війни), так і внутрішньої загрози (громадянської війни, бунтів, протистоянь, заворушень, терористичних актів, іншої нестабільності тощо) [19, с. 31].

Двосторонність явищ (мається на увазі внутрішня і зовнішня сторона) характерна і для політичної безпеки, але поняття «безпека» часто розглядається як комплексна характеристика взаємовідносин всередині самої системи. Тож внутрішня сторона політичної безпеки постає як деяка стійкість і ефективність інститутів влади, їх здатністю контролювати політичні процеси в країні, досягати належної підтримки від більшості громадян, а також існування продуктивних недержавних політичних організацій та відсутність конфронтації у сфері політичних відносин.

Для порівняння, зазначимо, що зовнішня сторона політичної безпеки — це забезпечення суверенітету держави, її здатності проводити незалежну

політику, виходячи з власних національних інтересів, стабільності регіональних відносин, а також відсутності міждержавних конфліктів.

Виділяються чотири **складові** внутрішньої стори політичної безпеки:

- складова, що забезпечує ефективне функціонування державної влади та системи управління органами влади (*державно-управлінська*);
- складова, у структурі якої виявляються та забезпечуються політичні інтереси окремих груп громадян (що діють у сфері політики і влади особи, соціальні групи, організації, рухи, інститути) та суспільства загалом, забезпечуються соціально-політичні права громадян, реалізується їх політична активність у несилових формах (*соціально-політична*);
- складова, що забезпечує ненасильницьке розв'язання внутрішніх суспільних конфліктів (*суспільно-конфліктологічна*);
- складова, що ґрунтується на ідеологічному, психологічному та інформаційному забезпеченні суспільно-політичної стабільності (*ідеологічно-інформаційна*).

На нашу думку, складові можна розширити врахувавши *демографічно-гуманітарну складову*, яка опирається на міжетнічні і міжконфесійні відносини, а також на діяльність об'єднань національних меншин та релігійних громад, що по свої суті не повинні мати політичних інтересів, проте використовуються як елемент впливу системі безпеки (наприклад, Українська православна церква Московського патріархату).

Національна безпека держави забезпечується її політичною організацією шляхом своєчасного реагування на реальні та потенційні **загрози** національним інтересам у політичній сфері. Окрім, реальних та потенційних загроз, науковці виділять **виклики, небезпеки та ризики** безпеці. Окреслимо основні з них:

- низький рівень політико-правової культури громадян;
- відсутність конструктивної критики з боку опозиції;
- відсутність політичної відповідальності політиків, посадових осіб та державних діячів;
- надмірна політизація громадського життя в поєднанні зі зростанням політичної пасивності й апатії народу до політики;
- слабкі демократичні традиції;
- нерозвинене громадянське суспільство;
- використання маніпуляційних технологій у політиці;
- недостатня професійна підготовка більшості українських політиків;
- наявність високого рівня корупції посадовців органів влади;
- відчуження народу від влади, відсутність можливості виборцям впливати на своїх обранців;

- тіньова політика, перетворення її на інструмент отримання фінансової вигоди та над доходів панівної верстви населення.

Загалом безпека визначається в залежності від місцеперебування джерела загроз. З огляду на це діяльність, що забезпечується стабільністю політичної системи в межах держави — внутрішня, а зовнішня — та ж діяльність поза межами держави.

Внутрішня політична безпека як певний стан захищеності національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз має свої інтереси. До національних **інтересів** у внутрішньополітичній сфері відносяться:

- здатність нації самостійно вирішувати питання державного устрою;
- стабільність політичної системи держави, гарантований захист політичного суверенітету та територіальної цілісності;
- політична незалежність, здатність проводити внутрішню і зовнішню політику, що ґрунтується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави;
- якісне функціонування політичної організації, можливість індивіда захищати свої політичні потреби та інтереси демократичним шляхом;
- безпека всіх політичних інститутів країни із дотриманням прав політичних суб'єктів;
- утримання влади правлячих сил беззбройними мирними засобами;
- забезпеченням громадянського миру і національної згоди.

Звернемо також увагу на те, що в науковій літературі інколи вживається словосполучення «внутрішня політична безпека», що цілком можливо, проте наша мова дозволяє своїм носіям шляхом єднання двох і трьох слів утворювати нові слова, так, елементи складних прикметників об'єднуються сурядним або підрядним зв'язком. У нашому випадку, прикметник, утворений сполученням основ прикметника та іменника за підрядним способом, це коли одна основа синтаксично залежить від іншої, дозволяє нам писати разом і утворити одне слово-термін: **внутрішньополітична (безпека)**.

Внутрішньополітична безпека являється різновидом політичної безпеки, яка своєю чергою має у собі протилежний компонент — зовнішньополітичну безпеку. У нашому дослідженні ми звертаємося до протилежного поняття, оскільки в порівнянні однотипних понять пізнається сутність предмета.

Так, Омельчук В. А., Стрельбицький М. П., Гордієнко С. Г., Кислий А. М. у подають ці поняття разом у таких значеннях: *внутрішньополітична безпека* — передбачає стабільність конституційного ладу, інститутів державної влади, забезпечення громадянського миру і національної злагоди, територіальної цілісності, єдності правового простору,

правопорядку, нейтралізацію причин і умов, що сприяють виникненню політичної безпеки; *зовнішньополітична безпека* — полягає у забезпеченні суверенітету країни, зміцненні її позицій як суверенної держави — одного з впливових центрів сучасного багатополярного світу, у розвитку взаємовигідних відносин з усіма країнами та інтеграційними об'єднаннями [16, с. 103].

Наприклад, економісти визначають *внутрішньополітичну безпеку* як безпеку всіх політичних інститутів країни, яка зумовлена збереженням стабільності конституційного ладу та інститутів державної влади, забезпеченням громадянського миру і національної згоди, єдності правового простору країни і правопорядку. Поняття *зовнішньополітична безпека* визначається як безпека інтересів політики, влади і держави, але вже на рівні міжнародної політики, яка забезпечується в рамках сталих міжнародних відносин акторами політики в результаті реалізації задекларованої та узгодженої політики з відомими цілями [10, с. 50].

На цьому етапі важливо зазначити, що поняття «зовнішньополітична безпека» більш досліджене науковцями у порівнянні з внутрішньополітичною. Зовнішньополітична безпека досліджена в дисертаціях, підручниках, словниках та монографіях.

Враховуючи думки вчених **сфера впливу** внутрішньополітичної безпеки охоплює: політичні партії, вибори президента і парламенту, а також вона направлена на забезпечення прав і свобод громадян, захист населення, боротьбу з корупцією чиновників, декриміналізацію економіки, обороноздатність і зміцнення національної безпеки, охорону громадського порядку, боротьбу зі злочинністю тощо. Сфера впливу підтверджує зазначене вище у статті, а саме те, що внутрішньополітична безпека цілком соціальна система.

Об'єктами внутрішньополітичної безпеки, за різними підходами, є:

- *громадяни*, їхні політичні права і свободи, форми виявлення їх політичних інтересів та політичної активності;
- *громадські об'єднання* та їх відносини в політичному вимірі;
- *держава*, її конституційний лад, суверенність, незалежність і територіальна цілісність, спадковість демократичних традицій функціонування.

Вітчизняні науковці вважають, що стан політичної системи держави відображається у збалансованій внутрішньополітичній безпеці, адже політична система забезпечує стабільний розвиток суспільства, захист інтересів всіх її соціальних груп, сприяє консолідації нації і дає можливість ефективно вирішувати завдання економічного, соціального і культурного розвитку. Внутрішньополітична безпека досягається шляхом ефективною, соціально спрямованою, узгодженою діяльністю державних органів та інститутів громадянського

суспільства, що задовольняє і захищає політичні та соціальні інтереси особи та суспільних груп, сприяє досягненню стану громадської злагоди та соціального партнерства всередині держави [16, с. 108].

Внутрішньополітична безпека держави досягається шляхом реалізації **заходів**, що закріплюють політичну стабільність держави, а саме:

- дотриманням демократичних процедур проведення виборів;
- вдосконаленням системи політичної влади;
- створенням дієвих, зокрема, судових, механізмів захисту конституційних прав і основних свобод людини;
- створенням дієвих механізмів захисту прав громадян України незалежно від місця їх перебування;
- забезпеченням неухильного дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина органами влади;
- захистом конституційного устрою;
- контролем з боку громадянського суспільства діяльності державних органів та воєнної організації держави;
- контрпропагандистською роботою, спрямованою на формування позитивного іміджу країни та для запобігання негативних наслідків розповсюдження дезінформації про внутрішню політику України;
- створенням системи протидії монополізації стратегічної державної інфраструктури вітчизняними і закордонними агентами;
- забезпеченням громадського правопорядку на території України.

Тож, на шляху до визначення поняття «внутрішньополітична безпека», з точки зору публічного управління та адміністрування, визначимо категорії:

безпека — це стан захищеності (стабільності) від зовнішніх та внутрішніх загроз, злочинних посягань та інших факторів небезпек, що дозволяє нормально існувати та розвиватися особистості, суспільству та державі;

політика — це система засобів та методів реалізації ідей, які проголошені владою (її представниками), а також визначення напрямів управлінської діяльності держави, що відповідають інтересам особи, суспільства та держави;

Загалом з'ясування змісту внутрішньополітичної безпеки серед науковців зазнає різних підходів. Головним чином це залежить від галузі в якій проводиться дослідження.

Так, деякі вчені розуміють внутрішньополітичну безпеку як збереження наявного конституційного ладу, політичної і соціальної стабільності держави. Інші вчені розуміють як відстоювання демократичних цінностей та народовладдя. Третя когорта вчених розглядає внутрішньополітичну

безпеку як невикористання насильства в політичних цілях. Кожне з цих трактувань може існувати, проте є вельми важливі аспекти.

Насправді не кожен політичний устрій гідний збереження, наприклад, ті, що ґрунтуються на насильстві і узурпації влади (авторитарні, тоталітарні), оскільки міжнародні закони визнають право народів на протест та силовий опір узурпації влади і навіть активне протистояння таким порядкам.

Якщо враховувати захист демократичних цінностей, важливо не виключати необхідність у певних обставинах пріоритету централізації та більш жорсткого управління, часом обмеження демократичних свобод. Перш за все, тут йде мова про кризи, війну, надзвичайне становище та інші умови, що в законному порядку обмежують права людини і громадянина.

Тож, сутність внутрішньополітичної безпеки полягає в наявності стійкої політичної діяльності в межах держави і політичної стабільності суспільства, що досягається формуванням стійкої політичної системи. Ця система покликана забезпечувати баланс інтересів різних соціальних груп

і потребує існування соціальної правової держави, де закон і чітка система правил гри однаковою мірою застосовується державою, політиками і суспільством. Саме в цьому розумінні держава виступає гарантом дотримання прав громадянина.

Отже, **внутрішньополітична безпека** — це стабільний стан політичної системи суспільства, що визначається законодавчою гілкою державної влади і який досягається системою заходів, спрямованих на збереження конституційного ладу держави, забезпечення державотворення і політичної системи суспільства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, враховуючи все вищезазначене, поняття «внутрішньополітична безпека» потребує окремого комплексного теоретичного дослідження. В наступних розробках пропонується звернути увагу на систему внутрішньополітичної безпеки, а також на методи її забезпечення. Відповідні наукові дослідження дадуть можливість нашій державі виробити нові, більш дієві, чи покращити наявні у її розпорядженні механізми забезпечення внутрішньополітичної безпеки.

Література

1. Богданович В.Ю., Семенченко А.І., Єгоров Ю.В., Бортник О.О. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: монографія. К. : Видавництво Кий, 2007. 370 с.
2. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. пр. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
3. Газін В.П. Внутрішньополітичні процеси і формування зовнішньої політики. Незалежність України: проблеми, поступ, перспективи: збірник матеріалів круглого столу. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2011. С. 18–22.
4. Гетьманчук М.П., Гришук В.К., Турчин Я.Б. Політологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 415 с.
5. Горло Н.В. Концептуальні засади і практика іредентизму: внутрішньополітичний і міжнародно-політичний контексти : монографія. Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т., 2019. 446 с.
6. Гулай В.В. Внутрішньополітична безпека України крізь призму концептуалізації гібридних викликів та загроз (2014–2018 рр.). *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Житомир-Київ-Краків : Вид. Євенок О.О., 2018. № 8. С. 119–126.
7. Задувайло О.К. Розкриття інформації з обмеженим доступом як загроза внутрішньополітичній безпеці держави: автореф. дис. канд. політ. наук: 21.01.01 / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2018. 19 с.
8. Кравчук О.Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса, 2019. 20 с.
9. Клітченко О.С. Забезпечення внутрішньополітичної безпеки держави в умовах суспільно-політичних трансформацій: досвід Румунії та Болгарії: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01 Київ : Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2010. 24 с.
10. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
11. Косілова О.І. Політична безпека в системі національної безпеки України. *Правова інформатика*. 2011. № 1(29). С. 72–78.
12. Костюк Т.О. Динаміка змін політичних інститутів і процесів в «післяпомаранчевій» Україні: співвідношення міжнародних та внутрішньополітичних аспектів: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Львів : Нац. ун-т ім. Івана Франка, 2013. 18 с.
13. Кремень В.Г., Бінько І.Ф., Головащенко С.І. Політична безпека України: концептуальні засади та система забезпечення : монографія. Київ : МАУП, 1998. С. 64–65.
14. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. для вищих навч. Закладів. Київ : Преса України, 2000. 304 с.

15. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html> (дата звернення: 10.08.2023)
16. Омельчук В.А. та ін. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навчальний посібник: у 2-х ч.: Ч. I / ред. А.М. Кислого і М.П. Стрельбицького. Київ : МАУП, 2021. 304 с.
17. Орел М.Г. Політична безпека як складова національної безпеки: теоретичний аспект. Науковий часопис Академії національної безпеки. 2018. № 1. С. 22–34.
18. Паламарчук М.О. Ефективність механізмів народовладдя як основа внутрішньополітичної безпеки України : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ : Б. в., 2007. 16 с.
19. Піча В.М. та ін. Політологія: сучасні терміни і поняття. Львів : Новий Світ-2000, 2015. 516 с.
20. Ребало В.Д. Політична стабільність і політична безпека: характер та механізми взаємозв'язку. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. № 3. С. 159–169.
21. Русенко Н.В. Стан розробки проблеми забезпечення внутрішньополітичної безпеки України. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2023. № 5. С. 52–59. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8941> (дата звернення: 10.08.2023)
22. Сергієнко Т.І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в контексті державотворення: автореф. дис. ... канд. політ. наук 23.00.02 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 20 с.
23. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія / за заг. ред. Г.П. Ситника. Хмельницький-Київ : Вид-во «Кондор», 2007. 669 с.
24. Циганов В.П. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції. Київ : Ніка центр, 2006. 112 с.
25. Lelechenko A. Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society, Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, 2022. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2622> (дата звернення: 10.08.2023)

References

1. Bohdanovych V. Yu., Semenchuk A. I., Yehorov Yu. V., Bortnyk O. O. Teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy u yii vyznachalnykh sferakh: monohrafiia. K. : Vydavnytstvo Kyi, 2007. 370 s.
2. Vlasuk O. S. Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky : Vybr. nauk. pr. Kyiv : NISD, 2016. 528 s.
3. Hazin V. P. Vnutrishnopolitychni protsesy i formuvannia zovnishnoi polityky. Nezalezhnist Ukrainy: problemy, postup, perspektyvy: zbirnyk materialiv kruhloho stolu. Kamianets-Podilskyi : K-PNU imeni Ivana Ohienka, 2011. S. 18–22.
4. Hetmanchuk M. P., Hryshchuk V. K., Turchyn Ya. B. Politolohiia : navch. posib. Kyiv : Znannia, 2010. 415 s.
5. Horlo N. V. Kontseptualni zasady i praktyka iredentyzmu: vnutrishnopolitychnyi i mizhnarodno-politychnyi konteksty : monohrafiia. Zaporizhzhia : Zaporiz. nats. un-t., 2019. 446 s.
6. Hulai V. V. Vnutrishnopolitychna bezpeka Ukrainy kriz pryzmu kontseptualizatsii hibrydnykh vyklykiv ta zahroz (2014–2018 rr.). Studia Politologica Ucraino-Polona. Zhytomyr-Kyiv-Krakiv: Vyd. Yevenok O. O., 2018. № 8. S. 119–126.
7. Zaduvailo O. K. Rozkryttia informatsii z obmezhenym dostupom yak zahroza vnutrishnopolitychnii bezpetsi derzhavy: avtoref. dys. kand. polit. nauk: 21.01.01 / Nats. in-t strateh. doslidzh. Kyiv, 2018. 19 s.
8. Kravchuk O. Yu. Zahrozy ta vyklyky politychnii bezpetsi Ukrainy v umovakh hibrydnoi viiny: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02. Odesa, 2019. 20 s.
9. Klitchenko O. S. Zabezpechennia vnutrishnopolitychnoi bezpeky derzhavy v umovakh suspilno-politychnykh transformatsii: dosvid Rumunii ta Bolharii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 21.01.01 Kyiv : Rada nats. bezpeky i oborony Ukrainy, Nats. in-t problem mizhnar. bezpeky, 2010. 24 s.
10. Kryshchanovych M. F., Pushak Ya. Ia., Fleichuk M. I., Franchuk V. I. Derzhavna polityka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni napriamky ta osoblyvosti zdiisnennia : monohrafiia. Lviv : Spolom, 2020. 418 s.
11. Kosilova O. I. Politychna bezpeka v systemi natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Pravova informatyka. 2011. № 1(29). S. 72–78.
12. Kostyuk T. O. Dynamika zmin politychnykh institutiv i protsesiv v “pisliapomaranchevii” Ukraini: spivvidnosnennia mizhnarodnykh ta vnutrishnopolitychnykh aspektiv : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02. Lviv : Nats. un-t im. Ivana Franka, 2013. 18 s.
13. Kremen V. H., Binko I. F., Holovashchenko S. I. Politychna bezpeka Ukrainy: kontseptualni zasady ta systema zabezpechennia: monohrafiia. Kyiv : MAUP, 1998. S. 64–65.
14. Nyzhnyk N. R., Sytnyk H. P., Bilous V. T. Natsionalna bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku) : navch. posib. dlia vyshchykh navch. Zakladiv. Kyiv : Presa Ukrainy, 2000. 304 s.
15. Lipkan V. A. Teoriia natsionalnoi bezpeky: pidruchnyk. Kyiv : KNT, 2009. 576 s. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html> (date of access: 10.08.2023)

16. Omelchuk V.A. ta in. Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky za osnovnymy napriamamy zhyttiediialnosti Ukrainy: navchalnyi posibnyk: u 2-kh ch.: Ch. I / red. A.M. Kysloho i M.P. Strelbytskoho. Kyiv : MAUP, 2021. 304 s.
17. Orel M.H. Politychna bezpeka yak skladova natsionalnoi bezpeky: teoretychnyi aspekt. Naukovyi chasopys Akademii natsionalnoi bezpeky. 2018. № 1. S. 22–34.
18. Palamarchuk M.O. Efektyvnist mekhanizmiv narodovladdia yak osnova vnutrishnopolitychnoi bezpeky Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 21.01.01. Kyiv : B. v., 2007. 16 s.
19. Picha V.M. ta in. Politolohiia: suchasni terminy i poniattia. Lviv : Novyi Svit-2000, 2015. 516 s.
20. Rebkalov V.D. Politychna stabilnist i politychna bezpeka: kharakter ta mekhanizmy vzaiemozv'iazku. Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. 2011. № 3. S. 159–169.
21. Rusenko N.V. Stan rozrobky problemy zabezpechennia vnutrishnopolitychnoi bezpeky Ukrainy. Elektronne naukovye vydannia "Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka". 2023. № 5. S. 52–59. doi: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8941> (date of access: 10.08.2023)
22. Serhiienko T.I. Vnutrishnopolitychna intehratsiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva v konteksti derzhavotvorennya: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk 23.00.02 / NAN Ukrainy. In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv, 2007. 20 c.
23. Sytnyk H.P., Oluiko V.M., Vavrynychuk M.P. Natsionalna bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka : monohrafiia / za zah. red. H.P. Sytnyka. Khmelnytskyi-Kyiv : Vyd-vo "Kondor", 2007. 669 s.
24. Tsyhanov V.P. Politychna bezpeka i bezpechna polityka: skladovi, oznaky, stan, tendentsii. Kyiv : Nika tsentr, 2006. 112 s.
25. Lelechenko A. Mechanisms for ensuring internal political security in conditions of democratization of civil society, Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok, 2022, № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2622> (date of access: 10.08.2023)

Стаття надійшла до редакції 28.08.2023

УДК 351

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Фалько Данило Ігорович

аспірант

*Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Falko Danylo

PhD Student of the

*Institute of Public Administration and Civil Service of
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

ORCID: 0009-0001-9999-0766

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9144

ПОНЯТТЯ БІОБЕЗПЕКИ ТА ЙОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ

THE CONCEPT OF BIOSAFETY AND ITS REGULATION IN STATE POLICY

Анотація. Вплив сучасних світових тенденцій, таких як глобалізація економіки, технологічний прогрес, швидке розширення зв'язків у логістичній сфері та торгівлі, міграція, військові конфлікти, спричиняє збільшення рівня захворюваності та загрози для здоров'я людей, тварин, рослин та навколишнього середовища. У цих умовах виникає необхідність у розгляді біологічної безпеки як невід'ємної частини стратегії національної безпеки кожної держави.

Стаття присвячена актуальній темі забезпечення біологічної безпеки людини та навколишнього середовища, з акцентом на необхідності державного регулювання у цій сфері.

Автор розкриває поняття біобезпеки, його основні компоненти та характерні особливості, актуальність у сучасних умовах, аналізується вітчизняна нормативно-правова база державного регулювання біобезпеки, а також здійснюється огляд заходів державного регулювання.

Автор аналізує систему біобезпеки, яка включає в себе декілька складових, що спільно сприяють забезпеченню належного рівня захисту від біологічних загроз. Акцент робиться на безпеці життя і здоров'я тварин, безпеці життя і здоров'я рослин, компонентах захисту навколишнього середовища, реалізації заходів по управлінню інвазивними чужорідними видами, регулюванні безпеки живих видозмінених організмів та забезпеченні безпеки харчових продуктів.

Доведено, що державне регулювання є ключовим елементом у забезпеченні біобезпеки країни. Використання комплексного підходу, який охоплює законодавство, контроль, сертифікацію та співпрацю, є необхідним для забезпечення безпеки громадян від можливих біологічних загроз.

Подальше дослідження сприятиме розвитку ефективних стратегій управління біобезпекою, забезпеченню належного рівня захисту від біологічних ризиків та сталого розвитку суспільства. У майбутньому, важливо зосередити увагу на вдосконаленні та реалізації національних стратегій біобезпеки, забезпечуючи надійний захист від біологічних загроз у складному технологічному середовищі.

Ключові слова: біобезпека, механізми державного регулювання біобезпеки, біотехнології, національна безпека, здоров'я тварин, здоров'я рослин, охорона навколишнього середовища, безпека харчових продуктів.

Summary. The impact of modern world trends, such as globalization of the economy, technological progress, rapid expansion of connections in the logistics sphere and trade, migration, military conflicts, causes an increase in the level of morbidity and threats to the health of people, animals, plants and the environment. In these conditions, there is a need to consider biological security as an integral part of the national security strategy of each state.

The article is devoted to the current topic of ensuring the biological safety of humans and the environment with an emphasis on the need for state regulation in this area.

The author reveals the concept of biosafety, its main components and characteristic features, its relevance in modern conditions, analyzes the domestic regulatory framework of state regulation of biosafety and also conducts a review of state regulation measures.

The author analyzes the biosecurity system, which includes several components that jointly contribute to ensuring an adequate level of protection against biological threats. Emphasis is placed on the safety of life and health of animals, the safety of life and health of plants, components of environmental protection, the implementation of measures for the management of invasive alien species, the regulation of the safety of living modified organisms and ensuring the safety of food products.

It has been proven that state regulation is a key element in ensuring the country's biosecurity. The use of an integrated approach that covers legislation, control, certification and cooperation is necessary to ensure the safety of citizens from possible biological threats.

Further research will contribute to the development of effective biosecurity management strategies, ensuring an adequate level of protection against biological risks and sustainable development of society. In the future, it is important to focus on improving and implementing national biosecurity strategies, ensuring reliable protection against biological threats in a complex technological environment.

Key words: biosecurity, mechanisms of state regulation of biosecurity, biotechnologies, national security, animal health, plant health, environmental protection, food safety.

Постановка проблеми. Сучасні реалії визначають проблему біобезпеки як вагому та актуальну у контексті глобалізації та появи нових загроз, які мають потенціал глобального характеру. Висуваються вимоги об'єднання зусиль держав, громадянського суспільства та міжнародної спільноти для ефективного вирішення широкого спектру питань у сфері нерозповсюдження та протидії біологічним загрозам, що включають навіть прояви біотероризму.

Зокрема, біотехнології сьогодні представляють значний економічний та військовий потенціал, проте їх використання може справити негативний вплив на суспільство та безпеку держави. Складність проблем біобезпеки зумовлена їх багатоаспектністю та постійними змінами в регулюванні цієї сфери. Саме зараз, у зв'язку з глобалізацією та виникненням нових загроз, стає ще важливіше забезпечити спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти для ефективного контролю та реагування на біологічні ризики.

Важливим аспектом забезпечення біобезпеки є державне регулювання. Держава відіграє ключову роль у створенні ефективної системи запобігання, виявлення та протидії біологічним загрозам. Вона повинна встановлювати правові, організаційні та технічні механізми для забезпечення безпеки громадян, екосистем та важливих національних інтересів.

Державне регулювання включає розробку та впровадження нормативних актів, які регулюють діяльність у сфері біобезпеки. Це можуть бути закони, постанови, накази, стандарти та інші правові акти, що визначають правила та вимоги щодо забезпечення безпеки при обігу біологічних матеріалів, використанні біотехнологій, діагностиці та контролі за захворюваннями.

Провідна роль держави полягає в розробці стратегій та планів дій у випадку виникнення біологічних загроз. Ці плани включають в себе чіткі механізми реагування, координацію заходів та співпрацю між різними органами державного управління, науковцями, медичними працівниками та іншими відповідальними структурами.

Крім того, держава відіграє роль у забезпеченні ефективного контролю та нагляду за дотриманням встановлених правил та стандартів. Це включає моніторинг за впровадженням біобезпечних практик у сферах сільського господарства, харчової промисловості, медицини та інших сферах діяльності.

У сучасному світі державне регулювання є важливою ланкою в системі забезпечення біобезпеки. Спільна діяльність держави, громадянського суспільства, науковців та міжнародних партнерів дозволяє створити стійку та надійну систему захисту від можливих біологічних загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний момент у вітчизняній літературі ще не було проведено системних досліджень поняття біобезпеки та його важливих аспектів в контексті їх державного регулювання. Окремі питання цієї проблематики розглядалися в роботах науковців, таких як М. Колісник [4], І. Кравченко [6], М. Медведєва [9], В. Тарасенко [11], В. Ліпкан [8]. Більшість дослідників переважно акцентує на аналізі заходів щодо забезпечення загальної екологічної безпеки. Також важливо відзначити праці В. Андрейцева [10], Н. Барбашової [3], О. Заржицького [5] та інших авторів, які працюють над розвитком цього наукового напрямку.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі актуальних аспектів біобезпеки та її регулювання в державній політиці. Завданням дослідження є розгляд теоретичних засад біобезпеки, а також визначення ключових напрямків державного регулювання для забезпечення безпеки суспільства від потенційних біологічних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Поняття біобезпеки можна визначити як забезпечення заходів для запобігання, виявлення та вирішення біологічних загроз, які можуть становити ризик для здоров'я людини, тварин та рослин, а також для екосистем. Це поняття охоплює всі сфери, пов'язані з біологічною безпекою, включаючи заходи з профілактики захворювань, контроль за розповсюдженням хвороб, захист від біотероризму, регулювання біотехнологій та біологічних матеріалів [15].

Можна зустріти наступне визначення біобезпеки — це стратегічний та інтегрований підхід, що охоплює політичні та регуляторні рамки для аналізу та управління відповідними ризиками для життя та здоров'я людей, тварин і рослин, а також пов'язаними ризиками для навколишнього середовища [12].

Основною метою біобезпеки є захист від ризиків, які спричиняються хворобами та організмами. Основні інструменти біобезпеки — це виключення, ліквідація та контроль, підтримані управлінням експертних систем, практичними протоколами, швидким й ефективним забезпеченням та обміном важливою інформацією [13].

Дослідник К. Кумар виділяє фактори, які мають вплив на біобезпеку:

1. Глобалізація.
2. Нові технології сільськогосподарського виробництва та обробки продуктів харчування.
3. Збільшений обсяг торгівлі харчовими та сільськогосподарськими продуктами.
4. Зростання подорожей та переміщення людей через кордони.
5. Прогрес у засобах зв'язку та глобальний доступ до інформації про біобезпеку.
6. Збільшений громадський інтерес до біорізноманіття, навколишнього середовища та впливу сільського господарства на обидва аспекти.
7. Недостатність технічних та оперативних ресурсів.
8. Висока залежність деяких країн від імпорту продуктів харчування [5].

Система біобезпеки включає в себе декілька складових:

1. Безпека життя і здоров'я тварин.
2. Безпека життя і здоров'я рослин.
3. Компоненти захисту навколишнього середовища.
4. Інвазивні чужорідні види.
5. Живі видозмінені організми.
6. Безпека харчових продуктів [12].

1. Здоров'я тварин. Біозахист здоров'я тварин стосується імпорту, внутрішній та експортний санітарний контроль. Контроль імпорту в основному призначений для запобігання занесенню небезпеки, патогенної для тварин під час торгівлі тваринами, генетичним матеріалом тварин, продуктами тваринного походження, кормами та біопрепаратами.

2. Здоров'я рослин. Застосування нормативного контролю для захисту здоров'я рослин є важливою сферою біологічної безпеки, яка також охоплює загрози дикорослим рослинам. На здоров'я рослин можуть негативно вплинути різні види шкідників (тобто самі рослини та тварини або патогенні організми, які шкідливі для рослин або рослинних продуктів). Зростаючий інтерес до екологічних питань вимагає від компетентних органів, відповідальних за здоров'я рослин, також управління

екологічними шкідниками, які переважно впливають на інші організми, тим самим завдаючи шкоду рослинам та рослинним екосистемам.

3. Охорона навколишнього середовища. Охорона навколишнього середовища в широкому розумінні також є діяльністю біобезпеки. Специфічні біомедичні крос-секторальні екологічні ініціативи можуть бути реалізовані компетентними органами, особливо в управлінні біологічними ресурсами з метою забезпечення стійкого сільського господарства та збереження повної біологічної різноманітності генетичних ресурсів. Організми, створені за допомогою сучасних біотехнологій, також можуть загрожувати рослинному середовищу, наприклад, через схрещення для створення більш агресивних дикорослих рослин, що порушують екологічний баланс та зменшують біорізноманіття.

4. Інвазивні чужорідні види. Інвазивні чужорідні види — це рослини, тварини, патогени та інші організми, які не є місцевими для даної екосистеми і можуть спричинити економічну або екологічну шкоду, або негативно вплинути на здоров'я людини. Зокрема, вони негативно впливають на біорізноманіття, включаючи зменшення або знищення місцевих видів через конкуренцію, хижацтво або передачу патогенів та руйнування місцевих екосистем і функцій екосистем. Інвазивні чужорідні види загрожують розвитку через їх вплив на сільське господарство, лісівництво, рибальство та природні системи, які є важливою основою засобів існування для населення у розвиваючих країнах. Біобезпека з точки зору різноманітності живих організмів з усіх джерел включає в себе введення, контроль чи ліквідацію інвазивних видів, які загрожують екосистемам. Інвазивні чужорідні види — це глобальна проблема, яка потребує співпраці між урядами, економічними секторами та недержавними та міжнародними організаціями.

5. Генетично модифіковані організми (ГМО). Генетично модифіковані організми (ГМО), які виникають в результаті біотехнологій та ймовірно можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище, що може вплинути на збереження біологічного різноманіття, враховуючи також ризики для здоров'я людини. Регуляторні вимоги, що охоплюють безпечний трансфер, обробку та використання ГМО, що виникають внаслідок сучасних біотехнологій, є новою акцентованою точкою в біобезпеці та спонукають до сильного міжсекторного інтересу, до більш гармонійних підходів до їх управління.

6. Безпека харчових продуктів. Для безпеки харчових продуктів потрібно контролювати ризики біологічного, хімічного та фізичного походження в імпортованих продуктах харчування, продуктах, що виробляються на внутрішньому ринку, та продуктах, що експортуються. Контроль харчових продуктів, заснований на належній гігієнічній

практиці, залишається основою сучасних систем безпеки харчових продуктів. За оцінками, до однієї третини людей щороку вражаються мікробними захворюваннями харчового походження, причому більшість збудників є зоонозними [12].

На сьогоднішній день основні загрози біобезпеці включають в себе широкий спектр ризиків, пов'язаних з можливістю виникнення та поширенням інфекційних хвороб, біотероризму, невідповідності стандартам безпеки у лабораторній діяльності, надмірному використанню антибіотиків та збільшенню ризику з'явлення антибіотикорезистентності, порушення екологічної рівноваги і генетичної маніпуляції, зокрема, генетично модифікованих організмів.

З огляду на зростаючі загрози, пов'язані зі збільшенням кількості захворювань та поширенням нових інфекцій, державне регулювання біобезпеки стає все важливішим і вимагає ефективної політики.

Вітчизняний дослідник М. Колісник визначає державне регулювання біобезпеки як систему заходів, спрямованих на забезпечення безпеки населення від біологічних загроз та на зменшення ризиків виникнення та поширення захворювань у людей, тварин і рослин, а також забезпечення ефективного захисту території держави від біотероризму та інших біологічних загроз. Державне регулювання біобезпеки охоплює весь цикл життєдіяльності біологічних об'єктів — від дослідження та розробки нових біотехнологій до їх застосування в промисловості та військовій сфері [4].

Завданням державної політики у сфері гарантування біобезпеки та біологічного захисту є створення та забезпечення ефективного функціонування національної системи забезпечення біобезпеки та біологічного захисту, яка передбачатиме прогнозування, профілактику, ідентифікацію та протидію раніше невідомим та вже існуючим загрозам біологічного походження, розроблення сучасних ефективних методів запобігання таким загрозам, профілактики та зменшення впливу біологічних загроз на стан здоров'я людини, середовище її життєдіяльності, харчові продукти, тварин, рослин і навколишнє природне середовище, оперативне реагування на ці загрози, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій у результаті впливу небезпечних біологічних агентів на життя та здоров'я людини та навколишнє природне середовище в цілому, а також можливих актів біотероризму [2].

Інструменти державного регулювання біобезпеки включають різноманітні законодавчі та нормативні акти, національні та міжнародні конвенції, програми та стратегії з біобезпеки, системи моніторингу та контролю, а також різні заходи з профілактики та ліквідації загроз.

Наприклад, українське законодавство з біобезпеки включає такі закони як «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про захист рослин», «Про біобезпеку при роботі з генетично

модифікованими організмами», а також різні нормативні акти та інструкції щодо захисту населення від біологічних загроз.

Державне регулювання біобезпеки також здійснюється за допомогою національних та міжнародних програм та стратегій, таких як «Національна стратегія з біобезпеки в Україні на період до 2025 року», «Стратегія біологічної безпеки Європейського Союзу», «Програма з біобезпеки та захисту здоров'я в США».

Крім того, існують різні системи моніторингу та контролю, такі як система раннього попередження та реагування на епідемії, система контролю якості продуктів харчування, система моніторингу за станом довкілля та інші.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поняття біобезпеки, що базується на теоретичних засадах та практичних заходах, охоплює широкий спектр аспектів, що обумовлюють необхідність комплексного та системного підходу.

Центральним елементом теоретичних засад біобезпеки є усвідомлення того, що загрози з боку біологічних факторів можуть впливати на різні аспекти життя суспільства. Вони обумовлюють не лише необхідність виявлення і контролю за епідеміями та захворюваннями, а й глибоке розуміння можливостей використання біологічних агентів у злочинних або терористичних цілях.

Поняття біобезпеки на практиці передбачає впровадження різноманітних заходів, які спрямовані на запобігання поширенню захворювань, збереження генетичної цілісності, контроль за генетично модифікованими організмами та біологічними агентами. Такий підхід дозволяє забезпечити найвищий рівень безпеки для громадського здоров'я, біорізноманіття та екосистеми.

Усвідомлення поняття біобезпеки включає в себе ідею системності та комплексності підходу до регулювання цієї сфери. Воно передбачає взаємодію державних інституцій, науковців, медичних фахівців, громадськості та міжнародних партнерів для створення цілісної системи захисту від можливих біологічних загроз.

Таким чином, поняття біобезпеки становить фундамент для розробки та впровадження державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки та сталого розвитку суспільства. Це поняття враховує комплексні виклики та можливості, що дозволяють забезпечити національну безпеку у змінних умовах сучасного світу.

Перспективи подальших досліджень у сфері біобезпеки є важливим напрямом для забезпечення національної та глобальної безпеки у зростаючому вимірі біологічних загроз. Дослідницька спрямованість дозволить розкрити нові аспекти та знайти оптимальні рішення для запобігання та протидії потенційним біологічним небезпекам. Деякі з можливих перспективних напрямків досліджень в цій області включають:

1. Розвиток нових технологій діагностики та моніторингу.
2. Розробка та вдосконалення стандартів та протоколів біобезпеки.
3. Роль біобезпеки в управлінні глобальними кризами.

Загалом, подальші дослідження в галузі біобезпеки мають ключове значення для забезпечення національної та міжнародної безпеки. Вони сприятимуть більш ефективній протидії біологічним загрозам та допоможуть створити більш стійке та стабільне суспільство, яке може впоратися з викликами сучасності.

Література

1. Про біологічну безпеку України : Рішення РНБО від 27.02.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0003525-09> (дата звернення: 04.09.2023)
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту» : Указ Президента України; Стратегія від 17.12.2021 № 668/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/668/2021> (дата звернення: 04.09.2023)
3. Барбашова Н. Забезпечення екологічної безпеки: розвиток галузевого підходу в екологічному законодавстві. Право України. 2001. № 6. С. 78–79.
4. Державне регулювання біобезпеки в Україні: стан, проблеми та перспективи / М.В. Колісник та ін. // Науковий вісник НУБіП України. 2018. Т. 274. С. 1–10.
5. Заржицький О. Екологічна безпека та безпека праці у системі правового механізму національної безпеки. Право України. 1999. № 9. С. 66–68.
6. Кравченко І.І., Мельник О.І. Державне регулювання біобезпеки: сутність, напрями та інструменти. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. 43. С. 83–88.
7. Коваленко Т.О. Правові аспекти біологічної безпеки України. Публічне право. 2015. № 4(20). С. 17–24.
8. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 576 с.
9. Медведєва М. Стан та перспективи правового регулювання біотехнологічної діяльності в Україні. Право України. 2004. № 8. С. 95–99.
10. Проблеми права екологічної безпеки : навч. посібник / М.В. Кранова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.]; під заг. ред. В.І. Андрейцева; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. 575 с.
11. Тарасенко В.В. Ризики пов'язані зі створенням та використанням генетично змінених рослинних організмів. Екологічний вісник. 2007. № 2. С. 13–14.
12. Kumar K., Yadav J., Rao N. History, Concept and Components of Biosecurity. Advances in Agriculture Sciences. AkiNik Publications. New Delhi. 2019. Vol. 19. 216 p.
13. Peng H., Bilal M., Iqbal H.M.N. Improved biosafety and biosecurity measures and/or strategies to tackle laboratory-acquired infections and related risks. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2018. 15. 2697.
14. Technical Consultation on Biological Risk Management in Food and Agriculture. URL: <https://www.fao.org/3/y8612e/y8612e.pdf> (дата звернення: 21.08.2023)
15. World Health Organization (WHO). Infection prevention and control of epidemic- and pandemic-prone acute respiratory infections in health care. 2005. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/69707/WHO_CDS_EPR_2007.6_eng.pdf (дата звернення: 20.08.2023)

References

1. Pro biolohichnu bezpeku Ukrainy: Rishennia RNBO vid 27.02.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0003525-09> (date of access: 04.09.2023)
2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku “Pro Stratehiu biobezpeky ta biolohichnoho zakhystu”: Ukaz Prezidenta Ukrainy; Stratehiia vid 17.12.2021 № 668/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/668/2021> (date of access: 04.09.2023)
3. Barbashova N. Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky: rozvytok haluzevoho pidkhodu v ekolohichnomu zakonodavstvi. Pravo Ukrainy. 2001. № 6. S. 78–79.
4. Derzhavne rehuliuвання biobezpeky v Ukraini: stan, problemy ta perspektyvy / M.V. Kolisnyk ta in. // Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy. 2018. T. 274. S. 1–10.
5. Zarzhytskyi O. Ekolohichna bezpeka ta bezpeka pratsi u systemi pravovoho mekhanizmu natsionalnoi bezpeky. Pravo Ukrainy. 1999. № 9. S. 66–68.
6. Kravchenko I.I., Melnyk O.I. Derzhavne rehuliuвання biobezpeky: sutnist, napriamy ta instrumenty. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. 2021. 43. S. 83–88.

7. Kovalenko T.O. Pravovi aspekty biolohichnoi bezpeky Ukrainy. Publichne pravo. 2015. № 4(20). S. 17–24.
8. Lipkan V.A. Natsionalna bezpeka Ukrainy: navch. posib. K. : KNT, 2009. 576 s.
9. Medvedieva M. Stan ta perspektyvy pravovoho rehuliuвання biotekhnolohichnoi diialnosti v Ukraini. Pravo Ukrainy. 2004. № 8. S. 95–99.
10. Problemy prava ekolohichnoi bezpeky : navch. posibnyk / M.V. Kranova, H.I. Baliuk, A.H. Bobkova [ta in.]; pid zah. red. V.I. Andreitseva; M-vo osvity i nauky Ukrainy; Kyiv. nats. un-t, Nats. hirn. un-t. Dnipro : NHU, 2016. 575 s.
11. Tarasenko V.V. Ryzyky poviazani zi stvorenniam ta vykorystanniam henetychno zminenykh roslynnykh orhanizmiv. Ekolohichniy visnyk. 2007. № 2. S. 13–14.
12. Kumar K., Yadav J., Rao N. History, Concept and Components of Biosecurity. Advances in Agriculture Sciences. AkiNik Publications. New Delhi. 2019. Vol. 19. 216 p.
13. Peng H., Bilal M., Iqbal H.M.N. Improved biosafety and biosecurity measures and/or strategies to tackle laboratory-acquired infections and related risks. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2018. 15. 2697.
14. Technical Consultation on Biological Risk Management in Food and Agriculture. URL: <https://www.fao.org/3/y8612e/y8612e.pdf> (date of access: 21.08.2023)
15. World Health Organization (WHO). Infection prevention and control of epidemic- and pandemic-prone acute respiratory infections in health care. 2005. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/69707/WHO_CDS_EPR_2007.6_eng.pdf (date of access: 20.08.2023)

Стаття надійшла до редакції 02.09.2023

Хряпинський Антон Петрович
*кандидат юридичних наук, директор
ТОВ «ХРЯПИНСЬКИЙ І КО»*
Khriapynskiy Anton
*Candidate of Law Sciences, Director
LTD «Khriapynskiy and partners»*
ORCID: 0000-0002-2492-051X

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9099

ГІБРИДНИЙ ВПЛИВ І СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

HYBRID INFLUENCE AND MODERN INFORMATION ENVIRONMENT

Анотація. Вступ. Інформаційне середовище та величезний потенціал для його використання у зловмисних діях вже певний час тому привернули значну увагу фахівців у сфері гібридних загроз та гібридної війни. З початку тисячоліття використання операцій впливу як державними, так і недержавними акторами стає все більш очевидним як для тих, хто приймає рішення, так і для пересічного населення. Цифрова революція, що впливає на розповсюдження інформації та соціальний обмін у наших суспільствах і спільнотах, а також посилення зв'язаності ключових суспільних систем та інфраструктури відкрила не лише нові можливості, а також і вразливі місця. Крім того, зміни на ринках праці та у демографічному складі багатьох суспільств розширили можливості та горизонти для частини суспільства, але залишили інших невпевненими у своєму місці чи представленості їхніх інтересів у традиційних ЗМІ чи політичній сфері. Це мало прямий вплив як на національну публічну політику, так і на міжнародні відносини, не в останню чергу пов'язане з різними референдумами та виборами.

Мета. Метою даної роботи є повне, всебічне та доктринальне дослідження загальнотеоретичних засад гібридного впливу у контексті визначення та характеристики інформаційного середовища.

Матеріали і методи. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: емпіричний (для збору та систематизації даних), спостереження (для узагальнення інформації), аналізу та синтезу (для оцінки ситуацій та прикладів до них, а також вжиття необхідних заходів).

Результати. Акцентовано увагу на тому, що комунікаційні стратегії необхідно адаптувати до інформаційного середовища, де кількість каналів для охоплення населення є значно різноманітнішою, ніж лише десять років тому. Це вимагає більших знань щодо ключових цільових аудиторій, розуміння того, які їхні мотивації, занепокоєння та досвід, які канали вони використовують і як мають бути оформлені повідомлення, щоб вони були зрозумілими та ефективними. Іншим ключовим аспектом є впровадження відповідних наборів навичок у служби безпеки та розвідки, оскільки здатність підтримувати ситуаційну обізнаність є ключовою передумовою для кількох інших сфер реагування та стійкості. Оскільки операції впливу можуть бути спрямовані на багато різних ситуацій або акторів у публічному та приватному секторах, також важливо закрити потенційну відповідальність або прогалини у сприйнятті, якими може скористатися опонент. Одним із способів їх зменшення може бути створення організації, яка забезпечує обмін інформацією, навчання та співпрацю для ключових суспільних акторів, а також забезпечує комплексне відстеження загроз, пов'язаних з гібридним впливом, і реалізує механізм раннього попередження. Дану організацію необхідно адаптувати до існуючого законодавства та нинішнього інформаційного середовища, де дані переміщуються вільно, але при цьому стали дуже цінним товаром, який намагаються отримати багато недоброчесних акторів, починаючи від окремих осіб, закінчуючи державами.

Зосереджено увагу на тому, що операції впливу використовують широкий спектр методологій, технологій та інструментів, але всі вони виграють від великої кількості легкодоступних даних, що дає змогу на відстані дізнатися, як працює чуже інформаційне середовище. Здатність оцінювати та переналаштовувати операції також значно зросла останнім часом. Завдяки швидкості, охопленню та можливостям анонімності в сучасних каналах зв'язку також легше залучати або вилучати акторів у цьому середовищі, не розкриваючи свою особу та справжні мотиви. Науковці та практики в демократичних суспільствах часто розділяють кібероперації та операції впливу.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на виробленні конкретних методик та показників для протидії внутрішнім загрозам та критеріїв побудови системи їх попередження в контексті інформаційного середовища.

Ключові слова: управління, гібридні загрози, протидія та превенція, інноваційний розвиток, протидія загрозам, превенція загрозам, гібридні загрози в управлінні.

Summary. Introduction. The information environment and the huge potential for its use in malicious actions have already attracted considerable attention from experts in the field of hybrid threats and hybrid warfare. Since the turn of the millennium, the use of influence operations by both state and non-state actors has become increasingly apparent to both decision makers and the public. The digital revolution, affecting the dissemination of information and social exchange in our societies and communities, as well as the increased connectivity of key societal systems and infrastructure, has opened not only new opportunities, but also vulnerabilities. In addition, changes in the labor markets and demographics of many societies have expanded opportunities and horizons for some, but left others unsure of their place or the representation of their interests in traditional media or the political sphere. This has had a direct impact on both national public policy and international relations, not least related to various referenda and elections.

Purpose. The purpose of this work is a complete, comprehensive and doctrinal study of the general theoretical foundations of hybrid influence in the context of defining and characterizing the information environment.

Materials and methods. The following scientific methods were used during the research: empirical (to collect and systematize data), observation (to generalize information), analysis and synthesis (to evaluate situations and examples of them, as well as take necessary measures).

Results. Attention is focused on the fact that communication strategies must be adapted to the information environment, where the number of channels for reaching the population is much more diverse than just ten years ago. This requires greater knowledge of key target audiences, understanding what their motivations, concerns and experiences are, what channels they use and how messages should be framed to be understandable and effective. Another key aspect is instilling appropriate skill sets in security and intelligence services, as the ability to maintain situational awareness is a key prerequisite for several other areas of response and resilience. Because influence operations can target many different situations or actors in the public and private sectors, it is also important to close potential liability or perception gaps that an adversary can exploit. One of the ways to reduce them can be to create an organization that provides information exchange, training and cooperation for key societal actors, and also provides comprehensive tracking of threats related to hybrid impacts and implements an early warning mechanism. This organization needs to be adapted to existing legislation and the current information environment, where data moves freely, but at the same time has become a very valuable commodity that many unscrupulous actors, ranging from individuals to states, are trying to obtain.

The focus is on the fact that influence operations use a wide range of methodologies, technologies and tools, but all of them benefit from a large amount of readily available data, which allows us to learn from a distance how someone else's information environment works. The ability to evaluate and reconfigure operations has also grown significantly in recent times. The speed, reach, and anonymity afforded by today's communication channels also make it easier to recruit or remove actors in this environment without revealing their identity and true motives. Scholars and practitioners in democratic societies often distinguish between cyber operations and influence operations.

Discussion. In further scientific research, it is proposed to focus attention on the development of specific methods and indicators for countering internal threats and criteria for building a system for their prevention in the context of the information environment.

Key words: management, hybrid threats, counteraction and prevention, innovative development, countermeasures against threats, prevention of threats, hybrid threats in management.

Постановка проблеми. Інформаційне середовище та величезний потенціал для його використання у зловмисних діях вже певний час тому привернули значну увагу фахівців у сфері гібридних загроз та гібридної війни. З початку тисячоліття використання операцій впливу як державними, так і недержавними акторами стає все більш очевидним як для тих, хто приймає рішення, так і для пересічного населення. Цифрова революція, що впливає на розповсюдження інформації та соціальний обмін у наших суспільствах і спільнотах, а також посилення зв'язаності ключових суспільних систем та інфраструктури відкрила не лише нові можливості, а також і вразливі місця. Крім

того, зміни на ринках праці та у демографічному складі багатьох суспільств розширили можливості та горизонти для частини суспільства, але залишили інших невпевненими у своєму місці чи представленості їхніх інтересів у традиційних ЗМІ чи політичній сфері. Це мало прямий вплив як на національну публічну політику, так і на міжнародні відносини, не в останню чергу пов'язане з різними референдумами та виборами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика аналізу та розгляду гібридних загроз та гібридного впливу, в тому числі в інформаційному середовищі, завжди привертала увагу вітчизняних та закордонних науковців, що знайшло своє

відображення у працях таких вчених як Л. Акімова — щодо протидії загрозам у економічній сфері та державно-управлінських засадах в цілому [1], Е. Бухвальд — щодо окремих питань макропоказників впливу загроз у державно-управлінських засадах [2], З. Гбур — щодо концептуальних аспектів протидії загрозам [3], В. Ліпкан — щодо сутнісних особливостей гібридної війни на прикладі вітчизняного досвіду [4], Є. Магда — щодо загальних характеристик сутності гібридної війни як сутнісного явища [5], В. Мартинюк — щодо загальних характеристик сутності гібридної війни крізь суспільно-економічні показники [6], В. Горбулін — щодо інформаційних характеристик безпеки суспільства як об'єкт впливу гібридних загроз [7], О. Курбан — щодо концепції сучасної системи забезпечення безпеки країни [8], але чимало досліджень все ще перебувають на етапі становлення та осмислення, що свідчить про незавершеність формування наукової думки та усталених постулатів, а відтак, набуває особливої актуальності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Швидкий розвиток науки та переосмислення існуючих постулатів, а також зміна нормативно-правових засад невпинно змінюють усталені погляди та концепції на явища та процеси, наповнюють їх новим змістом та осмисленням. За даних умов випливає, що поглиблення досліджень у сфері гібридних загроз та гібридного впливу, в тому числі в інформаційному середовищі має надзвичайно актуальне значення та передбачає ряд систем стримувань та противаг.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи є повне, всебічне та доктринальне дослідження загальнотеоретичних засад гібридного впливу у контексті визначення та характеристики інформаційного середовища.

Матеріали і методи. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: емпіричний (для збору та систематизації даних), спостереження (для узагальнення інформації), аналізу та синтезу (для оцінки ситуацій та прикладів до них, а також вжиття необхідних заходів).

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи особливості гібридного впливу на інформаційне середовище, окремі автори використовують поняття «активності щодо інформаційного впливу» для визначення «націлювання на формування громадської думки нелегітимними, хоча й не обов'язково незаконними способами, іноземними суб'єктами або їхніми довіреними особами». Крім того, вони виділяють три терміни, запропоновані шведським урядом, що формують ієрархію активності з впливу: вплив (одноразове використання нелегітимних методів); операції впливу (множинні скоординовані дії); і кампанії

впливу (кілька скоординованих операцій у всьому гібридному спектрі) [9, с. 5].

Збільшення уваги до зазначеної проблеми останнім часом може на перший погляд скласти враження, що техніки впливу є дещо новими. Насправді такі дії використовувалися в ситуаціях миру, конфліктів і війн протягом всієї історії. Різниця сьогодні великою мірою залежить від швидкості, з якою може відбуватися розповсюдження повідомлень та інформації, а також від можливості приховати або завуалювати джерело чи відправника повідомлення. Використання автоматизованих облікових записів і алгоритмів також може допомогти як у зборі даних, пропонує більш точний аналіз цільової аудиторії, так і покращити розповсюдження таким чином, щоб здавалось, що інформація поширилась серед більшої групи людей в Інтернеті, ніж це є насправді. Крім того, зловмисники мають ініціативу, а також перевагу в тому, що вони здатні швидко отримувати зворотний зв'язок щодо того, чи отримана інформація.

Таким чином, їхні зусилля можуть бути перенаправлені або відкликані протягом короткого проміжку часу, залежно від того, чи відповідає сприйманий ефект їхнім амбіціям. Доступність цільових аудиторій у сучасному інформаційному середовищі також зменшила витрати на проведення операцій впливу та збільшила потенційні результати, яких можна досягти. Нарешті, такі методи також можна використовувати в поєднанні з іншими можливостями гібридних загроз.

Щоб проілюструвати низку гібридних методів, які використовуються в поточному інформаційному середовищі, у якості головного прикладу агресора будемо розглядати Росію, головним чином тому, що є кілька гучних дій, які ілюструють використання Росією операцій впливу в останні роки. Це жодним чином не означає, що Росія є єдиним актором, який зараз спрямовує значні ресурси на цю мету. Комуністична партія Китаю активно використовувала відповідні стратегії, як зазначено у звіті CSIS за 2018 рік: «Агресивна стратегія спрямована на вплив на прийняття політичних рішень, отримання несправедливих переваг у торгівлі та бізнесі, придушення критики Китаю, сприяння можливостям шпигунства та на посилення впливу закордонних китайських громад» [10, с. 130]. Інші країни, такі як Іран, також проявили себе як такі, що використовують, наприклад, «скоординовану неавтентичну поведінку» через сторінки в соціальних мережах, групи та облікові записи, націлені на політику та вибори в США та Великобританії. Крім того, ряд неурядових організацій доклали значних зусиль для впливу на різні цільові аудиторії, особливо через використання соціальних медіа та інших веб-каналів комунікації.

Одним із ключових прекурсорів, що дозволяють здійснювати операції впливу, є таргетинг. Як зазначалося раніше, інформаційні технології та велика кількість даних, доступних на платформах соціальних медіа, пропонують нові можливості для визначення цільової аудиторії та найефективнішого способу її охоплення. Справа Cambridge Analytica є одним із яскравих прикладів цього за останній час. 17 березня 2018 року The New York Times разом із The Guardian і The Observer повідомили, що Cambridge Analytica та пов'язана з нею компанія Strategic Communication Laboratories зібрали дані щонайменше 50 мільйонів користувачів Facebook і зберігали їх без згоди платформи [11, с. 244]. Facebook призупинив роботу як Cambridge Analytica, так і Strategic Communication Laboratories, і заявив, що знав про порушення, але отримав юридичні гарантії від компанії, що всі дані були видалені. Ці дані були використані Cambridge Analytica та Strategic Communication Laboratories для проведення політичного таргетування. Точніше, для створення програмного забезпечення для аналізу особистих уподобань виборців для своїх клієнтів, серед яких була команда передвиборчої кампанії Дональда Трампа та, за словами інформатора, переможна команда кампанії Brexit. У липні 2018 року британський член парламенту Деміан Коллінз, який очолював парламентське розслідування щодо фейкових новин, повідомив CNN, що Управління комісара з інформації (ICO) знайшло докази того, що доступ до файлів Cambridge Analytica здійснювався з Росії [12, с. 506].

В той же час, несанкціонований доступ до комп'ютерних систем може сам по собі потенційно вплинути на перспективи певної цільової аудиторії та підірвати довіру до ключових функцій у суспільстві. Він також може служити для отримання даних і розуміння, які сприятимуть таргетингу, розкладу та дизайну операцій впливу. У травні 2016 року, напередодні виборів у США того ж року, систему реєстрації виборців в Арізоні було виведено з ладу після того, як ФБР попередило про кіберзагрозу. Розслідування показало, що хакери намагалися проникнути в систему, але невдало. Однак штату Іллінойс пощастило менше, і через місяць хакери отримали доступ до 90 000 записів, включаючи імена, дати народження, статі, водійські права та часткові номери соціального страхування зареєстрованих виборців. Після цього вони також намагалися, хоча і безуспішно, маніпулювати частиною отриманої інформації [13, с. 44]. Під час слухань у Сенаті США в червні 2017 року кібердиректор Департаменту внутрішньої безпеки Сем Лайлз заявив, що Росія атакувала системи, пов'язані з виборами, у 21 штаті, включаючи Арізону та Іллінойс. Мета операції була не зовсім зрозумілою, але «кіберзлом

інфраструктури, пов'язаної з виборами, такої як системи голосування та бази даних виборців, надав росіянам техніку, матеріали та знайомство з виборчою системою США, які можна застосувати до майбутніх російських кампаній впливу — у США і, можливо, деінде» [14, с. 207]. Однак не лише державні виборчі системи стали мішенню, російських хакерів цікавлять і ЗМІ. У 2015 році група, яка називає себе Кіберхаліфатом, заявила про відповідальність за встановлення шкідливого програмного забезпечення з метою знищення апаратного забезпечення системи передачі для французького каналу TV5 Monde. Дванадцять каналів були вимкнені протягом дев'яти годин, але атака потенційно могла завдати набагато більшої шкоди. Завдяки черговим технікам комп'ютер, який працював як ворота в мережу каналу, був виявлений і відключений від Інтернету [15, с. 53].

Останніми роками хакерські групи, такі як АРТ 28, розширили свої дії за межі збору розвіданих і шпигунства до операцій з проникненням, які охоплюють ширший спектр цілей, таких як уможливлення майбутніх дій впливу або порушення фізичної інфраструктури. Подібні хакерські атаки яскраво ілюструють дві операції, проведені проти української електромережі у 2015 та 2016 роках. Перша залишила близько 250 000 жителів без світла на кілька годин. Друга призвела до годинного відключення електроенергії в Києві. Кілька розслідувань встановили, що за цими атаками стоїть хакерська група під назвою Sandworm, також відома як Voodoo Bear і Telebots. Організація з кібербезпеки FireEye також виявила зв'язки між Sandworm і Росією на основі російськомовних документів, знайдених на серверах командування та контролю, які використовувала група — зокрема, невирішеної вразливості, яка була представлена на російській хакерській конференції, з явним фокусом на Україні. Як згадувалося раніше, збір великої кількості даних користувачів із ключових платформ може бути дуже корисним для цілей розвідки, а також для планування кампаній впливу. Проте подібна інформація може бути привабливою як для державних суб'єктів, так і для компаній, які шукають короткий шлях для підвищення конкурентоспроможності. Так, у вересні 2018 року Facebook зазнав витоку даних, коли невідомі зловмисники змогли використати основний збій безпеки та завантажити особисті дані приблизно 50 мільйонів користувачів. Викрадені дані включали ім'я користувача, електронну адресу, номер телефону, дату народження та публікації на платформі [16, с. 55]. Коли інформація про злом стала публічною, Facebook на початку жовтня визнав другий великий витік даних. Цього разу російська компанія SocialDataHub і її дочірня компанія Fubutech завантажили таку велику кількість даних з платформи, що в її маркетингових

матеріалах стверджувалося, що вона фактично є дзеркалом російської частини Facebook. За оцінкою Facebook, цей витік був частково спричинений потребою російської компанії масово отримувати зображення з Facebook, щоб створити моделі розпізнавання облич, які могли б використовуватися російською владою для цілей стеження [17, с. 80].

Інформація, отримана шляхом злому, іноді доповнена відкритими джерелами, не завжди використовується лише для розвідувальних цілей. Її також можна використовувати для посилення ефекту операцій впливу, за допомогою яких вибрані частини інформації поширюються переважно через веб-платформи. Ця технологія називається доксінг — практика розкриття та оприлюднення інформації про організацію чи особу, яка є приватною або секретною, щоб публічно присоромити або збензити ціль. Найвідоміший доксінг, проведений Росією, стався під час підготовки до виборів у США в 2016 році. У березні керівник кампанії Гіларі Клінтон Джон Подеста отримав електронний лист від, здавалося, Google, у якому його просили негайно змінити свій пароль. Повідомлення було розглянуто IT-відділом, але, згідно з пізнішими заявами, було помилково оцінено як «легітимне». Справжнє джерело повідомлення, згідно з розслідуваннями кількох організацій з кібербезпеки, а також розвідувальної служби США, була російська хакерська група APT 28. Коли співробітники Джона Подести змінили пароль електронної пошти, вони надали хакерам доступ до понад 50 000 його електронних листів [17, с. 55]. Через два місяці, наступного дня після того, як Національний комітет Демократичної партії виявив, що їх зламали, анонімний користувач Інтернету а через тиждень і WikiLeaks почали оприлюднювати викрадені дані. Цей процес тривав до виборів 8 листопада.

Кілька разів безперервний доксінг був приурочений до максимального потенційного висвітлення в ЗМІ. Один із прикладів стався після того, як адміністрація Обами оприлюднила заяву 7 жовтня, назвавши російське керівництво відповідальним за кампанію впливу проти виборів у США. Через тридцять хвилин *The Washington Post* оприлюднила записи телешоу «Access Hollywood», де Дональд Трамп робить принизливі заяви про жінок 28. Ще через тридцять хвилин WikiLeaks почав оприлюднювати розмови електронною поштою за участю Подести, вказуючи на зв'язки кандидати в президенти Клінтон із великими банками (це було питання, яке вже піднімалося проти Клінтон під час попередніх дебатів). Тревертон зазначив, що це «демонструє явну перевагу Кремля щодо кандидата Трампа та його допомогу у збільшенні шансів Трампа на виборах». У жовтні 2018 року Національний центр кібербезпеки Великобританії опублікував додаткові роз'яснення щодо APT, описавши в «оцінці високої достовірності»

ідентифікацію кількох кібератак на політичні інституції, компанії, а також ЗМІ та спортивні організації, організовані російською розвідувальною службою ГРУ. Національний центр кібербезпеки Великобританії також встановив, що серед інших груп APT 28 і його численні псевдоніми, такі як Fancy Bear, Pawnstorm і Cyber Caliphate, пов'язані з ГРУ [17, с. 41].

Операції впливу використовують широкий спектр методологій, технологій та інструментів, але всі вони виграють від великої кількості легкодоступних даних, що дає змогу на відстані дізнатися, як працює чуже інформаційне середовище. Здатність оцінювати та переналаштовувати операції також значно зросла останнім часом. Завдяки швидкості, охопленню та можливостям анонімності в сучасних каналах зв'язку також легше залучати або вилучати акторів у цьому середовищі, не розкриваючи свою особу та справжні мотиви. Науковці та практики в демократичних суспільствах часто розділяють кібероперації та операції впливу. Поширення повідомлень, які підживлюють поляризацію та спотворюють суспільні дебати в іншій країні, також є важливою метою. Якщо в країні виникають внутрішні суперечки, а політики чи громадськість намагаються знайти спільну мову, у них буде менше енергії та зосередженості на стримуванні та протидії стратегіям і діям наступального актора.

У світлі цих викликів виникає закономірне запитання: яким чином ключові актори демократичного суспільства можуть обмежити наслідки операцій шкідливого впливу? Поінформованість громадськості є першою лінією захисту, тому проактивна стратегічна комунікація та прозорість з боку керівництва держави та інших ключових комунікаторів є життєво важливими. Це може зберегти зосередженість на проблемі та мінімізувати вплив дезінформації, одночасно зберігаючи довіру та забезпечуючи довгострокову комунікацію між особами, які приймають рішення, та населенням.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку, таким чином, комунікаційні стратегії необхідно адаптувати до інформаційного середовища, де кількість каналів для охоплення населення є значно різноманітнішою, ніж лише десять років тому. Це вимагає більших знань щодо ключових цільових аудиторій, розуміння того, які їхні мотивації, занепокоєння та досвід, які канали вони використовують і як мають бути оформлені повідомлення, щоб вони були зрозумілими та ефективними. Іншим ключовим аспектом є впровадження відповідних наборів навичок у служби безпеки та розвідки, оскільки здатність підтримувати ситуаційну обізнаність є ключовою передумовою для кількох інших сфер реагування та стійкості. Оскільки операції впливу можуть бути спрямовані на багато різних ситуацій

або акторів у публічному та приватному секторах, також важливо закрити потенційну відповідальність або прогалини у сприйнятті, якими може скористатися опонент. Одним із способів їх зменшення може бути створення організації, яка забезпечує обмін інформацією, навчання та співпрацю для ключових суспільних акторів, а також забезпечує комплексне відстеження загроз,

пов'язаних з гібридним впливом, і реалізує механізм раннього попередження. Дану організацію необхідно адаптувати до існуючого законодавства та нинішнього інформаційного середовища, де дані переміщуються вільно, але при цьому стали дуже цінним товаром, який намагаються отримати багато недобросовісних акторів, починаючи від окремих осіб, закінчуючи державами.

Література

1. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 10. С. 16–28.
2. Бухвальд Є. Макроаспекти економічної безпеки: фактори, критерії та показники. Питання економіки. 1994. № 12. С. 25–44.
3. Гбур З.В. Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 97–99.
4. Ліпкан В.А. Сутність гібридної війни проти України. GOAL. 2015. URL: <https://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/> (дата звернення: 05.08.2023).
5. Магда Є. Гібридна війна: питання і відповіді. Інтернет-видання «MEDIASAPIENS». 2015. URL: http://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna_pitannya_i_vidpovidi/ (дата звернення: 05.08.2023).
6. Мартинюк В. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. досвід ЄС і східного партнерства. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». 2018. С. 106–112.
7. Горбулін В.П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія. Київ : Інтертехнологія, 2012. 360 с.
8. Курбан О.В. Основи сучасної національної інформаційної безпеки країни. Вісн. ХДАК. 2017. Вип. 50. С. 55–62.
9. Wanless A., Pamment J. How Do You Define a Problem Like Influence? Journal of Information Warfare. 2019. 18.3. P. 1–14. URL: https://carnegieendowment.org/files/2020-How_do_you_define_a_problem_like_influence.pdf (дата звернення: 06.08.2023).
10. Pascal B. Influence Cyber Operations: The Use of Cyberattacks in Support of Influence Operations. NATO CCD COE. 2016.
11. Canadian Security Intelligence Service, China and the Age of Strategic Rivalry: Highlights from an Academic Outreach Workshop. URL: <https://publications.gc.ca/site/eng/9.867080/publication.html> (дата звернення: 06.08.2023).
12. Kanishk K. Facebook Removes Iran-based Assets Again. 2019. URL: <https://medium.com/dfirlab/facebook-removes-iran-based-assets-again-f17358ef21f> (дата звернення: 06.08.2023).
13. Cohen K., Kaati L. Digital Jihad — Propaganda from the Islamic State. Swedish Defence Research Agency. 2018.
14. Cadwalladr C. Revealed: 50 million Facebook Profiles Harvested for Cambridge Analytica in Major Data Breach. The Guardian. 2018. P. 32–38.
15. O'Sullivan D. Cambridge Analytica's Facebook Data was Accessed from Russia, MP Says. CNN. 2016. № 13. P. 140–142.
16. Cadwalladr C., Graham-Harrison E. Cambridge Analytica: Links to Moscow Oil Firm and St Petersburg University. The Guardian. 2017. № 17. P. 25–29.
17. Lewis P., Wong J. Facebook Employs Psychologist Whose Firm Sold Data to Cambridge Analytica. The Guardian. 2018. № 18. P. 11–14.

References

1. Akimova L. M. (2016). Sutnisna kharakterystyka osnovnykh zagroz v ekonomichnij bezpeci derzhavy [Essential characteristics of the main threats to the economic security of the state] // Public administration: improvement and development, № 10, pp. 342–344 [in Ukrainian].
2. Buchvald E. (1994). Makroaspekty ekonomichnoji bezpeky: faktory, kryteriji ta pokaznyky [Macroeconomic aspects of economic security: factors, criteria, and indicators] // Putanya ekonomyky, № 12, pp. 25–44 [in Ukrainian].
3. Hbur Z. (2018). Aktualjni ghibrydni zagrozy ekonomichnij bezpeci Ukrainy [Actual hybrid threats to Ukraine's economic security] // Investysii: praktyka ta dosvid, № 7, pp. 97–99 [in Ukrainian].
4. Lipkan V. A. (2015). Sutnistj ghibrydnoji vijny proty Ukrainy [The essence of the hybrid war against Ukraine]. URL: <http://goal-int.org/sutnist-gibridnoi-vijni-proti-ukraini/> [in Ukrainian].

5. Magda E. (2015). Ghibrydna vijna: pytannja i vidpovidi [Hybrid war: questions and answers]. URL: http://ms.detector.media/trends/1411978127/gibridna_viyna__pitannya_i_vidpovidi/ [in Ukrainian].
6. Martyniuk V. (2018). Ghibrydni zaghrozy Ukraini i suspiljna bezpeka. dosvid ES i skhidnogho partnerstva [Hybrid threats to Ukraine and public safety. Experience of the EU and the Eastern Partnership] // Tsentrl globalistyky “Stratehiia KhKhI”, pp.106 [in Ukrainian].
7. Gorbunin V.P. (2012). Informacijni operaciji ta bezpeka suspiljstva: zaghrozy, protydija, modeljuvannja [Information operations and social security: threats, countermeasures, modeling]. Kyiv, 360 p. [in Ukrainian].
8. Kurban O.V. (2017). Osnovy suchasnoji nacionaljnoji informacijnoji bezpeky krajiny [Fundamentals of modern national information security of the country] // Visn. KhDAK 2017. № 50. pp. 55–62 [in Ukrainian].
9. Pamment James. How Do You Define a Problem Like Influence? URL: https://carnegieendowment.org/files/2020-How_do_you_define_a_problem_like_influence.pdf [in English].
10. Brangerotto Pascal (2016). Influence Cyber Operations: The Use of Cyberattacks in Support of Influence Operations. NATO CCD COE. [in English].
11. Canadian Security Intelligence Service, China and the Age of Strategic Rivalry: Highlights from an Academic Outreach Workshop. URL: <https://publications.gc.ca/site/eng/9.867080/publication.html>. [in English].
12. Kanishk Karan. Facebook Removes Iran-based Assets Again. URL: <https://medium.com/dfrlab/facebook-removes-iran-based-assets-again-f17358ef21f>. [in English].
13. Cohen Katie & Kaati, Lisa (2018). Digital Jihad — Propaganda from the Islamic State. Swedish Defence Research Agency [in English].
14. Cadwalladr Carole (2018). Revealed: 50 million Facebook Profiles Harvested for Cambridge Analytica in Major Data Breach. The Guardian. pp. 32–38 [in English].
15. Donie O’Sullivan (2016). Cambridge Analytica’s Facebook Data was Accessed from Russia, MP Says. CNN. № 13, pp. 140–142 [in English].
16. Cadwalladr Carole & Graham-Harrison, Emma (2017). Cambridge Analytica: Links to Moscow Oil Firm and St Petersburg University. The Guardian, № 17, pp. 25–29 [in English].
17. Lewis Paul & Wong Julia (2018). Facebook Employs Psychologist Whose Firm Sold Data to Cambridge Analytica, The Guardian, № 18, pp. 11–14 [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.08.2023

УДК 351:356.1

Пасічник Василь Миколайович

*доктор наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри державної політики та врядування
Національний університет «Львівська політехніка»*

Pasichnyk Vasyl

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Public Policy and Governance
Lviv Polytechnic National University*

ORCID: 0000-0002-2447-2374

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-8-9354

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

FORMATION OF THE STATE FINANCIAL CONTROL SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Анотація. Відсутність ефективного державного фінансового контролю в Україні призводить до недовідання фінансово-бюджетної дисципліни органами публічного управління, значних збитків та зловживань у фінансовій сфері. Поширення корупції в Україні є також наслідком неефективного державного контролю. Україна підписала з Європейським Союзом Угоду про асоціацію, і взяла на себе зобов'язання перед своїми міжнародними партнерами щодо вдосконалення своєї державної системи фінансового контролю. Незважаючи на значний поступ в процесі реформ, в Україні ще не створення ефективна система державного контролю.

У статті проаналізовано особливості формування системи державного фінансового контролю України в контексті європейської інтеграції, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Визначено основні напрямки реформ у сфері фінансового контролю. Внаслідок реформ в Україні були утворені органи державного фінансового контролю відповідно до парадигми доброчесного державного врядування та кращих міжнародних практик у сфері фінансового контролю. З метою вдосконалення державного зовнішнього фінансового контролю було ухвалено новий Закон України «Про Рахункову палату», який розширив повноваження та закріпив незалежність Рахункової палати. Відбулось розмежування повноважень Державної аудиторської служби та Міністерства фінансів, і її підпорядкування безпосередньо Кабінету Міністрів України. Були також вжиті заходи щодо вдосконалення державного фінансового внутрішнього контролю. На рівні центральних органів виконавчої влади створено підрозділи внутрішнього аудиту за діяльність яких несуть відповідальність міністри та керівники інших органів державної влади.

Виявлено проблеми забезпечення державного фінансового контролю. Нерозв'язані проблеми проявляють себе передусім у високій корумпованості органів публічного управління та неефективному використанню державних коштів. Комплексне розв'язання окреслених проблем можливе за умови переходу від контролю за виявленням порушень у фінансовій сфері, до контролю щодо запобігання та попередження таких порушень.

Ключові слова: фінансовий контроль, державний фінансовий контроль, державний внутрішній фінансовий контроль, система державного фінансового контролю, аудит, внутрішній аудит.

Summary. The lack of effective state financial control in Ukraine leads to non-compliance with fiscal discipline by public administration bodies, significant losses and abuses in the financial sector. The spread of corruption in Ukraine is also a consequence of ineffective state control. Ukraine signed the Association Agreement with the European Union, and undertook obligations to its international partners to improve its state system of financial control. Despite significant progress in the reform process, Ukraine has not yet created an effective system of state control.

The article analyzes the peculiarities of the formation of the system of state financial control of Ukraine in the context of European integration, in accordance with the Association Agreement between Ukraine and the EU. The main directions of reforms in the field of financial control have been determined.

As a result of the reforms in Ukraine, state financial control bodies were formed in accordance with the paradigm of good governance and best international practices in the field of financial control. In order to improve state external financial control, a new Law of Ukraine «On the Accounting Chamber» was enacted, which expanded the powers and established the independence of the Accounting Chamber. The powers of the State Audit Service and the Ministry of Finance were demarcated, and it was subordinated directly to the Cabinet of Ministers of Ukraine. Measures were also taken to improve state financial internal control. At the level of central executive bodies, internal audit units have been created, for which the ministers and heads of other state authorities are responsible.

The problems of ensuring state financial control were identified. Unsolved problems manifest themselves primarily in high corruption of public administration bodies and inefficient use of public funds. A comprehensive solution to the outlined problems is possible if there is a transition from control over the detection of violations in the financial sphere to control over the prevention and prevention of such violations.

Key words: financial control, state financial control, state internal financial control, system of state financial control, audit, internal audit.

Постановка проблеми. Формування ефективного державного фінансового контролю не стало пріоритетом при побудові незалежної держави в пострадянський період, що негативно позначилося на процесах державотворення та реформуванні суспільства, і стало гальмом економічного розвитку України. Українська держава несе значні збитки в результаті недотримання фінансово-бюджетної дисципліни органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями. Відсутність належної системи державного фінансового контролю є однією з причин поширення корупції в Україні. Підписуючи Угоду про асоціацію, Україна взяла на себе зобов'язання перед своїми міжнародними партнерами щодо вдосконалення системи фінансового контролю як важливого чинника формування політичної асоціації і зони вільної торгівлі з ЄС та боротьби з корупцією. Незважаючи на значний поступ в процесі реформ, в Україні все ще не створення дієва та ефективна система державного фінансового контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, проблеми реформування у сфері державного фінансового контролю в контексті європейської інтеграції досліджували такі українські науковці: М. Семеряк, Ю. Касперович, А. Дешко, О. Панасюк, Л. Борисенко, М. Навдродська, О. Артюх, Л. Борець та ін. Однак дослідження щодо вдосконалення системи державного фінансового контролю України як чинника формування політичної асоціації і зони вільної торгівлі між Україною і ЄС та боротьби з корупцією залишається малодослідженою проблемою у вітчизняній науці.

Метою статті є дослідження стану, проблем та напрямків вдосконалення системи державного фінансового контролю України в умовах формування політичної асоціації та зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підписуючи Порядок денний асоціації та Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо реформування свого державного фінансового контролю (ДФК).

В Порядку денному асоціації між Україною та ЄС, що передувала підписанню Угоди про асоціацію, зазначалося, що сторони співпрацюватимуть у сфері розвитку державного внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту шляхом:

- забезпечення подальшого покращення системи внутрішнього контролю в органах державної влади шляхом гармонізації з загальновизнаними міжнародними стандартами і методологіями та найкращою практикою ЄС;
- забезпечення імплементації вищою аудиторською установою (Рахункова Палата) міжнародно-визнаних стандартів зовнішнього аудиту (Міжнародна організація вищих аудиторських установ INTOSAI);
- забезпечення ефективного співробітництва з відповідними інституціями та органами ЄС у випадках здійснення термінових перевірок та інспекцій, пов'язаних з управлінням та контролем за фондами ЄС, з метою їх здійснення згідно з відповідними правилами та процедурами [14].

В Угоді про асоціацію питанню державного фінансового контролю присвячена стаття 346 глави 3 «Управління державними фінансами: бюджетна політика, внутрішній контроль і зовнішній аудит», в якій передбачалося налагодження співробітництва між Україною та ЄС в галузі управління державними фінансами, забезпечення розвитку бюджетної політики і надійних систем внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту відповідно міжнародних стандартів, що відповідають основоположним принципам підзвітності, прозорості, ощадливості, ефективності та результативності [21]. А в пункті 2 статті 347 Угоди про асоціацію сторони зобов'язувалися обмінюватися

інформацією, досвідом, найкращими практиками та здійснювати інші заходи в галузі зовнішнього аудиту щодо імплементації стандартів і методик INTOSAI на основі найкращих практик ЄС у галузі зовнішнього контролю та аудиту державних фінансів, забезпечуючи незалежність органів державного внутрішнього контролю України [21].

Після підписання Порядку денного асоціації, у 2012 році в Україні розпочалося створення підрозділів внутрішнього аудиту в центральних органах виконавчої влади (ЦОВВ) та проведено реорганізацію Головного контрольно-ревізійної управління в Державну фінансову інспекцію.

Внаслідок підписання Угоди про асоціацію розпочалося реформування системи державного фінансового контролю України. У 2015 році був ухвалений новий Закон України «Про Рахункову палату, який розширив повноваження та закріпив незалежність Рахункової палати України [17]. У 2015 році відбулася реорганізація Державної фінансової інспекції в Державну аудиторську службу. А в 2017 році, внаслідок розмежування повноважень Державної аудиторської служби та Міністерства фінансів, центральний підрозділ гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю (ДВФК) увійшов у структуру Мінфіну, а ДАСУ була виведена з-під впливу Міністра фінансів, яка стала підконтрольною безпосередньо Кабінету Міністрів України [1]. Такі зміни сприяли поступу в Україні у побудові системи державного фінансового контролю відповідно до стандартів ЄС з метою забезпечення ефективного використання публічних фінансів на основі парадигми доброчесного державного врядування і згідно з кращих міжнародних практик.

Основи системи державного фінансового контролю закладено Конституцією України, яка визначає такий розподіл повноважень органів державної влади у сфері управління публічними фінансами:

- відповідно до статті 116, п. 6 Кабінет Міністрів України розробляє проект закону про Державний бюджет України, забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, і подає Верховній Раді України звіт про його виконання;
- відповідно статті 85, п. 4 і п. 14 Верховна Рада України здійснює контроль за виконанням Державного бюджету України та за використанням коштів міжнародної технічної допомоги [7].

В статті 26 Бюджетного кодексу України передбачено здійснення незалежного контролю за дотриманням бюджетного законодавства передусім Рахунковою палатою України від імені Верховної Ради України, а також наскрізною системою внутрішнього контролю та аудиту в усіх розпорядників коштів [5].

Міністерство фінансів України відповідно до норм Бюджетного кодексу України має такі повноваження:

- забезпечує формування та реалізацію державної фінансової та бюджетної політики, єдиної державної політики у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства (стаття 8, п. 2);
- координує та спрямовує діяльність органів виконавчої влади, уповноважених на проведення контролю за дотриманням бюджетного законодавства;
- визначає основні організаційно-методичні засади та дає оцінку функціонуванню систем внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту (стаття 111) [5].

Систему органів центральної виконавчої влади у сфері державного фінансового контролю утворюють: Державна аудиторська служба України (ДАСУ) — забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю; Державна казначейська служба (ДКСУ) — відповідає за правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової та бюджетної звітності; Державна фіскальна служба (ДФСУ) — здійснює контроль за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів.

Діяльність Державної казначейської служби та Державної фіскальної служби спрямовується і координується Кабінетом міністрів України через Міністра фінансів. А Державна аудиторська служба підпорядковується безпосередньо Кабінету Міністрів України відповідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України», що сприяє забезпеченню більшої незалежності ДАСУ [15].

Державний внутрішній фінансовий контроль (ДВФК) як децентралізований державний контроль реалізовується в єдності трьох складових — внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та підрозділу їх гармонізації [9]. Слід зазначити, що термін «децентралізований державний внутрішній фінансовий контроль» в Україні не визначено на законодавчому рівні. Запровадження та регламентування ДВФК передбачено на рівні Концепції розвитку державного внутрішнього контролю на період до 2017 року, в Постанові Кабінету Міністрів України «Основних засадах здійснення внутрішнього фінансового контролю розпорядниками бюджетних коштів» [11] та «Методичних рекомендаціях з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах» [16].

На рівні центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) реалізація політики ДВФК здійснюється міністрами та керівниками інших органів виконавчої влади шляхом створення підрозділів внутрішнього аудиту та забезпечення проведення внутрішнього аудиту в міністерствах та інших ЦОВВ [11]. В Міністерстві фінансів України формування політики ДВФК в частині гармонізації внутрішнього

контролю та внутрішнього аудиту покладається на окремий Департамент гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю [13].

Українське законодавство не передбачає обов'язковості створення підрозділів внутрішнього аудиту органами місцевого самоврядування [11]. В ньому робиться основний акцент на централізованому державному фінансовому контролі, де ДАСУ здійснює контроль за використанням бюджетних коштів, ДКСУ контроль за правильним веденням бухгалтерського обліку, а ДФСУ контроль за бюджетними надходженнями. Однак, зважаючи на децентралізаційні процеси в Україні, які призвели до збільшення фінансових ресурсів місцевих бюджетів, постає необхідність вдосконалення нормативної бази контролю публічних фінансів на місцевому рівні з метою ефективного використання коштів територіальних громад.

Головним органом здійснення державного зовнішнього фінансового контролю від імені Верховної Ради України є Рахункова палата України, діяльність якого спрямована на забезпечення ефективного використання публічних коштів шляхом фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів [7]. Цей державний орган фінансового контролю покликаний здійснювати незалежну та об'єктивну оцінку використання органами виконавчої влади ресурсів, які довірили їм українські громадяни — платники податків. Рахункова палата здійснює контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України: ефективністю управління коштами державного бюджету; утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу; використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, що надаються з державного бюджету [17].

Важливу роль у здійсненні здійснення громадського контролю за використанням публічних фінансів можуть здійснювати представники громадянського суспільства за умов публічності та прозорості використання публічних коштів, що передбачені Законами України «Про відкритість використання публічних коштів», «Про доступ до публічної інформації» та «Про здійснення державних закупівель».

Незважаючи на проведені реформи у сфері державного фінансового контролю, в Україні зберігається високий рівень корупції, що свідчить про такі основні проблеми, що потребують свого розв'язання:

- на конституційному рівні не визначено статус Рахункової палати як вищого державного органу у сфері державного фінансового контролю, в обов'язки якої входила також перевірка місцевих бюджетів органами державної місцевої адміністрації та місцевого самоврядування;
- недосконалість нормативно-правового, фінансового, інформаційного та методологічного

забезпечення системи державного фінансового контролю;

- відсутність законодавчої бази та методології для проведення органами Держаудитслужби різних видів і форм державного фінансового аудиту: аудиту фінансової звітності, IT аудиту, аудиту коштів (фондів і грантів) ЄС, аудиту інвестиційних проєктів, аудиту державних (регіональних) цільових програм тощо через обмеженість запроваджених видів і форм аудиту в практику органів Держаудитслужби та Рахункової палати; недосконалість методології запроваджених видів аудиту (виконання бюджетних програм, місцевих бюджетів, діяльності суб'єктів господарювання), її невідповідність сучасним міжнародним стандартам у зазначеній сфері, низька спроможність залучення міжнародної технічної допомоги;
- недостатній рівень переорієнтування інспектування на значні фінансові порушення та проведення ревізій винятково на основі ризиків через розпорошеність зусиль на проведення більшою мірою дріб'язкових заходів за зверненням правоохоронних органів;
- відсутність належної співпраці з європейськими органами протидії фінансово-економічним правопорушенням Комісією ЄС з питань боротьби з шахрайством (OLAF);
- недостатній рівень розуміння органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання сутності аудиту, який проводиться органами Держаудитслужби, що не сприяє якісній взаємодії між ними та формуванню партнерських відносин;
- обмеженість заходів впливу органів Держаудитслужби на несумлінних керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та порушників фінансової дисципліни, бюджетного законодавства, невиконання ними законних вимог органів Держаудитслужби;
- низька спроможність розпорядників бюджетних коштів до впровадження та розвитку внутрішнього контролю через недостатній рівень усвідомлення сутності державного внутрішнього фінансового контролю та відповідальності за результати їх діяльності, зокрема перед суспільством;
- обмеженість доступу до інформаційних ресурсів (бази даних, реєстри, автоматизовані системи), зокрема через відсутність або недосконалість механізму обміну інформацією між відповідними державними органами, не налагоджена ефективна взаємодія органів контролю між собою;
- низький рівень охоплення контролем місцевих бюджетів органами Держаудитслужби через недостатність відповідного кадрового та фінансового ресурсу;
- необхідність докорінної зміни системи навчання та підвищення кваліфікації державних

аудиторів, упровадження у вітчизняну практику міжнародних підходів постійного професійного розвитку, збільшення ресурсів на зазначені цілі, активне залучення міжнародних донорських організацій;

- потреба у підвищенні рівня інформованості суспільства про напрями та результати діяльності органів Держаудитслужби, зокрема фокусування на висвітленні інформації про конкретну користь для людей — платників податків [8].

Комплексне розв'язання окреслених проблем можливе за умови зміни фундаментальних підходів вдосконалення державного фінансового контролю в Україні. Йдеться про перехід від контролю, який зосереджений головним чином на виявленні порушень у фінансовій сфері, до контролю, що спрямований на їх запобігання та попередження, а також формування ефективної системи державного фінансового контролю шляхом успішної реалізації Стратегії розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки [20], Стратегії розвитку Державної аудиторської служби на період до 2024 року [19] та Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки [18]. Значне зниження рівня корупції в Україні буде свідчити про успішність реалізації названих стратегій, які націлені на вдосконалення державного фінансового контролю.

Висновки. Підписуючи Порядок денний асоціації між Україною та ЄС і Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо вдосконалення свого державного фінансового контролю шляхом розвитку зовнішнього аудиту у відповідності до стандартів INTOSAI, обміну найкращими практиками ЄС у сфері зовнішнього контролю та аудиту публічних фінансів, приділяючи особливу увагу до незалежності відповідних контрольних державних органів.

На шляху реформування системи державного фінансового контролю відповідно до Угоди про асоціацію відбулося вдосконалення державного зовнішнього фінансового контролю. Було ухвалено Закон України «Про Рахункову палату», який розширив повноваження та закріпив її незалежність

Рахункової палати, що здійснює фінансовий контроль від Верховної Ради України. Здійснено розмежування повноважень Державної аудиторської служби та Міністерства фінансів: центральний підрозділ гармонізації ДВФК увійшов у структуру Мінфіну, а ДАСУ стала підконтрольною безпосередньо Кабінету Міністрів України і почала виконувати функції з державного зовнішнього фінансового контролю. Були вжиті заходи також щодо вдосконалення державного фінансового внутрішнього контролю. На рівні центральних органів виконавчої влади створено підрозділи внутрішнього аудиту за діяльність яких несуть відповідальність безпосередньо міністри та керівниками інших органів виконавчої влади. Україна зробила значний поступ у побудові системи державного фінансового контролю, який спрямований на забезпечення ефективного використання публічних фінансів відповідно до парадигми доброчесного державного врядування та кращих міжнародних практик у сфері фінансового контролю.

Незважаючи на проведені реформи у сфері державного фінансового контролю, нерозв'язаними залишаються ще значні проблеми, що проявляють себе в неефективному використанні бюджетних коштів і поширенні корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування. Комплексне розв'язання окреслених проблем можливе за умови зміни фундаментальних підходів державного фінансового контролю, що передбачає перехід від контролю за виявленням порушень у фінансовій сфері, до контролю щодо запобігання та попередження таких порушень задля реалізації українських національних інтересів та виконання своїх міжнародних зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Подальшим напрямком дослідження є аналіз змісту, особливостей та результатів реалізації Стратегії розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки, Стратегії розвитку Державної аудиторської служби на період до 2024 року та Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки.

Література

1. Семеряк М. Аналіз чинної нормативної бази системи контролю за використанням публічних фінансів в Україні. К. : Центр спільних дій, 2018. 23 с. URL: <https://centreua.org/wp-content/uploads/2021/07/Analiz-chynnoi-normatyvnoi-bazy-systemy-kontrolyu-za-vykorystannyam-publichnyh-finansiv-v-Ukrai-ni.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).
2. Баранюк Ю. Р. Європейський досвід інституціоналізації державного фінансового контролю. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 29 (2). С. 78–82. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29(2)_18) (дата звернення: 10.08.2023).
3. Борець Л. В. Розвиток державного внутрішнього фінансового контролю (аудиту) з урахуванням вимог Європейського Союзу. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2019. № 1. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2019/7.pdf (дата звернення: 10.08.2023).

4. Борисенко Л. М. Зарубіжна практика державного фінансового контролю та можливості її імплементації в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13–14. С. 50–54. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/9.pdf (дата звернення: 10.08.2023).
5. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 № 2542-III. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012542?an=963> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Касперович Ю. В., Дешко А. Л. Щодо підвищення ефективності державного фінансового контролю в Україні: Аналітична записка. К.: НІСД, 2021. 8 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/fin-kontrol.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).
7. Конституція України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.08.2023).
8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування системи державного фінансового контролю до 2020 року від 10.05.2018 № 310-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/310-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
9. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 № 158-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
10. Навродська М., Артюх О. Державний фінансовий контроль: міжнародний досвід. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. Праць; за ред.: М. Д. Балджи (голов. ред.). 2018. № 4(256). С. 129–140. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/129-140.pdf> (дата звернення: 10.08.2023).
11. Основні засади здійснення внутрішнього фінансового контролю розпорядниками бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 року № 1001 зі змінами від 12.12.2018 № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018> (дата звернення: 10.08.2023).
12. Панасюк О. В. Аналіз досвіду у сфері державного фінансового контролю: Європейський Союз та Україна. Економічний вісник. Серія: Фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ehsfat_2018_2_21 (дата звернення: 10.08.2023).
13. Положення про Департамент гармонізації державного внутрішнього фінансового контролю: Наказ Міністерства фінансів України від 28.02.2017 № 313. URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/department/id301/page-1> (дата звернення: 10.08.2023).
14. Порядок денний асоціації між Україною та ЄС. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text (дата звернення: 10.08.2023).
15. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України № 469 від 22.07.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
16. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів від 14.09.2012 № 995. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0995201-12> (дата звернення: 10.08.2023).
17. Про Рахункову палату: Закон України від 2.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
18. Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
19. Стратегія розвитку Державної аудиторської служби на період до 2024 року. Державна аудиторська служба України. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/f7b9e944-036f-42f2-9227-738cb82fde20_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F_2024.pdf (дата звернення: 10.08.2023).
20. Стратегія розвитку Рахункової палати на 2019–2024 роки. Розрахункова палата. URL: http://rp.gov.ua/Strategy/Strategy_2019-2024/?id=796 (дата звернення: 10.08.2023).
21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.08.2023).

References

1. Semeriak M. Analiz chynnoi normatyvnoi bazy systemy kontroliu za vykorystanniam publichnykh finansiv v Ukraini. K.: Tsentr spilnykh dii, 2018. 23 s. URL: <https://centreua.org/wp-content/uploads/2021/07/Analiz-chynnoi-normatyvnoi-bazy-systemy-kontrolyu-za-vykorystanniam-publichnykh-finsansiv-v-Ukrai-ni.pdf> (date of access: 10.08.2023).
2. Baraniuk Yu. R. Yevropeyskyi dosvid instytutsionalizatsii derzhavnogo finansovoho kontroliu. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. 2018. Vyp. 29 (2). S. 78–82. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2018_29(2)_18) (date of access: 10.08.2023).
3. Borets L. V. Rozvytok derzhavnogo vnutrishnogo finansovoho kontroliu(audytu) z urakhuvanniam vymoh Yevropeiskoho Soiuzu. Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnogo universytetu «Odeska yurydychna akademiia». 2019. № 1. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2019/7.pdf (date of access: 10.08.2023).

4. Borysenko L.M. Zarubizhna praktyka derzhavnoho finansovoho kontroliu ta mozhlyvosti yii implementatsii v Ukraini. Investytzii: praktyka ta dosvid. 2020. № 13–14. S. 50–54. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/9.pdf (date of access: 10.08.2023).
5. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 21.06.2001 № 2542-III. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012542?an=963> (date of access: 10.08.2023).
6. Kasperovych Yu. V., Deshko A.L. Shchodo pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini: Analitichna zapyska. K. : NISD, 2021. 8 s. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/fin-kontrol.pdf> (date of access: 10.08.2023).
7. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (date of access 10.08.2023).
8. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia systemy derzhavnoho finansovoho kontroliu do 2020 roku vid 10.05.2018 № 310-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/310-2018-%D1%80#Text> (date of access: 10.08.2023).
9. Kontsepsiia rozvytku derzhavnoho vnutrishnoho finansovoho kontroliu na period do 2017 roku: rozporiadzhenia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.05.2005 № 158-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-%D1%80#Text> (date of access: 10.08.2023).
10. Navrodska M., Artiukh O. Derzhavnyi finansovy kontrol: mizhnarodnyi dosvid. Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu: zb. nauk. prats; za red.: M.D. Baldzhy (holov. red.). 2018. № 4(256). S. 129–140. URL: <http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2018/256/pdf/129-140.pdf> (date of access: 10.08.2023).
11. Osnovni zasady zdiisnennia vnutrishnoho finansovoho kontroliu rozporiadnykamy biudzhetnykh koshtiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 veresnia 2011 roku № 1001 zi zminamy vid 12.12.2018 № 1062. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018> (date of access: 10.08.2023).
12. Panasiuk O.V. Analiz dosvidu u sferi derzhavnoho finansovoho kontroliu: Yevropeyskyi Soiuz ta Ukraina. Ekonomichnyi visnyk. Seriia: Finansy, oblik, opodatkovannia. 2018. Vyp. 2. S. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ehsfat_2018_2_21 (date of access: 10.08.2023).
13. Polozhennia pro Departament harmonizatsii derzhavnoho vnutrishnoho finansovoho kontroliu: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28.02.2017 № 313. URL: <https://regulation.gov.ua/catalogue/department/id301/page-1> (date of access: 10.08.2023).
14. Poriadok denni asotsiatsii mizh Ukrainoiu ta Ye S. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_990#Text (date of access: 10.08.2023).
15. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 469 vid 22.07.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2016-%D0%BF#Text> (date of access: 10.08.2023).
16. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z orhanizatsii vnutrishnoho kontroliu rozporiadnykamy biudzhetnykh koshtiv u svoikh zakladakh ta u pidvidomchykh biudzhetnykh ustanovakh: Nakaz Ministerstva finansiv vid 14.09.2012 № 995. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0995201-12> (date of access: 10.08.2023).
17. Pro Rakhunkovu palatu : Zakon Ukrainy vid 2.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (date of access: 10.08.2023).
18. Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2022–2025 roky. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text> (date of access: 10.08.2023).
19. Stratehiia rozvytku Derzhavnoi audytorskoï sluzhby na period do 2024 roku. Derzhavna audytorska sluzhba Ukrainy. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/f7b9e944-036f-42f2-9227-738cb82fde20_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F_2024.pdf (date of access: 10.08.2023).
20. Stratehiia rozvytku Rakhunkovoi palaty na 2019–2024 roky. Rozrakhunkova palata. URL: http://rp.gov.ua/Strategy/Strategy_2019-2024/?id=796 (date of access: 10.08.2023).
21. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (date of access: 10.08.2023).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2023

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 8 (38)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 30.09.2023

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com